CAPÍTOL TERCER

Comença el segle XVI

133. De mossèn Gabriel Caselles. — 134. De la mongia de La Garriga. 135. De l'església de La Doma, segons la interessantíssima visita pastoral de l'any 1508. — 136. Dels sacerdots de la parròquia, i dels parroquians, en 1508. — 137. De les capelles de La Garriga en 1508. — 138. De les visites dels anys 1511 i 1513.

133. De mossèn Gabriel Caselles

MOSSÈN Gabriel Caselles el trobem mencionat com a vicari de La Garriga a 29 d'octubre de 1492 [1]; a 6 de maig de 1495 l'esmentat Gabriel Caselles, *prevere, vicari per lo rector,* dictà una sentència arbitral [2]; l'hem trobat en la visita de 4 de maig de 1498 de vicari, i de servidor del benefici de Santa Maria del Camí; continuava essent vicari del rector de La Garriga a 6 de desembre de 1499 [3]; amb una intermitència [4], a 28 d'octubre de 1500 tornem a trobar Gabriel Caselles, *vicari i notari sustitut del Reverend Jaume Cristòfol Estanyol, Rector de La Garriga* [5]; continuava, com a vicari, autoritzant testaments, a 6 de desembre de 1500, i a 11 de juny de 1501 [6]; a 11 d'agost de 1501 el trobem amb títols anàlegs [7]; a l'arxiu de can Poy hem trobat aquesta referència: *presos los dits testaments per Gabriel Caselles, beneficiat de Rosanes, regint les escriptures del Rector de La Garriga; el primer, en 19 octubre de 1501, i lo altre, als 26 octubre,*

1. Llibre *Registre* de l'arxiu de can Terrés, pergamí 831.
2. Arxiu de can Poy, número 21.
3. Arxiu de can Terrés, pergamí 453, establiment.
4. Vegeu la visita del primer de març de 1500.
5. A l'arxiu de can Dachs.
6. Arxiu de can Terrés, pergamins 832 i 833.
7. *Rúbrica* de l'arxiu de can Terrés, número 23.

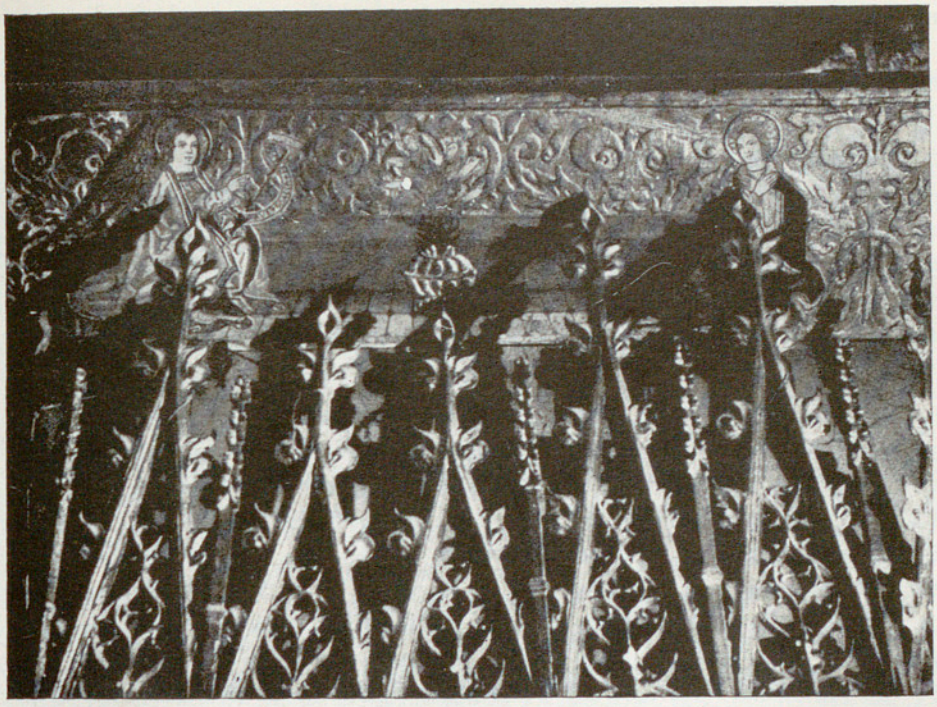

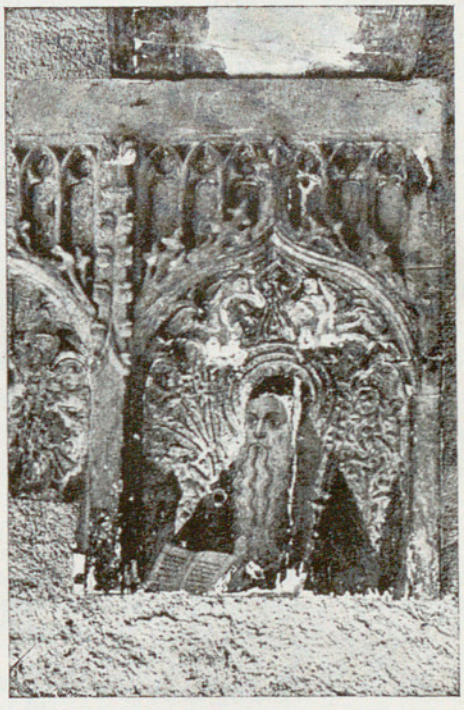

XX. - 1. Detall de les cresteries i de la polsera superior del retaule de La Doma [128] *(clixé Mas)*. — 2. Sant Miquel Arcàngel ; fragment de la predella mutilada del retaule de La Doma [125] *(clixé Benítez)*. — 3. Sant Macari, abat (?) ; un altre fragment de la mateixa predella mutilada [125] *(clixé Benítez)*.

també 1501; autoritza un debitori a 2 de novembre de 1501 i un testament a 24 de desembre de 1501 [8].

A 9 de març de 1502, Gabriel Caselles era rector d'Aiguafreda, i, trobant-se malalt, atorgà testament a Aiguafreda mateix; entre altres coses, diu que vol ésser enterrat a La Garriga; llega al seu germà Pere Caselles uns censals i deu lliures; llega a la seva neboda Rafaela quinze lliures i, pels serveis prestats, els mobles del testador; llega tres sous i sis diners al bisbe; i, finalment, institueix hereus els pobres de Jesucrist [9].

L'acte número 44 del *Calendari de 1817*, de l'arxiu de can Terrés, refereix un *acte clos en pergamí i rebut en poder del Reverend Jaume Cristòfol Estanyol, prevere i rector de La Garriga, a 26 de gener de 1504: Establiment fet per Salvador Gol, àlias Rosselló de Munt; Justina, sa muller, hereva del Mas Rosselló de Munt i Pere Rosselló, fill dels dits cònjuges de La Garriga; al Reverend Gabriel Caselles, prevere, beneficiat del benefici de Sant Joan de Rosanes, de La Garriga, com a llega i privada persona, i no de diners de la Iglésia; de una peça de terra erma, situada en La Garriga, en lo lloc dit La Ventosa: Termena, a orient, amb Mallol i part amb dit Rosselló de Munt; a migdia, ab lo mateix Rosselló de Munt; a occident, ab lo mencionat Rosselló, mediant torrent, i part ab honor del Doctor Valentí Tuixones, prevere i monjo de la Iglésia de Sant Esteve de La Garriga, a la mateixa mongia establert per los dits Rosselló de Munt, i a tremuntana ab la mateixa mongia i part ab dit Mallol; ab entrada de tres lliures; a cens anual, en lo dia de la Circuncissió del Senyor, de dos sous* [10].

El mateix Gabriel Caselles apareix encara com a vicari a 20 d'octubre i a 21 de novembre de 1504 [11]; en una ressenya relativa a 26 de maig de 1504 [12] es diu que Gabriel Caselles era beneficiat de Sant Joan i Sant Macari, i que més tard fou rector d'Aiguafreda; intervé titulant-se beneficiat de Sant Joan de Rosanes, en una venda de 18 de març de 1505 [13], i amb anàleg títol, però precisant que actua *ab lli-*

8. Arxiu de can Terrés, pergamins 1187 i 834.
9. Arxiu de can Terrés, número 836.
10. Una nota posada després d'aquest resum de la *Rúbrica*, diu: *en lo Llibre de rebudes de 1571 a 1607 se encontra haver-se pagat lo mencionat cens*, quan ja la peça de terra era de can Caselles.
11. Arxiu de can Dachs.
12. Arxiu de can Terrés, pergamí 475.
13. Arxiu de can Terrés, pergamí 941.

cència del rector de La Garriga, autoritza testaments a 16 i 19 d'octubre de 1505 [14]; apareix en una venda de 20 de setembre de 1507 [15].

En l'acta de la visita pastoral de 31 de juliol de l'any 1508 trobem el reverend Gabriel Caselles substituint el domer i el beneficiat de Santa Maria del Camí, i servint personalment el seu benefici de Sant Joan de Rosanes; el bon senyor no era gaire ben vist en el poble, car l'acta de la dita visita diu que el visitador *trobà la persona de Gabriel Caselles, servint la doma, suficient honest, molt notat i maldit en el poble i la seva mala opinió es de veure en el llibre secret* [16].

En les visites dels anys 1511 i 1513 [17] es repeteix que Gabriel Caselles era beneficiat de Rosanes; que estava absent i que el substituïa el clergue Pere Vila.

Tornem a trobar el reverend Caselles a La Garriga autoritzant una venda a 8 de gener de 1515, com a *regent de la escrivania de la rectoria de La Garriga* [18], i en una venda atorgada a 8 d'abril de 1516 [19]; es titula beneficiat de Sant Joan de Rosanes en uns establiments autoritzats a 6 de març i 1 de maig de 1520 [20]; és esmentat com a vicari a 3 de desembre de 1520 [21] i com a beneficiat de Sant Joan de Rosanes, a 25 d'octubre de 1521, i a 10 de gener de 1522, en un establiment [22]; finalment el trobem en un testament a 25 de juliol de 1522 [23].

Ací va bé de remarcar una providència presa pel visitador de la parròquia de La Garriga, a 8 de setembre de 1562: *Aiximateix ordenà que Antic Caselles, de dita parròquia, el qual té en el seu poder les escriptures autoritzades per Gabriel Caselles, com a vicari que fou de la dita parròquia, i en nom del rector de la dita església, que dintre de XL dies retorni dites escriptures al rector, o al seu vicari, que actualment són de la mateixa església; sots pena d'excomunió* [24]

---

14. Arxiu de can Poy.
15. Del mateix arxiu Poy.
16. Vegeu número 137.
17. Vegeu número 138.
18. Arxiu de can Terrés, pergamí 943.
19. Arxiu de can Poy.
20. Arxiu de can Terrés, pergamins 486 i 485.
21. Número 19 de l'arxiu de can Dachs.
22. Arxiu de can Terrés, respectivament, números 30, 838 i 1198.
23. Arxiu de can Poy.
24. Vegeu número 145; Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites*, volum 40, full 212 girat.

134. De la mongia de La Garriga

CONCORDANT amb el que diu l'acta de la visita pastoral de l'any 1500, a 12 de setembre de l'any 1500, després de llarg temps d'estar vacant, va conferir-se el *benefici perpetu i simple, o mongia, sota la invocació de Santa Maria,* a Guillem de Comerma [1]; per mort d'aquest va conferir-se a Joan Riera, a 27 d'agost de l'any 1501, *en la qual collació es diu que l'esmentat Riera era del gènere del fundador de l'esmentat ofici de la mongia, però està equivocat, car en la presentació precedent a dita collació no es refereix tal cosa;* potser la veritat fou que Joan Riera era garriguenc, de can Riera, i, per tant, del *gènere* dels patrons del benefici [2].

A 2 d'agost de l'any 1503 Pere Valentí Toixones, fou nomenat beneficiat del *benefici o mongia instituït en l'altar de Santa Maria,* per haver-lo renunciat l'esmentat Riera.

En les collacions del segle XVII s'aclareix quins foren els patrons del benefici, però s'enterboleix la nomenclatura, car si fins aleshores es parla sempre de la mongia de l'altar de Santa Maria, ara es parla del *benefici de Sant Esteve, anomenat mongia de l'església parroquial de Sant Esteve de La Garriga.* A 17 de febrer de 1603, després de llarg temps d'estar vacant, havent estat *provist, per autoritat apostòlica,* a favor del clergue Miquel Soliva, aquest prestà l'obediència canònica. Al cap de poc l'esmentat Soliva renuncià el benefici i fou conferit, a 31 d'agost de 1607, a Miquel Boïgues, clergue, i s'anomenà, també, *mongia sots invocació de Sant Esteve en l'església parroquial de La Garriga;* però diu que aquesta collació es féu *sense el consentiment dels patrons* i que, per això, *la precedent collació no tingué eficàcia* i fou nomenat Damià Casanoves per al *benefici anomenat de la mongia sots invocació de Sant Esteve, fundat en dita església.*

Per mort de l'esmentat Casanoves, fou feta collació a 3 d'abril de 1634, a favor de Pere Puig, prevere, domer menor de dita església *per presentació dels jurats de dita parròquia, que es diuen patrons i*

1. Hem vist en el número 124 que el vicari Valentí Toixones autoritzà el testament del monjo Guillem Comerma, estant aquest malalt, a 26 de juliol de 1501.
2. Vegeu número 89.

defensors del benefici anomenat mongia; per mort de Pere Puig, fou feta collació a favor de Bartomeu Roger, prevere, *per presentació dels procuradors dels Cònsuls, Batlle i Obrers de dita parròquia;* havent mort l'esmentat Roger fou feta collació a 10 de gener de 1653 a favor de Jaume Blancafort, prevere, de Barcelona.

En arribar a aquest punt, CAMPILLO [3] diu: *Vistos els índexs de les collacions, no he trobat cap altra collació de l'esmentada mongia i és de notar que ni en les antigues ni en les modernes visites no es fa cap menció de tal mongia* [4] i per això es presum *extingida o abandonada. No obstant, hi ha un procés començat a 22 de juny de 1678 entre Jaume Serra, prevere, i Antoni-Joan Blancafort, clergue, en el qual encara que fou articulat, tanmateix no es troba cap sentència ni provisió.* Nosaltres hem estat mes afortunats que Campillo i hem trobat major notícia de la dita qüestió [5].

135. De l'església de La Doma segons la interessantíssima visita pastoral de l'any 1508

SEMBLA que des del temps del bisbe Ferrer d'Abella, l'any 1336, cap bisbe no practicà personalment la visita pastoral a la parròquia de La Garriga durant el restant del segle XIV i tot el segle XV. En 1508 regia la diòcesi de Barcelona Enric de Cardona [1]; i el *dilluns XXXI de juliol de l'esmentat any MDVIII, l'esmentat Illustríssim i Reverendíssim Senyor Electe, prosseguint la seva visita tantes vegades esmentada, pujà personalment a l'església parroquial de Sant Esteve "de La Garriga".* L'acta de la visita és molt llarga i molt detallada [2]. Exposarem primerament les coses interessants relatives a l'església parroquial.

---

3. El qual hem anat seguint en les notes d'aquest número, extretes del seu *Speculum* de l'Arxiu de la Seu de Barcelona.

4. Això no és del tot exacte, car solament deu referir-se a les visites posteriors a la collació últimament esmentada.

5. La publicarem més endavant.

1. Per no comptar l'edat necessària no pogué ésser consagrat bisbe durant el temps que regí la diòcesi; el papa Climent VII el nomenà cardenal; fou virrei de Sicília; fou un dels primers literats del seu temps; governà la diòcesi des de l'any 1505 al 1512. *Bol. Of. del Obis.* Barcelona, 1 juny 1943.

2. Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites,* vol. 29, fulls 28 i següents.

Després de l'absolta *vingué l'esmentat Senyor a visitar el Santíssim Cos de Crist, el qual trobà en un armariet, tancat amb clau, darrera de l'altar major de dita església* [3], *en una custòdia de llautó daurat, feta d'una manera antiquíssima, dintre de la qual hi havia una capseta d'argent rodona nova, amb una petita creu a sobre, dintre de la qual capseta hi havia set formes consagrades, embolicades decentment amb uns draps corporals; manà l'esmentat Senyor que es fes una cortina davant de les portes del mateix sagrari, amb la imatge de la pietat, etc.*[4], *sots pena de XX sous, dintre de III mesos.*

A l'altar major, a part d'altres accessoris hi havia *cobertor i palli de cuir de Guadamocil, sobre del qual altar hi ha una imatge de Santa Maria "de bulto", amb mantell de vellut negre i altre de vellut de color blau cel i altres dos pel seu Santíssim Fill, amb dues corones de llautó; i en els angles de l'altar hi havia dos àngels "de bulto", blancs, en lloc dels candelers.*

Dintre de les fonts baptismals de pedra *hi havia un gran vas de terra, bo, i en ell hi havia un vas boniquíssim, de vidre; i un i altre de dits dos vasos eren plens d'aigua.* A la custòdia dels àngels, mencionada ja en la visita de l'any 1421, se li havien fet algunes modificacions per a fer l'hòstia visible, car diu que hi havia *una petita capseta, amb la seva tapadora també d'argent, fixada a dita custòdia i amb un viril d'argent amb el seu vidre i una creu petita.* Entre els altres objectes d'argent cal esmentar tres calzes i *una diadema per a la Verge Maria i una altra per al Fill.* El visitador manà que fos reparat el peu d'un calze i dues patenes.

En parlar de les robes esmenta, entre altres, una casulla de *seda d'obra moresca, antiga, vermella, la qual manà que fos reparada;* una altra, també *de seda, color verda i vermella;* una altra *amb mostres, tenia dues cares, l'una blanca i l'altra negra;* quatre *camises* o albes; *un palli d'obra moresca de color vermell, teixit d'or de Luca, amb el seu frontal; aiximateix un altre palli de tafetà de color blau cel, amb les imatges dels Sants Joan i Bernat, amb el seu frontal; aiximateix un palli de seda, d'obra moresca, antic, de color vermell i verd, per a portar el cos de Crist als malalts;* en tota l'església hi havia dotze

3. Ací la paraula *altar* deu usar-se en el sentit ample d'altar i retaule. Vegeu abans el número 125.
4. Vegeu el número 125.

estovalles, dues *tovalloles;* ara hi havia *uns ganfarons, de domàs carmesí, amb les imatges de Santa Maria i de Sant Esteve, amb els seus bordons.*

De llànties n'hi havia quatre, de vidre; dues de les quals *cremen a expenses del rector; l'una, contínuament; l'altra, els dissabtes a la nit i els diumenges i les festes de precepte, mentre es fa l'ofici, segons és de veure en una sentència donada entre el rector i els parroquians;* les altres dues *cremen de la devoció de la gent;* de les quatre llànties n'hi havia dues *d'ornades amb bacines, penjants.*

Diu que trobaren el ciri pasqual major i un de menor; un ciri dels *macips* [5] *forasters i un altre dels macips de dita parròquia, i un altre ciri de les dones; aiximateix un ciri, que manté un parroquià anomenat Blancafort, mentre es celebra l'ofici diví i principalment en l'elevació del cos de Crist; i un altre que encén un altre parroquià anomenat "En Poy", i rep d'Esteve Lledó V sous per a la illuminació de dit ciri; aiximateix hi ha un altre ciri de bastant bona grandària, que és administrat de certa bacina que els prohoms de Sant Macari passen per l'església i pel cementiri el dia de tots els difunts; també trobà X ciris petits, en dos brandoners, els quals es mantenen d'un bací i d'altre cert dret que acostuma de servir per dits ciris.*

Entre els llibres menciona *un llibre missal imprès en paper, nou.* És molt interessant de constatar que el bisbe electe *trobà quatre campanes, dues de grans i dues de petites, en el campanar, i una campaneta en la paret de dintre l'església; aiximateix un rotlle amb VIIII campanetes; aiximateix una campaneta portàtil.* Consta que el visitador *manà de reparar les dites campanes del campanar.* Finalment hi ha esment d'una llanterna, d'un salpasser, d'un hostier i d'unes canadelles de vidre.

---

5. Macip, segons el *Diccionari Aguiló,* pot significar: un jovençá que es troba encara en edat de créixer; un home que està al servei d'altri, un criat; i el que té cura d'alguna capella i capta pel Sant en les misses dels diumenges.

136. Dels sacerdots de la parròquia, i dels parroquians, en 1508

A. — En la visita pastoral de l'any 1508 consta que *el rector és el venerable Jaume Estanyol, beneficiat de Barcelona* [1], *en absència del qual serveix per ell el discret Gabriel Picó, de la diòcesi de Vic.* Al final de la visita consta l'opinió que meresqué la persona d'aquest, dient: *Trobà que la persona de Gabriel Picó, vicari, no era molt capaç per a tenir la cura d'ànimes, però era suficientment honest* [2].

B. — *Hi ha en dita església un altre curat, anomenat domer, el qual és Joan Castell* [3], *absent, i per ell serveix el discret Gabriel Caselles* [4]. En aquest temps ja s'havia perdut la noció d'estar vinculada la Doma menor a l'altar de Sant Martí; car parlant d'aquest altar, diu l'acta de la visita: *No hi ha benefici*; diu també que l'altar és *sense ara i sense corporals.*

C. — En canvi torna a aparèixer esmentat el monjo, dient: *Hi ha un monjo en dita església, que es diu Valentí Toixanes* [5], *present i servint per sí* mateix; al bisbe elecle no li semblà gaire hàbil l'esmentat Toixanes. És d'observar que en visitar l'altar de Santa Maria es diu que *no hi ha benefici;* emperò, després, es fa constar que el *Senyor manà que els prohoms de dita parròquia li portessin la institució de dla mongia, que diuen que té el títol en el mateix altar, i que mostrin les capitulacions fetes per ells, a fi que, un cop vistes, pugui deliberar per a confirmar-les o per invalidar-les.*

És molt de notar també que en aquesta visita trobem la confirmació plena de l'existència d'unes edificacions que s'anomenaren *la mongia,* en les quals vivia el monjo, car, ultra de constar que el bisbe elecle *visità la fàbrica de la casa del rector i altres cases del domer i del monjo,*

1. Vegeu números 124 i 133.
2. En els arxius locals hem trobat esment d'un vicari anterior anomenat Pere Noguera; el qual, a 9 de juny de 1505, autoritzà un testament, ressenyat amb el número 96 en la *Rúbrica* de can Caselles, i amb el pergamí núm. 478, de l'arxiu de can Terrés; el trobem encara a 10 de març de 1508, autoritzant un establiment, segons referència de l'arxiu de can Poy.
3. Vegeu número 138.
4. Vegeu número 133.
5. Vegeu abans número 124.

diu, parlant de *la fàbrica de l'església parroquial de Sant Esteve*, que *trobà dita fàbrica suficientment competent, i per això no manà res, sinó que en el portal on hi ha l'escala del campanar hi posin una porta, pany i frontisses, perquè no es pugui entrar des de l'església a la casa del monjo, ni de la casa del monjo a l'església.*

D. — Una altra novetat important és la següent: *Visità l'altar de Sant Jaume; trobà dit altar— en el qual no hi ha beneficiat —, de pedra, amb les estovalles ja descrites, sense palli ni cobertor, i està despullat; i ara fou eregit de nou; i ara es fa un retaule nou en ell* [6].

E. — Com cada vegada que la visita pastoral era feta personalment pel bisbe, aquesta fou també molt detallada ; evidentment amb el sant propòsit d'inquirir tots els mals i de posar-hi remei. Així consta que el bisbe electe *visità els parroquians de dita església parroquial. Convocat Pere Caselles. batlle, i Rafael Perera, àlias Pilicer, i Joan Noguera, jurats, i Joan Blancafort i Bartomeu Bressó i altres prohoms de dita parròquia, va trobar alguna cosa a notar contra els preveres i contra els seglars,* però féu consignar les seves declaracions en un llibre secret.

137. De les capelles de La Garriga en 1508

A. — Amb una clara allusió a un respectable agrupament urbà edificat al voltant de la deu d'aigua termal, consta que, en 1508, el bisbe electe de Barcelona *visità la capella de Sant Macari, dintre de la vila de La Garriga.* Cal dir que la trobà un xic descurada ; no era tancada amb clau ; el beneficiat era el rector Jaume Estanyol, però, com que aquest estava absent, ningú no servia el benefici ; hi havia, encara, *la creu de fusta, i una campaneta penjada a les parets de dita capella;* dos candelers de fusta ; i *una llàntia que cremava per devoció.* El visitador assignà un terç de les rendes al vicari del rector, perquè servís en la capella de Sant Macari.

Més avall, en l'acta de la visita pastoral, consta que *l'esmentat senyor també manà, un cop vista la relació que se li féu de la manera de regir-se l'hospital de dita vila, que els fruits, rèdits i collites de dit*

---

6. Potser és d'aquest retaule el fragment conservat fins avui, esmentat en el número 132.

XXI. - 1. La capella fonda de l'església de La Doma [142] *(clixé Benítez)*. — 2. Angle sud-est de l'interior de l'església de La Doma [143] *(clixé Ruaix)*.

hospital romanguessin segrestats en poder del Degà del Vallès, mentre no se li mostrin la dotació i la institució de dit hospital i se li doni raó de la seva administració, a fi que pugui còmodament proveir de saludable remei; i que s'intimi als censalistes; i així tot seguit fou intimat a tots els censalistes que constaven.

B. — Per primera vegada en una visita pastoral consta que es *visità la capella dels Sants Gervasi i Protasi, en el veïnat de Sant Gervasi de dita parròquia.* Traduïm a continuació tot el que diu l'acta referent a aquesta antiga capella: *Trobà dita capella, apta; en la qual no hi ha beneficiat; hi ha l'altar de pedra, amb l'ara, sense corporals, unes estovalles, sense cobertor, amb un palii de tela estampada; hi ha una llàntia de vidre; hi ha dues esquelles en la part superior de l'església, l'una molt antiquíssima* [1]; *hi ha una casulla de "fustaneo" blanc, amb estola i maniple; hi ha una arca; en la qual hi ha un missal antiquíssim, de cap valor* (!).

Manà extreure les bigues i la llenya, que hi havia a dintre, i tancar-la, sota pena de L sous, dintre de sis dies; i que fessin una porta decent i que sigui tancada amb clau, perquè no sigui ocasió d'alguna malifeta, i que es faci dintre de VI mesos; i que no es posi res més en dita capella que pugui ésser inconvenient en un lloc sagrat, sots pena de V sous.

C. — En la visita a la capella de Santa Maria del Camí es parla de *l'altar major de Santa Maria,* en el qual, diu, hi ha un benefici *que obtingué Joan Vall, clergue, en absència del qual, serveix el discret Gabriel Caselles* [2], *prevere.* Com a novetat cal esmentar que hi havia, *sobre la teulada, una petita campana.*

D. — Finalment l'esmentat bisbe electe *visità la capella de Sant Joan Baptista, en dita parròquia, en el castell de Rosanes. Trobà la dita capella ben conservada i ornada;* el beneficiat era, segons hem dit [3], *Gabriel Caselles, prevere, servint per si mateix;* potser per aquesta raó el visitador trobà bé totes les coses; és de notar que hi havia *una campaneta, a l'església, i, sobre de la teulada, una petita campana; hi ha un ciri de bona grandària i tres de petits, tots els quals manté el senyor del castell de Rosanes; hi ha una llàntia de vidre, per a la qual un tal*

1. Vegeu número 204.
2. Vegeu número 133.
3. Vegeu número 133.

Setmanat de Caldes paga un quartà d'oli, i l'esmentat senyor del castell rep el dit oli i fa cremar-lo en dita llàntia els dissabtes a la nit i els diumenges i dies de festa de precepte.

138. De les visites dels anys 1511 i 1513

a. — A 10 d'abril de 1511 [1] visità la parròquia de La Garriga el *senyor Jaume Valls, visitador,* el qual trobà que *el rector o domer major és el discret Jaume Estanyol, prevere, beneficiat en la Seu de Barcelona* [2] *i per ell serveix el discret Bartomeu Canut, de la diòcesi d'Urgell; i domer menor és el discret Joan Castells* [3], *absent, i per ell no serveix ningú en aquests dies; i el monjo de la dita església és el discret Valentí Toixanes, prevere, absent* [4], *i per ell serveix el discret La Vila.*

Diu que gairebé totes les coses les trobà tal com l'anterior visita i que s'havia complert el que es manà en aquella; així trobà feta la *cortineta* i reparat el peu d'un calze. En la visita de l'altar de la Mare de Déu diu: *en el qual altar no hi ha benefici, però l'ofici de la mongia de la dita església diuen que té el títol en dit altar; manà que els prohoms de dita parròquia tinguessin la diligència deguda per a fer confirmar o anullar els capítols fets sobre la dita mongia, dintre de dos mesos, sots pena de V sous.*

Més important és el que diu a continuació: *Aiximateix visità els altars de Sant Martí i de Sant Jaume, en els quals no hi ha benefici; manà que en l'altar de Sant Martí fessin una ara i un cobertor; i en l'altar de Sant Jaume es fes un cobertor; que ho fessin dintre de VI mesos sota pena de XX sous; i també manà que, amb concòrdia de tota la parròquia, es fes una bona capella en dit altar de Sant Jaume, a fi que no ocupés un altar en dita església, dintre d'un any, sots pena de V sous.* Heus ací l'origen de la bonica capella fonda de La Doma [5].

Diu que en la capella de Sant Macari, *en la vila,* el beneficiat continuava essent el reverend Jaume Estanyol i que per ell servia el vi-

1. Continuava en el govern de la diòcesi el bisbe electe Enric de Cardona; vegeu número 135.
2. Vegeu números 124 i 136.
3. Vegeu número 136.
4. Vegeu número 136.
5. Vegeu número 142.

cari esmentat ; de la capella de Sant Gervasi diu que *està en bon estat;* de la capella de Santa Maria del Camí esmenta que el beneficiat continuava essent [6] *Joan Vall, clergue; i serveix per ell el discret Pere Vila, prevere, monjo de la dita església, segons assegura;* de la capella de Rosanes diu que també continuava com a beneficiat *Gabriel Caselles, prevere, absent, i per ell serveix el discret Pere Vila* [7].

El visitador trobà l'església parroquial, en general, *en bon estat; manà fer robes encerades per a les finestres útils de dita església* [8]; *i que es fes una capella decent de Sant Jaume,* segons s'ha dit abans ; al rector li manà que *fos reparada una porta mitjana, sobre l'entrada del celler, entrant a la coberta, i altres reparacions necessàries;* manà alguna reparació a la domeria ; i, en la mongia, *manà que es fes la deguda reparació en la porta del mig i que es fes pany i clau per a tancar la porta novament feta* [9], *per la qual es va des de la casa del monjo a les campanes.*

També visità l'hospital de dit lloc, el qual trobà com en la visita precedent; exhortà els parroquians perquè tractessin bé i misericordiosament els pobres de Crist [10].

b. — Al cap de poc temps, a 3 d'octubre de 1513, visità l'església de La Garriga *Andreu Pujalt, prevere, beneficiat en l'església parroquial de Sant Esteve de la vila de Granollers... en virtut de la comissió a ell feta pel visitador general Joan Guasch* [11]. És molt poc interessant l'acta d'aquesta visita, que contínuament es remet a l'anterior ; repeteix que encara era indecís si la mongia tenia per títol l'altar de Santa Maria ; diu que el domer major i beneficiat de Sant Macari continuava essent [12] el reverend Estanyol, *absent; per ell serveix Miquel Valls prevere;* és en blanc el nom de la diòcesi d'aquest vicari i el nom del domer menor ; en lloc d'aquest diu que servia el prevere Gaspar Santesmasses, i també està en blanc el nom de la

6. Vegeu número 137.
7. Vegeu número 133.
8. Segurament perquè fessin el servei de vidrieres.
9. Vegeu número 136.
10. Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites,* volum 32, full 135.
11. Des de l'any 1512 era bisbe de Barcelona Martí Garcia ; havia estat professor de la reina Elisabet la Catòlica ; vell i malalt, el Papa li concedí bisbe auxiliar el mateix any de prendre possessió ; va retirar-se a Casp, la seva terra, on morí en 1521 ; el seu bisbe auxiliar fou Guillem Ramon, de Vic. *Bol. Of. del Obisp. de Barc.* Juny 1943.
12. Vegeu número 136.

diòcesi d'aquest; no diu res de la capella de Sant Gervasi; de la del Camí diu que el beneficiat continuava essent Joan Vall [13] i que per ell servia *Pere Vila, monjo;* finalment, esmenta que el reverend Gabriel Caselles, beneficiat de Rosanes, era absent, i que per ell també servia *Pere Vila, monjo* [14].

13. Vegeu número 137.
14. Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites*, volum 32, full 285.

CAPÍTOL QUART

Constatant la prosperitat material de la Parròquia

139. Miscel·lània parroquial. — 140. Del notari apostòlic Miquel Martines. — 141. Intervenció personal del bisbe Jaume Cassador. — 141 bis. Bertran Felip, constructor a La Doma. — 142. Construccions afegides a la nau central de La Doma. — 143. De la nau de l'epístola i altres coses adjacents. — 144. Dels interessants accessoris de l'església de La Doma.

139. Miscel·lània parroquial

A. — No hem trobat cap acta de les possibles visites pastorals a la parròquia de La Garriga des de l'any 1514 al 1550. D'aquesta època els arxius locals esmenten un vicari de La Garriga anomenat Bernat Pomer, a 26 de febrer de 1516; 15 de març i 16 de desembre de 1517; 10 de febrer de 1519; 9 de gener, 17 de febrer i 2 de desembre de 1520 [1]; 13 de juliol de 1521; 12 d'abril de 1525; 31 d'agost de 1526; i encara a 4 de maig de 1533, autoritzant un establiment a favor del notari Miquel Martines, i a 23 d'agost de 1539, autoritzant un testament [2]; a 4 d'agost de 1541, trobem mencionat *Mossèn Bernat Pomés, arrendador de la rectoria i doma de La Garriga* [3]. En el mateix any, a 16 de gener, trobem a La Garriga, com a monjo, mossèn Guillem

1. Aquesta darrera data és extreta del número 31 del *Llibre Estret* de l'arxiu de can Dachs.

2. Totes les dades relatives al vicari Pomer, llevat de l'esmentada del 2 de desembre de 1520, són extretes del Llibre Registre de l'arxiu de can Terrés, successivament, pergamins números 946, 948, 950, 487, 490, 952, 492, 188, 489, 510 i 846.

3. Vegeu número 171.

Burgès, 1 dos sacerdots francesos anomenats mossèn Joan Forcada i mossèn Joan Menrial [4].

B. — És molt interessant un *acte clos en pergamí, aprovat, per lo Illustre Vicari General, Capitular, vacant de la Sede Episcopal,* a 2 d'agost de 1527 [5], en el qual, s'atorgà *establiment fet per Joan Onofre de Junyent, clergue de Barcelona, obtentor de la Iglésia Parroquial de Sant Esteve de La Garriga* [6], *a Jaume Sants, àlias Caselles, ballester, de La Garriga, de tota aquella peça de terra campa, ab sis oliveres, situada en La Garriga, en lo lloc vulgarment dit lo Camp de la Iglésia, sota i bastant prop de la referida Iglésia de La Garriga, de tinguda cinc quarteres; termena, a orient, ab la Riera del Congost, a migdia, ab Joan Vilanova, àlias Rosselló de Sant Gervés, alou de la mateixa Iglésia, a ponent, part ab les feixes de terra de dita Iglésia, marge i camí mediant, i part ab la Doma de la mateixa Iglésia, de la qual és Domer lo Honorable Rafel Ubac, i a tremuntana ab Lluís Vilanova, de la dita Parròquia de La Garriga, alou de dita Iglésia, que fou de Rafel Pau, de la mencionada Parròquia, mediant camí o rasa. Del qual establiment se segueix més profit a la Rectoria, que de cultivar-lo a pròpies expenses, per quant, per una part, les freqüents aigües que baixen de la muntanya, que allí és, lo destrueixen, i per la part de orient debasta lo mateix camp la Riera del Congost* [7]. Aquesta peça de terra és doncs, encara avui dia, perfectament ubicable per raó dels límits que s'esmenten.

C. — Pot ésser cosa oportuna de mencionar ací una sèrie de *senyories i censos de la rectoria de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga,* que, anys a venir, foren reunits en el patrimoni de can Terrés. Aquesta casa pagava al rector de La Garriga, per una *peça, dita la Ramadera, a 29 de setembre, 6 diners,* la qual peça de terra havia establert el rector Sarrovira, a favor d'En Caselles [8]; pel *camp*

4. Vegeu número 173.

5. En realitat era bisbe de Barcelona Lluís de Cardona, 1520-1531. El resum que publiquem és del número 47 del *Calendari de 1817* de l'arxiu de can Terrés, corresponent al pergamí 495.

6. Trobem Onofre Junyent com a rector de La Garriga, a 8 de maig i a 2 d'agost de 1527. Vegeu que a 6 d'agost del mateix any era el seu substitut de notari Miquel Martines, *Rúbrica* de can Caselles, número 3. Vegeu número 140.

7. Una nota que segueix la relació diu que la part occidental d'aquest camp el posseïa, en 1816, en emfiteusi, *Maties Fàuria que té la casa en lo Carrer Nou.*

8. Vegeu número 133.

de la Iglésia, a 2 d'agost, 7 sous, el qual camp és el que hem descrit en el paràgraf anterior d'aquest mateix número; per la *peça dita les Tries, a prestació de delme;* per la *peça en los Horts, la major part de la rectoria de La Garriga, a prestació de delme;* pel *prat d'En Rosselló de Sant Gervasi, a prestació de delme;* i per la *peça de cinc quarteres a Fontanelles, a prestació de delme* [9].

D. — És de notar que ja des de molt antic es troben a La Garriga manifestacions de la devoció a la Mare de Déu de Montserrat. Heus-ne ací alguns exemples: a 4 de maig de 1449, Margarida, vídua de Bartomeu *Sa Illa,* de la parròquia de La Garriga, trobant-se a punt de morir, ordenà en el seu testament: *Aiximateix deixo per a una llàntia de Santa Maria de Montserrat, dotze sous* [10]; a 12 d'octubre de 1432, en poder de Bernat Camps, vicari de La Garriga, Narcisa Torró, trobant-se malalta, atorga testament i llega *a la Santíssima Verge Maria de Montserrat i al seu monestir quatre sous* [11]; a 10 de gener de 1528, en poder del notari Miquel Martines, atorgà testament Pere Geroni Vinyals, pagès, senyor del mas Vinyals de La Garriga, trobant-se malalt, i deixa *a Santa Maria de Montserrat VIII sous* [12]; a 8 de març de 1565 Pere Pellicer ordena, en el seu testament, *que sia celebrada una missa en lo altar maior de la Verge Maria de Montserrat,* i altre tant ordenà el seu fill Francesc Pellicer a 24 de juliol de 1598 [13]; i cosa semblant succeí en molts d'altres cassos parions als que hem esmentat.

140. Del notari apostòlic Miquel Martines

a. — Procedent de l'arxiu de can Pellicer de La Garriga posseïm en el nostre arxiu particular uns plecs d'un manual notarial que conté les notes d'escriptures, *intervivos i mortiscausa,* autoritzades per un notari de La Garriga des de l'any 1495 al 1518.

---

9. Vegeu número 202. Les dades que hem transcrit literalment en el darrer paràgraf d'aquest número les hem extretes del *Calendari de 1817* de l'arxiu de can Terrés; en el qual hi ha una nota dient que consta que els dos primers censos esmentats resulten haver-se pagat de 1573 a l'any 1815.
10. Vegeu número 209.
11. Acte 822 de l'arxiu de can Terrés.
12. Acte número 841 de l'arxiu de can Terrés.
13. Vegeu el capítol V de la setena part.

b. — El número 10 de la *Rúbrica* de l'antic arxiu de can Terrés parla de *lo doctor Miquel Martines, notari apostòlic per tot lo Univers* [1], *habitant en lo lloc de La Garriga;* el número 34 de l'arxiu de can Noguera parla també de Miquel Martines, com a notari apostòlic, amb data de 1 de juny de 1532; i el número 3 de la *Rúbrica* de can Caselles parla del mateix *Miquel Martines, regint les escrivanies del Reverend Joan Onofre Junyent, rector* de La Garriga; l'exercici de la funció notarial era, doncs, una de les fonts d'ingressos del rector de La Garriga [2]. D'aquestes expressions es dedueix clarament que l'esmentat Notari era un notari eclesiàstic, però que exercia també les funcions notarials civils, per mor de la confusió de jurisdiccions aleshores existents.

En efecte: en una venda de 8 de gener de 1515 apareix Miquel Martines, com a notari a La Garriga; torna a sortir a 13 de febrer de 1518, en una altra venda; a 22 de gener de 1527 autoritza una venda i una donació; a 18 de maig i a 9 d'agost del mateix any autoritza uns establiments; consta que a 10 de gener de 1528, Miquel Martines, prevere, i notari de La Garriga, autoritzà un testament; a 28 de febrer, una permuta; a 11 de maig, un altre testament [3], i a 23 de juny, un censal [4].

Posseïm en el nostre arxiu un document datat a 4 de desembre de 1528, el qual apareix signat en llatí per *Miquel Martines, habitant en dita parròquia de Sant Esteve "de Garigia" per autoritat apostòlica notari públic per tot l'orbe de la terra, regint l'escrivania pública de l'honorable cúria de dita Garriga per l'honorable batlle de la mateixa;* d'on es veu que Mossèn Martines exercia també d'escrivà, notari o secretari del batlle.

A 19 d'octubre de 1529 el trobem autoritzant una venda; tornem a trobar-lo a 3 d'agost en una sentència, i a 8 de juliol, 4 d'agost i 17 d'octubre de 1531, en tres vendes; a 31 de maig de 1532 el trobem en una altra sentència, i a 24 i 25 d'octubre del mateix any, en dues ven-

---

1. Amb aquest pompós títol vol indicar-se que se l'havia nomenat notari per l'autoritat eclesiástica i que podia exercir la funció pertot arreu. Ambdues especialitats no eren pas infreqüents en aquell temps.
2. Vegeu número 38.
3. Arxiu de can Terrés, pergamins números 944, 942, 956, 1189, 498, 507, 841, 742, 844.
4. Arxiu de can Busquets, número 99.

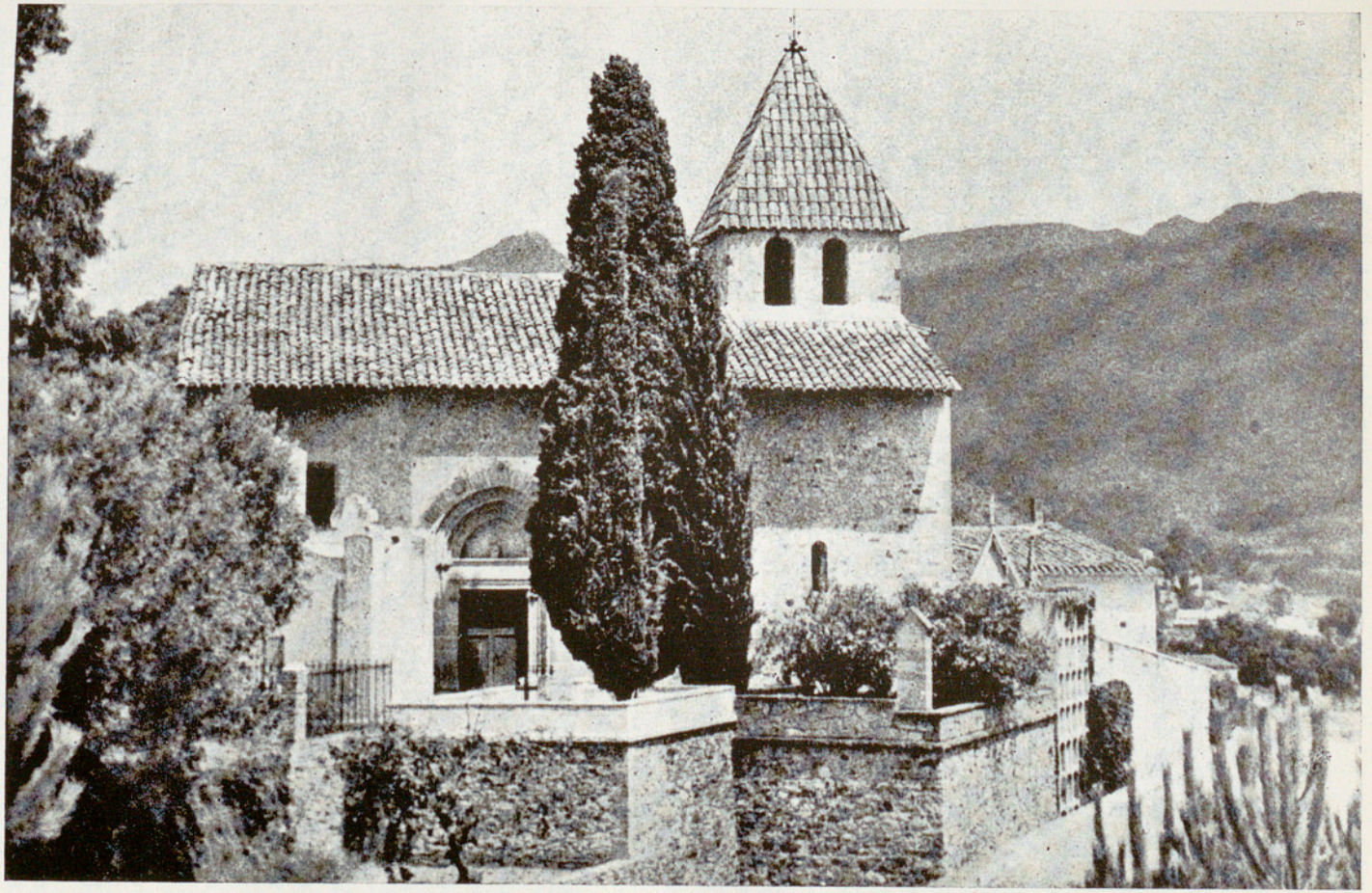

XXII. L'església de la Doma vista des de migjorn [143] *(clixé Ruaix)*.

des ; a 22 de febrer de 1533 en altra venda [5] ; a 7 d'abril i a 4 de maig del mateix any 1533 s'establiren dues peces de terra, a favor del notari Martines, davant del vicari Pomer [6] ; en una àpoca i lluïció de censal, de 19 de gener de 1534, apareix *Miquel Martines, habitant i Notari de La Garriga;* en un altre document [7] es parla d'un *censal mort rebut i clos en pergamí per lo doctor Miquel Martines, notari real, habitant en lo dit lloc de La Garriga;* a 19 de març de l'any 1534 autoritza una venda ; a 11 de maig del mateix any, un establiment ; a 20 del mateix mes, un censal ; i a 16 de novembre, de 1534 una renúncia i una àpoca [8] ; i, des d'aleshores deixem de trobar el notari Miquel Martines, de La Garriga.

c. — Els notaris eclesiàstics formaven també, com els notaris civils, els seus protocols o manuals dels documents que autoritzaven. Així consta en una nota al número 81 del *Calendari de 1817* de l'arxiu de can Terrés, que diu així: *En un manual que se encontra en la Rectoria de La Garriga, que conté vàries escriptures públiques de la centúria de mil cincents i tants...* De totes maneres, al cap de pocs anys els documents comencen a esmentar insistentment un altre notari de La Garriga, anomenat Joan Mallol, com a notari civil i exercint solament funcions civils i no eclesiàstiques [9].

141. Intervenció personal del bisbe Jaume Cassador

A. — Des de l'any 1546 fins a l'any 1561 governà la diòcesi de Barcelona el bisbe Jaume Cassador, gran amic de Sant Ignasi de Loyola i apòstol de la comunió freqüent. Sabem que a 1 de juny de 1551 *l'esmentat Senyor bisbe vingué personalment* a visitar la parròquia de La Garriga, i trobà que *el rector era l'honorable Martí Caper, ardiaca de la Seu de "Barrazi" de la diòcesi de "Sogorp", absent, i per ell serveix l'honorable Ramón Guillera, vicari* [1] ; *hi ha també un altre curat que s'anomena domer, el qual és l'honorable Joan Sant*

5. Arxiu de can Terrés, pergamins números 961, 811, 958, 960, 959, 814, 963, 962, 965.
6. Arxiu de can Terrés, Llibre Registre, número 501.
7. Ambdós de l'arxiu de can Poy, números 23 i 24.
8. Arxiu de can Terrés, pergamins números 964, 505, 190, 770 i 1196.
9. Vegeu número 176. A part que en 1540 tenim també notícia del notari Pere Gener ; vegeu número 171.
1. Segons el pergamí número 400 del Llibre Registre de l'arxiu de can Terrés, a 23 d'agost de 1551 apareix aquest vicari autoritzant, com a notari, un contracte a La Garriga.

Joan, prevere, absent [2], *i per ell serveix l'honorable Pere Aristas (?), prevere, del Regne de França.* L'acta de la visita és poc interessant i va referint-se contínuament a la visita anterior [3]. Com a coses a subratllar direm: Que ara es precisa que la pica baptismal és *de pedra de Girona* i que està *tapada amb una bona cobertora, nova;* que en parlar dels ornaments, tot d'un plegat, l'acta deixa d'ésser redactada en llatí i diu literalment en català: *Hi ha de més una capa de vellut carmesí, ab la fresa d'or, nova* [4]; *item una casulla de vellut carmesí, ab la fresa d'or encar, posada nova; item dues dalmàtiques de xamellot vermell* [5]. En parlar en general dels altars de l'església parroquial, diu: *En els quals no hi ha cap benefici, però es mantenen de devoció,* d'on es dedueix que es consideraven desvinculats la mongia i l'altar de Santa Maria.

En visitar la capella de la Mare de Déu del Camí diu que hi ha un *benefici que obtingué el Reverendíssim Senyor Llorenç Viader* [6], *canonge, de la Seu de Barcelona, absent; i per ell serveix el dit vicari; hi ha un altar sots la invocació de Santa Maria del Camí, ornat tal com es digué en l'anterior visita; manà que fossin fets uns ornaments complerts, i una tela encerada, dintre de tres mesos, sots pena de L sous.* En canvi no es parla per a res de les altres esglesioles de La Garriga [7].

B. — Però molt major interès té la *llicència d'ampliar l'església parroquial de Sant Esteve de La Garriga,* concedida per a construir la nau de l'epístola de La Doma. Diu així: *Jaume Cassador, per la gràcia de Déu i de la Seu Apostòlica, bisbe de Barcelona. Als dilectes en Crist, honorables obrers de l'Obra de l'església i als prohoms i parroquians de Sant Esteve de La Garriga, de la diòcesi de Barcelona: Salut en el Senyor.* Comença amb unes frases més aviat literàries expressant el desig episcopal d'atendre les súpliques *de les persones devotes de Déu i amants de l'Església,* i segueix dient:

---

2. Vegeu número 145.

3. Que segurament no era pas la de l'any 1513, sinó alguna altra de més recent, però de la qual no tenim esment.

4. Fresa és la vora, sanefa, perfil.

5. Ja hem vist que el xamellot és un teixit fort i impermeable que abans es féu amb pèl de camell i avui es fa amb llana.

6. El número 44 de la *Rúbrica* de can Terrés ens parla de la intervenció de Pere Viader, clergue, obtenint el benefici de Nostra Senyora del Camí, en un acte atorgat pel mes de maig de l'any 1559.

7. Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites,* volum 34, full 227.

Com que, segons afirmeu, per la glòria i l'honor de Déu omnipotent i de la seva gloriosíssima Mare Maria i per reverència al gloriós Sant Esteve, amb evident devoció, desitgeu i tracteu i penseu, entrant en la dita església, a la part dreta, ampliar i acréixer les estructures de dita església parroquial i del seu cementiri, a fi que els dits parroquians, quan vinguin a sentir i a interessar-se per coses divines, més bé puguin i els sigui possible de romandre-hi i estar-hi; la qual cosa no voleu fer sense haver-nos consultat.

I Nòs, l'esmentat bisbe de Barcelona, escoltant benignament la vostra devoció, a tenor de les presents us donen llicència i facultat perquè pugueu i us sigui possible d'ampliar i acréixer, segons s'ha dit, la dita església i el seu esmentat cementiri. En testimoni de les quals coses hem manat que us fossin fetes les presents, communides amb el nostre segell penjant.

Donat a Barcelona, el dia XVIII del mes de febrer, de l'any, de la Nativitat del Senyor, mil cinc-cents cinquanta-nou [8].

141 bis. Bertran Felip, constructor a La Doma [1]

EFECTIVAMENT, els obrers de la parròquia s'afanyaren a executar els seus projectes. Ens ho confirma un preciosíssim document [2], autoritzat pel notari de Barcelona Pau Mallol, el dissabte dia 4 d'octubre de l'any 1561, que diu així: *De i sobre lo acabament faedor de la parroquial església de Sant Esteve de La Garriga; per i entre Antoni Rosselló de Bellsolà, Pere Pellicer* [3] *i Antic Ros, lo any present obrers de la universitat de La Garriga, de una part, i Bertran Felip, mestre de casas, ciutadà de Barcelona, de part altra, és estada feta la present capitulació i concòrdia en lo modo que's segueix:*

Primerament los dits obrers donen la dita obra faedora de la dita parroquial iglésia, al dit mestre Bertran Felip, a preu fet, i a costes i despeses sues; així i en tal manera que li haien de donar tot lo que necessari serà per a fer la dita obra; que li haien aportar la manobra,

8. Arxiu Diocesà de Barcelona, Reg. Grat. 1559-1566, full 7.

1. Quan aquest llibre ja estava en premsa, l'infatigable recercador de notícies històriques, Josep Maria Madurell i Marimon ens comunicà l'existència del document que a continuació intercalem en el text. Agraïm cordialment la gentilesa del senyor Madurell.

2. Arxiu Històric de Protocols del Collegi Notarial de Barcelona. Pau Mallol, lligall 11, Llibre Comú 6, any 1560-1561.

3. Vegeu número 245.

ço és: cal, arena i pedra, fusta i tot lo que serà necessari per a la dita obra; ab tal emperò que lo dit mestre Bertran se haia de trencar la pedra a costes i despeses sues.

Item lo dit mestre Bertran Felip ascepta lo dit preu fet i obra; i convé i en bona fe promet que acabarà la dita obra juxta forma de la traça o modelos que és estada començada [4]*; fent tres personatges sobre lo portal* [5]*, conforme estan los personatges de la església parroquial de Sant Esteve de Palautordera* [6]*; i ab tres claus i ab los personatges que los obrers volran* [7]*; i ab son comunidor* [8]*, qui sobrepuig l'església ab quatre finestres en aquell i ab un caragol de guix o verola de part de dintre* [9] *; i ab una arcada per entrar en lo cor de l'església* [10] *; la qual obra haia de donar acabada a tota perfecció de la dita universitat de La Garriga, dins espai de sis mesos, comptadors del dia que començarà a fer faena en avant en la dita obra;*

per preu de la qual obra los dits obrers li haien de donar i pagar doscentes i vint lliures, moneda barcelonesa, per aquestos termes i pagues, ço és: que a festa de Sant Luc propvenidora [11] *li haien de donar i pagar seixanta lliures de dita moneda, en la present ciutat* [12]*; e les restants cent i xexanta liures li haien de donar en aquesta manera, ço és a saber: de dos en dos mesos cinquanta lliures, fins a tant que tot lo dit preu sia pagat, exeptat que la darrera paga li haien de donar seixanta lliures de la dita moneda; entès emperò que la darrera paga, que serà dites sexanta lliures, no les pugue rebre fins a tant que tota la dita obra sigui acabada al compte que deu.*

---

4. Les obres que ja havien estat fetes en 1560, a La Doma, apareixen constatades en l'escut del portal de la sagristia. Vegeu número 142 paràgraf 3.
5. En el timpà del portal de La Doma actualment tan sols hi ha una figura. Vegeu número 143.
6. Heus ací, doncs, el model de la portalada de La Doma.
7. Vegeu la descripció de les tres claus de volta de la nau de l'epístola, en el número 143.
8. Comunir les tempestats, els núvols, el temps, és conjurar el mal temps amb oracions ; comunidor és el lloc proper a l'església o dintre d'ella on es conjuren les tempestats ; tocar a comunir és el toc de campana que indica el moment d'exposar Nostre Senyor quan la tempestat és al seu fort. Vegeu el *Diccionari Aguiló.*
9. El comunidor de La Doma existeix encara en l'angle sud-oest de l'edifici, en el qual encara es veuen les restes de l'escala de cargol per a pujar-hi ; vegeu número 143.
10. Deu referir-se a l'arc que comunica l'estança aixoplugada pel comunidor amb el cor de l'església, travessant les gruixudes parets d'aquesta.
11. La festa de Sant Lluc es celebra el dia 18 d'octubre.
12. De Barcelona.

Per seguretat de la qual obra és convengut entre dites parts que aquella sia vista i reconeguda per tres persones expertes de cada part, les quals veien i reconeguen si la dita obra estarà al compte que deu; i, feta la dita judicatura, encontinent li haien de donar les dites seixanta lliures; e perquè no puga haver qüestió entre ells, és convingut que la dita adiudicatura se haia de fer dintre espai de un mes, comptador del dia que haurà acabada, lo dit mestre Bertran Felip, la dita obra; e si lo dit mes passava, restant per culpa de dits obrers, que no res manco [13] *li haien de donar les dites seixanta lliures.*

Item lo dit mestre Bertran Felip, per maior tuició i seguretat de la dita obra i dels diners se li bastreuran i pagaran, ne dóna per fermances mestre Esteve Calmelles, sastre, e mestre Joan Huguet, imaginaire [14]*, i mestre Jaume Coldoliver, també imaginaire* [15]*, i lo senyer En Martí Girot, carnicer, ciutadans de Barcelona; les quals fermances,*

---

13. Que no res menys.

14. Tenim nombroses notícies relatives a la familia de l'escultor Joan Huguet: A 17 d'abril de 1543, Huguet d'Artés contractà un grup escultòric del Sant Sepulcre per a l'església de Sant Jaume de Barcelona; a 24 d'agost del mateix any s'esposà *Huguet d'Artés, imaginaire, burgunyó*; a 23 de gener de 1544 es pagà a *mestre Huguet, imaginaire i entretallador, per sis ales de fusta que féu als àngels que son sobre de la tomba de Santa Eulàlia;* a 18 d'octubre de 1563 es satisféu per *la sepultura del cos de mestre Joan Huguet, imaginaire o entretallador.*

A 29 de desembre de 1566, *Joan Huguet Artés, imaginaire, fill d'Huguet Artés, imaginaire, difunt, ciutadà de Barcelona,* contragué esposalles; a 8 de desembre de 1567, es satisféu a aquest Joan Huguet *per unes peces que s'han de buidar a les reixes de Sant Olaguer i per un Sant Agustí*; a 2 de juny de 1576, en poder del notari Pau Calopa, es contractà amb Joan Huguet la construcció del misteri de Crist lligat a la columna per a l'església del Pi de Barcelona; i a 4 de març de 1579 es satisféu per *dret de sepultura de capitol del còs de Joan Huguet, imaginaire.*

Joan, Gaspar i Melcior Huguet eren tres germans, que adoptaren per cognom el nom diminutiu del seu pare Huc d'Artés. També es tenen notícies dels germans Gaspar i Melcior. Sembla que el fiador del nostre Bertran Felip fou precisament Joan Huguet, fill d'Huguet d'Artés. Vegeu MOSSÈN JOSEP MAS: *Notes d'esculptors antichs a Catalunya,* publicat al Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, gener-març de 1913, pàgs. 122, 124 i 125. Vegeu JOSEP MARIA MADURELL I MARIMON: *Pedro Nunyes y Enrique Fernandes pintores de retablos* en els *Anales y boletín de los Museos de Arte de Barcelona,* 1944, pàgs. 8, 55 i 174. El mateix senyor Madurell ens ha facilitat la nota de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, relativa el notari Pau Calopa, lligall 3, manual 1576-1577.

15. MOSSÈN MAS, en dites *Notes d'esculptors...*, pàg. 123, menciona que a 5 de març de 1560 es satisféu a *Jaume Caldo Aliver, imaginaire, per haver pintat imatge de Nostre Senyora que està sobre del portal que surt al claustre.*

En canvi no hem trobat cap altra notícia relativa al mestre de cases

acceptant en si de bon grat lo càrrec de dita fermança, convenen i en bona fe prometen que, ab lo dit principal i sens ell, seran tinguts i obligats a totes les demunt dites coses, tant a la restitució de dits diners se li bestreuran, en cas dita obra no sigués al compte degut, com *a la perfecció de la dita obra; e per ço* fer *e complir, així principal com fermances, ne obliguen tots e sengulars béns seus i de quiscú d'ells "in solidum", ab totes renunciacions i ab jurament.*

Segueixen després unes clàusules d'estil, en llengua llatina ; i un altre document, també redactat en llatí, donant fórmula protocolària a les esmentades estipulacions, *facta et ordinata in materna lingua et vulgari ydiomate.* Els testimonis foren *Pere Fuster, mercader, i Jaume Pellicer, escrivent, habitants de Barcelona.*

Una nota marginal del document transcrit diu, en llatí, que en *fou donada còpia als obrers.* Una altra nota diu també, en llatí, que *l'àpoca de cancellació d'aquestes capitulacions és en poder del notari infrascrit, al dia 11 del mes d'agost de MDLXIII;* i, efectivament, encara que en un protocol molt deteriorat hem trobat l'esmentada cancellació i carta de pagament, atorgada pel propi Bertran Felip, a favor de *Joan Nualart, Esteve Cassart i Joan Palau, agricultors, en l'any present obrers de la parroquial església de Sant Esteve de La Garriga;* però mestre Felip diu que les darreres quantitats les rebé precisament *per mans de Pere Blancafort, un dels jurats* del municipi de La Garriga.

L'obra, doncs, havia ja estat realitzada per l'esmentat mestre de cases ; i no seria gens d'estranyar que els escultors Joan Huguet o Jaume Coldoliver hi haguessin intervingut.

142. Construccions afegides a la nau central de La Doma

1. — El cor de La Doma fou construït probablement abans de l'any 1561 [1] cegant l'arc de ponent dels tres que existeixen a la paret nord de l'església ; el paviment del cor primitivament seria de fusta i

---

Bertran Felip. A l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Miquel-Joan Riera, lligall 9, plec d'inventaris anys 1530-43, al 22 de març de 1536, hi ha un inventari dels béns de l'herència de Joan Bertran, pintor, oriünd de Perpinyà, però domiciliat a Barcelona en la data de la seva mort.

1. Vegeu número 141 bis.

estava sostingut per bigues, les quals descansaven sobre les fileres de carteles de pedra que avui encara surten, una filera en la paret del fons de l'església i les altres dues en l'arc de pedra que sosté el cor.

2. — En el primer quart del segle XVI [2] es construí la bonica capella fonda, del costat nord de l'església; és la construcció més polida de La Doma; a l'exterior presenta una senzilla cornisa de pedra picada; a l'interior s'ajunta amb la nau de l'església a través de la segona de les ogives que existeixen en la paret nord de La Doma; la volta de la capella fonda és de pedra, molt ben repicada; en l'encreuament dels nervis de la volta hi ha una bonica clau de volta que representa, en relleu, la figura tradicional de Sant Jaume, com a pelegrí [3], i amb una garlanda anular de flors i fruites; les mènsules dels quatre angles de la capella representaven bonics relleus dels símbols dels evangelistes; d'ells es conserven el brau i el lleó; els altres dos símbols foren destroçats per a installar altres accessoris de l'església. A l'exterior de la capella i en posició descentrada hi ha senyals d'una finestra que, internament, devia obrir-se al centre de la paret del fons de la mateixa capella, car part de la volta i paret de llevant de la capella tenen a sobre les parets de les construccions superiors. Internament aquesta capella amida quatre mètres setanta centímetres de profunditat, nord-sud, per quatre metres seixanta-cinc centímetres d'amplada, est-oest.

3. — Entre la capella fonda i la sagristia hi ha l'escala de cargol, per a pujar sobre la sagristia i a les golfes de l'església i al campanar; tocant a l'escala hi ha una petitíssima estança, de planta quadrangular, que comunica directament amb la sagristia [4]; en el presbiteri de l'església s'obre una portalada que mostra un escut coronat i sostingut per dos lleons, en relleu; en l'escut hi ha la següent inscripció: ANY 1560 - SAGIMON BLANCAFORT - PERA PELLISER - TONI ROSSELLO - OBRES; per aquesta porta, i a través d'un passadís fortament esbiaixat, s'entra a la sagristia; a la volta de la sagristia hi ha nervis d'estil gòtic, en l'encreuament dels quals es troba una clau de volta amb l'anagrama de

2. Vegeu número 136.

3. El PARE JAUME GARCIA, *Estampes i Oracions*, Barcelona 1947, pàg. 98, diu, referint-se a Sant Jaume: *No us veuré muntant un blanc corser, disfressat de cabdill d'host homeiera... Vostra figura em plau de pelegrí — carbasseta, bordó, dues petxines —, l'amor fent-vos de guia en tot camí...*

4. Les parets exteriors d'aquestes construccions no presenten cap solució de continuïtat amb les de la sagristia i no sembla que es tracti de cap construcció antiquíssima, ni de cap sagristia, ni primitiva església, ni basament de cap campanar, com insinuava Gallardo, *loc. cit.* pàg. 110.

Jesús, IHS, en relleu ; el finestral de la sagristia sembla de la mateixa pedra que la volta de la capella fonda ; des de la sagristia una escala condueix per sota terra a la domeria ; també des de la sagristia una porta condueix a una petita estança edificada tocant a la paret de llevant

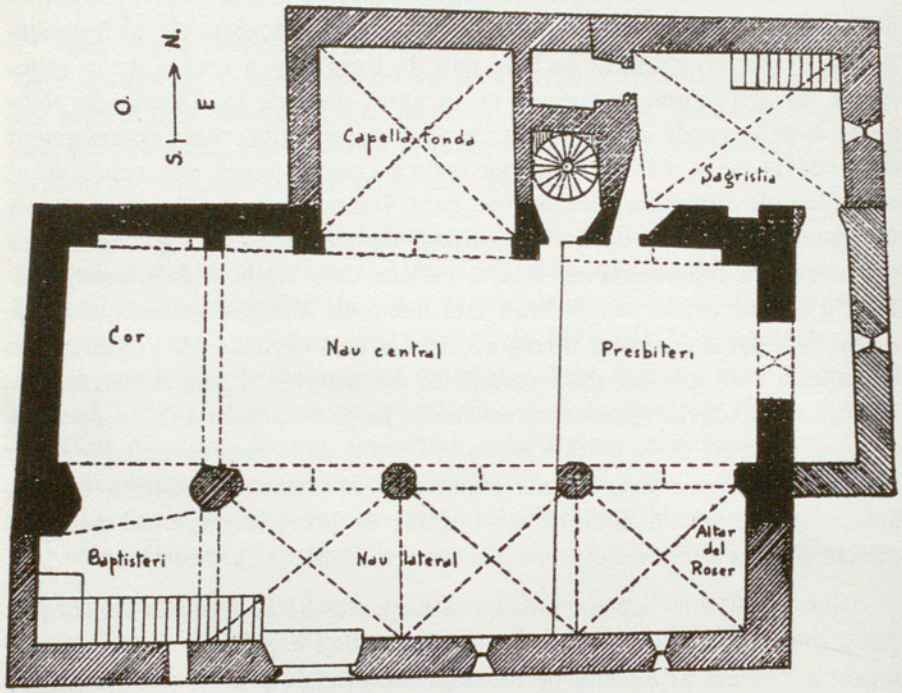

Planta de l'església de La Doma. La part indicada en negre massís és la corresponent a la nau del primitiu edifici. *(Plànol d'Alfons Iglésias.)*

de l'església ; aquesta estança servia de pas per a dur el Santíssim a l'ostensori de l'altar major, a través d'una portalada, que és gairebé un esvoranc, oberta al capçal de l'esglésa, darrera l'altar major [5] ; aquesta estança no s'estén a tota l'amplada del capçal de l'església, car externament té tan sols sis metres d'ample, de nord a sud, per dos metres i mig de llarg, de llevant a ponent.

5. Vegeu número 17, on diem que la finestra descentrada que hi ha en l'estança de darrera l'altar havia estat traslladada a aquest lloc des d'un altre lloc. Creiem que Gallardo, *loc. cit.*, pàg. 110, s'equivocà en atribuir a aquesta estança el caràcter de sagristia vella.

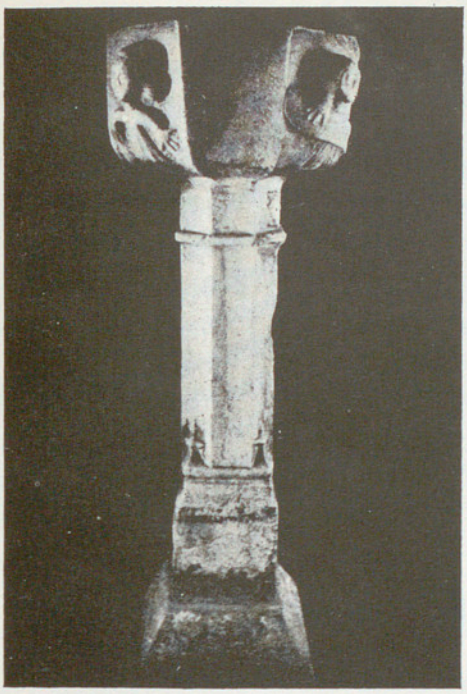

XXIII. - 1. Pica beneitera, de marbre blanc, de La Doma [144] *(clixé Ruaix)*. — 2. El lleó de l'evangelista Sant Marc ; mènsula de la capella fonda de La Doma [142] *(clixé Benítez)*. — 3. Sant Jaume, apòstol ; clau de la volta de la capella fonda de La Doma [142] *(clixé Ruaix)*. — 4. Sant Antoni, abat ; clau de la capella del Roser de la nau de l'epístola, de l'església de La Doma [143] *(clixé Ruaix)*.

4. — Sobre de la sagristia s'edificà la mongia, consistent en una habitació de dos pisos, amb finestrals ; alguns dels quals tenen festejadors [6] ; sobre de l'església es construïren unes espaioses golfes, tapant els merlets de les parets i aixecant la teulada ; en aquestes golfes hi ha senyals d'un forn de pa i d'haver servit d'amagatall i de lloc de defensa en temps de guerra.

5. — El primitiu campanar d'espadanya es transformà, edificant tot un cos, de planta quadrangular, sobre el presbiteri, deixant obertures per a les campanes, dues de grans a llevant i dues de petites a migjorn, i cobrint l'espai amb una bonica teulada piramidal, molt aguda, rematada per un antic penell. Abans de la guerra hi havia dues campanes del segle XVIII [7]. En 1948 ha estat substituïda l'encavallada de fusta, que sostenia les teules, per una volta d'obra [8].

143. De la nau de l'epístola i altres coses adjacents

a. — Hem vist com des de 1559 a 1563 [1] es construí la nau de la banda de l'epístola de l'església de La Doma ; externament té, en total, dinou metres quaranta centímetres de llargada per tres metres cinquanta-cinc centímetres d'ample ; forma quatre compartiments, dels quals, el que està situat més al ponent, forma a la planta baixa una estança, molt poc reeixida, que aixopluga el baptisteri i l'escala de pujar al cor ; al primer pis estatja una altra estança, des de la qual s'entra al cor i en la qual es veuen les restes de l'escala de cargol mitjançant la qual es pujava al segon pis d'aquesta construcció, on estava installat el comunidor. Els altres tres compartiments d'aquesta nau lateral tenen voltes amb nervis encreuats ; la clau de volta del tram corresponent al portal d'entrar a l'església porta, en relleu, l'escut de Catalunya ; la clau del tram immediat presenta una ruda figuració de Santa Caterina aguantant els instruments del martiri ; la del tram de damunt l'altar

6. Vegeu la visita pastoral de l'any 1508, número 135, i la de 1511, número 138.

7. Diu que una de les antigues campanes grosses de La Doma era la que, ans de la revolució de 1936, estava installada en el finestral del sud-est del campanar de l'actual església parroquial de La Garriga.

8. A les parets del campanar, per la part interior, hi ha uns rudimentaris dibuixos de barques de vela.

1. Vegeu el permís concedit segons el número 141 i els documents mencionats en el 141 bis.

del Roser té un bonic relleu amb la imatge de Sant Antoni Abat entre flames, amb el llibre, el bastó rematat amb la tradicional tau, el porquet i un travesser sostingut per muntants, del qual pengen els ex-vots; cabalment, les imatges de Santa Caterina i de Sant Antoni Abat són també les venerades en les dues fornícules laterals del retaule del Roser. En la paret exterior, corresponent a les claus de Santa Caterina i de Sant Antoni Abat, s'obren dues petites finestres ogivals; en la mateixa paret els nervis de les voltes vénen a morir sobre unes mènsules, en les quals s'agrupen un seguit de relleus sobre pedra; a saber: una testa d'àngel en el recó sud-est; una testa d'àngel amb un casc, i dues testes d'àngels, a cada costat d'ella, en la mènsula següent en direcció a ponent; una testa barbuda i dues testes d'àngels, a cada costat d'ella, en la mènsula següent; una testa barbuda tocant al portal de pujar al cor; en la banda oposada, els altres extrems dels nervis van a morir sobre uns pilars octogonals excessivament gruixuts; aquests pilars són de pedra picada; tenen sòcol i cornises, arran de les quals hi ha una sèrie de relleus en pedra; aquests representen una fulla i dos caps, en la pilastra de l'angle nord-est; en el pilar immediat al presbiteri hi ha successivament, una testa d'àngel, una testa ornamental, altra testa semblant, una d'àngel, un motiu ornamental barroc i altres tres testes; en el pilar següent, cap a ponent, es succeeixen un àngel, un cap, un motiu ornamental barroc, un cap, un àngel, un motiu ornamental i un cap; en el pilar irregular de sota el cor hi ha solament un relleu representant una fulla i, a cada costat, un cap; els relleus de les pilastres són més perfectes que no els de les mènsules.

En construir-se els actuals arcs pels quals comuniquen les naus central i lateral no es seguí pas el traç que ja marcaven els arcs que existien a la paret corresponent, semblants als existents encara a la paret oposada, o sigui a la del costat de l'evangeli.

A la part de migjorn de la nau lateral s'obre la porta d'entrada a l'església de La Doma; aquesta portalada és, també, una obra bastant rude; la llinda està situada en posició més elevada que el paviment de l'església; el dintell és rectangular, però al seu damunt hi ha un timpà, un xic irregular, en el qual es venera una rústega imatge de Sant Esteve, agenollat, amb una pedra al cim del cap [2]; l'estructura

2. Gallardo, *loc. cit.*, diu que aquesta imatge va ésser obrada el segle XV per un artífex que cobrava un jornal de dotze cèntims; però no diu d'on extreu aquestes dades; ens sembla que son errònies. Vegeu el número 141 bis.

de la portalada és gòtica, amb els corresponents feixos de motllures, amb els sòcols geomètrics i els capitells esculturats ; els capitells immediats al dintell presenten a la banda de ponent dues cares i dues serps lligades pel coll ; els de la banda de llevant, dos ocells que mosseguen una cara ; els capitells que recullen les ogives més exteriors de les que emmarquen el timpà presenten, els de ponent, una testa femenina tota ornada, amb una estrella sobre el front, un coll alt i un collaret amb una creu ; al costat d'ella hi ha tres petites testes alades i un rudimentari ocell ; els capitells de llevant presenten, fent simetria amb les esmentades testes, altres tres petites testes d'àngel, un ocell i una gran testa d'home barbut ; fora de les ogives hi ha set relleus en pedra representant estilitzacions de vegetals.

Les parets exteriors de la nau de l'epístola són més gruixudes en la part baixa que en la part alta ; car s'alcen a una alçada convenient per recollir el vessant de la teulada de la nau central, deixant sobre les voltes un gran espai que no té cap utilitat ; a la part de migjorn de l'angle sud-est exterior de les esmentades parets hi ha, pintat en vermell, un rellotge de sol datat en 1699. És de notar ací també que les parets del capçal de ponent de la nau central demostren haver estat restaurades en una longitud lateral de cinc metres, aproximadament.

b. — Modernament, quan es construí la voravia de la façana de migjorn de l'església de La Doma, s'utilitzaren lloses sepulcrals de l'antic fossar ; en una d'elles es llegeix: *Vas del ... Noguera* ; en una altra es diu: *Vas den Pareras de Pimar - 1615;* una altra diu: *Pere Pau Burc* [3] ; i en una altra es llegeix la data de 1854. En refer-se l'escalinata que puja cap a La Doma, per davant de la domeria, s'utilitzaren també antigues pedres, uns fragments de columnes, etc.

c. — Més avall, tocant al típic camí de La Doma, no lluny de la domeria, s'aixeca una petita capella dedicada al Sant Crist ; té un metre i mig de costat ; les parets donen als quatre vents ; la teulada és a dos vessants, i el carenar remata amb una creu de ferro ; a l'interior hi ha una imatge del Sant Crist, que es salvà de la destrucció de l'any 1936.

---

3. Per l'arxiu de can Terrés sabem que Pere Pau Burc era sastre a 8 de març de 1625.

144. Dels interessants accessoris de l'església de La Doma

1. — La pica beneitera de La Doma és de marbre blanc ; és d'estil gòtic, possiblement del segle XV ; sobre d'un pilar poligonal s'aguanta la pica externament cairejada ; en aquesta hi ha dues primàries i rudíssimes figures que representen la Verge i l'àngel de l'Anunciació [1].

2. — La pica baptismal és un xic més moderna ; cal atribuir-la al segle XVI [2] ; és un treball en pedra de bon dibuix ; imita l'estil gòtic ; sobre d'un peu treballat s'aguanta la copa ; en la part frontal d'aquesta hi ha esculpits toscament, dintre d'uns incipients nínxols, uns relleus representant, el central, Sant Esteve Protomàrtir, i els laterals, la Mare de Déu i Sant Jaume Apòstol ; és de notar la seva semblança amb la gran pica beneitera de la parròquia de Granollers. Després de la guerra civil la pica baptismal de La Doma va installar-se en el nou baptisteri de l'església parroquial de La Garriga.

3. — El retaule plateresc de la Mare de Déu del Roser de La Doma, installat al capçal de llevant de la nau de l'epístola, consta de tres pisos, separats entre sí pels corresponents frisos amb relleus en fusta, de motius renaixentistes ; cada un dels tres pisos estan subdividits verticalment en tres compartiments, mitjançant pilastres, columnes i capitells, també amb ornamentació del renaixement, en talla. El pis inferior, damunt l'altar, de pedra, té tres plafons rectangulars omplerts per tres pintures sobre fusta ; en el central hi ha una taula molt interessant, entre altres coses perquè, sobre un curiós fons paisatgístic, es troba minuciosament pintada una Pietat, que és una còpia de la meravellosa Pietat de Miquel Àngel [3] ; en el costat de l'evangeli hi ha una representació de la meitat de les figures dels sants metges Cosme i Damià i en el del costat de l'epístola hi ha la meitat de les figures de Santa

1. Durant la guerra emigrà al Museu de Granollers ; posteriorment la recuperàrem ; avui està installada en el passadís que condueix al baptisteri de la nova església parroquial.

2. Vegeu la visita de l'any 1551, número 141.

3. Recordem que Miquel Àngel va executar el seu cèlebre grup escultòric de la Pietat durant els anys 1499 i 1500 ; vegeu l'opinió de Vasari en el llibre *Vaticano*, dirigit per Fallani-Escobar, Barcelona 1949, pàg. 97.

Bàrbara i de Sant Eloi, totes elles pintades amb una minuciositat i un fons paisatgístic anàlegs al de la Pietat.

En el pis del mig hi ha tres escultures dintre dels tres nínxols corresponents; en el central hi ha una bonica imatge de la Mare de Déu del Roser, amb el Fill als braços; en el del costat de l'evangeli hi ha una figura, més tosca, que representa Sant Antoni Abat; en el del costat de l'epístola hi ha una figura d'una santa amb un llibre obert sobre la mà esquerra; representa Santa Caterina d'Alexandria [4].

En el pis superior hi ha tres plafons, també amb pintures; en el central, coronat pel corresponent frontó, hi ha una representació del Calvari; el Crucificat obre els seus braços entre una gran corona de núvols; als seus peus, la Mare de Déu, Sant Joan i la Magdalena en actitud adolorida; novament apareix un paisatge anàleg al de la Pietat [5]. Les dues taules laterals, formant gairebé triangles rectangles, componen, d'una manera molt curiosa, una sola escena: l'Anunciació; en el de la part de l'evangeli hi ha l'àngel, amb boniques vestidures; en el de la part de l'epístola hi ha la Verge.

En total, el retaule, sense ésser cap obra de primera fila, forma un interessant conjunt de molt bon veure. Ja estava construït quan es féu la visita de l'any 1582. Però, quina diferència entre aquest retaule i el de Sant Esteve! És que una nova concepció del món i de l'art ha arribat fins a La Garriga; és l'esperit renovador del Renaixement!

4. — Sota un arc construït arran del cor, en la part de l'evangeli hi havia un finíssim retaule de petites dimensions; era en forma de quadre, franquejat per columnes salomòniques [6]; s'hi notaven mol-

---

4. Vegeu el número 148.

5. J. CAMÓN AZNAR, en *La Pasión de Cristo en el Arte Español*, Madrid 1949, pàgs. 56 i 57, comenta la diferència de les representacions del Calvari segons els diferents estils; compareu la descripció del Crist del segle XV, que hem copiat en la nota 1 del número 126, amb la següent: *Con el Renacimiento, su cuerpo, aun conservando los estigmas de la Pasión, se modela, según puros cánones de belleza, con armonía de proporciones y criterios estéticos. El desnudo se independiza en cierto sentido de su destinación piadosa y se concibe con perfección apolínea, resumiendo en su belleza su calidad divina.* Fa remarcar que a Espanya els artistes, en representar la crucifixió, eviten *el dramatismo multitudinario, con que otros países agitan la terrible escena, y centrando en la imagen alzada sobre el mundo toda la compasión humana y la adoración religiosa de que es capaz el hombre.*

6. Vegeu GALLARDO, *Del Mogent al Pla de la Calma*, Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, maig de 1938, pàg. 111.

tes modificacions ; al centre hi havia una petita imatge, en talla, representant Sant Joan Baptista ; a cada costat hi havia un plafó pintat representant, l'un, el del costat de l'evangeli, la Immaculada ; l'altre, el del costat de l'epístola, Sant Joan Evangelista. Aquest retaule va ésser construït abans de la visita de l'any 1567 ; fou desmuntat durant la darrera guerra civil ; un cop acabada aquesta, recuperàrem [7] solament la imatge de Sant Joan Baptista i el plafó de la Immaculada.

5. — També es venerava a La Doma un petit grup escultòric de Sant Llucià i Sant Marcià, màrtirs, de Vic, semblant a les escultures que d'aquests sants es veneren a la ciutat de Vic ; estan despullats, voltats de flames, lligats a una columna, sobre la qual el bust d'un àngel aguanta les corones del martiri [8]. Formen un graciós grup escultòric.

6. — Entre els altres objectes de La Doma dignes d'esment ací, i que es salvaren de la devastació de la darrera guerra civil, figuren: El marc del retaule del Sant Crist, en forma d'armari, en el qual es llegeix la següent inscripció: *Adoremus te Christe 16 JHS 67 et benedicimus tibi;* la mesa de l'altar, barroca, i una columna i un frontó, d'un retaule que sembla haver estat en altre temps dedicat a Sant Martí [9] ; una senzilla creu de ferro ; la trona ; un bonic banc de confraria ; una bonica caldereta d'aram, amb dibuixos [10] ; una senzilla llanterna de llauna ; un missal de difunts editat en 1686 ; i dos relleus sobre fusta en forma de medalló, representant Sant Pere i Sant Antoni Abat.

7. — Al Museu Episcopal de Vic es conserven dues claus de ferro, d'obrir panys, amb un petit ull al mànec ; amiden 0,215 i 0,25, respectivament, de longitud ; probablement són del segle XVI ; provenen de La Doma [11]. En el mateix Museu de Vic es conserva, inventariada amb el número 1259, una taula dipositada allà pel reverend Jaume Collell ; la qual taula hom dubta si provingué o no de La Garriga. Representa Jesús en la institució del Santíssim Sagrament ; mostra en la mà esquerra la Sagrada Forma i beneeix amb la dreta ; sobre la mesa

---

7. En el Museu de Granollers.
8. Es venerava abans de la guerra civil a un costat de l'altar de Sant Josep, de La Doma. Després de la guerra el recuperàrem en el Museu de Granollers.
9. Tenint en compte la mitra que en ell apareix pintada. Abans de la guerra de 1936 estava dedicat a la Puríssima Concepció de Maria.
10. Potser és la que s'ordenà que fos feta en decret de la visita de l'any 1562.
11. Estan inventariades amb els números 3253 i 3254.

hi ha un calze de dues nanses ; serviria per a la reserva del Santíssim Sagrament ; és una pintura efectista i, encara que exagerada, té un intencionat misticisme ; està força malparada ; probablement és del segle XVI ; amida o'78 per o'53 metres ; és de l'escola de Juan de Juanes [12].

12. De l'Arpa, un antiquari que residí a La Garriga, sembla que procedeixen un brodat d'or i seda representant la Mare de Déu del Roser, de finals del segle XVI o primers del XVII, inventariada amb el número 6380 del Museu de Vic ; i nombrosos fragments de *pasta d'Agnus*, datats des de 1692 a 1857, i inventariats amb els números 6009 a 6018 i el 6023 del mateix Museu.

CAPÍTOL CINQUÈ

Continuant el progrés espiritual de la Parròquia, durant la segona meitat del segle XVI

145. Belles mostres de pietat en la visita de 1562. — 146. De la visita de l'any 1567. — 147. Continuava la reforma parroquial segons la visita de 1574. — 148. Increment de la vida parroquial segons la visita de 1586. — 149. De l'acta de la visita de l'any 1588.—150. Un interessant decret de la visita de l'any 1591. — 151. Brillant colofó de les visites del segle XVI.

145. Belles mostres de pietat en la visita de 1562

Per a emmarcar i capir en tota la seva intensitat el renovellament parroquial que palesen les visites pastorals de la segona meitat del segle XVI cal recordar que, en l'ordre general de l'Església, des de l'any 1545 al 1563 es celebrà el Concili de Trento, que havia de produir una enèrgica, profunda i profitosa reforma en tota l'Església Catòlica. En un ordre més immediatament viscut a Catalunya cal tenir en compte que per ací desfilaren figures de tal relleu com Sant Ignasi de Loyola, Sant Francesc de Borja, Sant Miquel dels Sants i Sant Josep de Calasanç ; en un altre ordre, cal també esmentar, per exemple, l'existència del Tribunal de la Inquisició i del govern del rei Felip II. Finalment, cal advertir que des de l'any 1561 fins al 1570 regí la Diòcesi de Barcelona el bisbe Guillem Cassador, que havia estat auxiliar del seu oncle i antecessor el bisbe Jaume Cassador ; va assistir personalment al Concili de Trento i en suscriví les decisions.

El dia de la festivitat de la Nativitat de la Gloriosíssima Verge Maria, o sigui el dia vuitè del mes de setembre de l'any MDLXII, el visitador, reverend Joan Udet, visità la parròquia de La Garriga,

XXIV. Església de La Doma - 1. Llinda de la porta de la Sagristia [142]. — 2. Una de les mènsules de la nau de l'epístola [143]. — 3. Detall del coronament d'un dels pilars [143]. —4. Detall de la portalada [141 bis i 143] *(clixés Ruaix)*.

de la qual era *rector l'honorable Hipòlit Cibill, prevere, beneficiat en l'església de Barcelona, absent, serveix per ell el discret Pere Noguera* [1]; *hi ha també un altre curat, que es diu domer menor, que és Joan Florens, prevere, present, servint per si mateix* [2]; però més avall diu, la mateixa acta, que el domer menor continuava essent Joan Sant Joan [3], *resident a l'església de Tarragona;* el visitador manà que reparessin les coses necessàries de la domeria, *sots pena de X lliures, i que, mentrestant, es segrestessin els fruits i els rèdits de la dita doma, en poder dels emfiteutes de dita doma, fins que siguin fetes les coses esmentades.* En un altre lloc de l'acta de la visita, parlant de l'altar de Santa Maria, de La Doma, diu *que és de devoció; està decent; hi ha una capellania que posseeix Jaume Guilla, prevere, en la dita parròquia, present, servint per si mateix.*

Menudegen arreu en aquesta acta les mostres d'un augment de la pietat en general i en particular. Heus ací una bella mostra: *Feta una breu oració, visità el Santíssim Cos de Nostre Senyor Jesucrist; i el sagrari, on és guardat, està decentment ornat; amb una custòdia rodona, daurada per sobre, al capdamunt de la qual hi ha una creu petita del mateix; dintre de la qual custòdia fou trobada una capsa rodona d'argent, on està el Santíssim Cos de Crist; manà que es fes una tovallola de seda, ben ornada, per a portar el Cos de Crist; i que la porta de dit sagrari es repari en el necessari, dintre d'un mes, sots pena de X sous.*

Encara que trobà les crismeres decentment, manà que *fos feta una capsa d'estany per a guardar els sants olis;* manà *que es fes una ara més ampla que la que ara hi ha* a l'altar de Santa Maria; manà també que es fes una tovallola de seda per a portar el Cos de Crist als malalts i una *«caldereta» per a portar l'aigua beneita.* Diu que trobà bé els altars de l'església.

Aiximateix visità els vasos sagrats; primerament la creu gran d'argent; després una creu petita, també d'argent, daurada per sobre,

---

1. El pergamí número 852 de l'arxiu de can Terrés és un testament autoritzat pel vicari Pere Noguera, a 14 d'abril de 1557; a l'arxiu de can Dachs hem trobat notícia del vicari Pere Noguera, a 28 de febrer de 1563.

2. A l'Arxiu Diocesà de Barcelona, *Gratiarum,* de 1560 i 1561, fulls 85, 134 i altres, poden veure's notícies relatives als esmentats Hipòlit Cibill, Pere Noguera i Joan Sant Joan; en ells es diu que Joan Florens era de la diòcesi de Cominges, del Sud de França.

3. Vegeu número 141.

amb la Veracreu; aixímateix quatre calzes d'argent, amb les seves patenes...; aixímateix una custòdia sobredaurada; i un reliquiari, d'argent; tot està decent. Mes avall, en la mateixa acta es diu que *ordenà que els obrers de la dita església, quan extraguessin els diners de dita obra, de l'arca, que de la meitat de dit diner trobat en l'esmentada arca, es doni i pagui a Esteve Bover, procurador de dita parròquia "de Garrigia", el que sigui, fins que sigui pagat d'aquelles vuit lliures i trenta sous, bestrets pel mateix Bover, per a fabricar la petita creu d'argent amb la Veracreu, feta per l'obra de dita església parroquial; i portant això en si pena d'excomunió.*

Restà en blanc el nom de beneficiat de *l'altar de Sant Macari dels Banys, fora de dita església parroquial;* també restà en blanc el nom de fons del beneficiat de Santa Maria del Camí, anomenat *Bou, clergue, resident en la vila de Perpinyà; el seu procurador és* una altre *Bou, notari, ciutadà de Barcelona.* Finalment parla de la *Capella eremitana de Sant Joan de Rosanes, de la dita parròquia: Aiximateix visità l'esmentat visitador la dita capella, de la qual és beneficiat Antoni-Joan Riambau, de la parròquia de Llerona,* i ordenà que fos reparada i que es fessin els ornaments necessaris [4].

146. De la visita de l'any 1567

El dissabte, dia 22 de febrer de l'any 1567, fou visitada, però no pas pel mateix senyor Bisbe, la parròquia de La Garriga. Continuava de *rector Hipòlit Cibill, prevere, beneficiat en l'església de la Seu de Barcelona,* però en aquella avinentesa residia a La Garriga, i per això no tenia vicari que el substituís. Com a particularitats a destacar en l'acta de visita esmentarem les següents: Que s'ordenà fer un armari, prop de les fonts baptismals, per a guardar-hi els sants olis; que *visità el retaule, que està decent;* que, entre les coses d'argent, hi havia *una corona per a la Verge Maria, d'argent sobredaurat, amb tres pedres verdes i amb XIII estrelles;* hi havia també *"dos por-*

4. Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites,* volum 40, fulls 211 i 212 girat; essent d'advertir que, per evident equivocació, restaren en blanc els folis 211 girat i 212; també pertany a l'acta de la visita de 1562 el fragment relatat al final del número 133, que parla dels documents autoritzats pel prevere Gabriel Caselles.

tapaus" [1], *i un mantell de la Verge Maria, de domàs blanc; aiximateix visità les llànties, el rellotge amb "campanello", estan decents.*

Diu, de *l'altar de Santa Maria, que és de devoció i que hi ha una capellania, unida a la mongia, que obtingué Jaume Illa, prevere, de dita parròquia* [2]. Repeteix que són de devoció i que estan decents els altars de Sant Martí, de Sant Jaume i de Sant Joan, aquest esmentat per primera vegada [3], si bé ja no tornà a ésser esmentat en tota la resta del segle.

Atenent a que un brandoner, en el qual es posen els ciris, és un impediment per a que es pugui veure el Cos de Nostre Senyor Jesucrist, quan s'eleva pel sacerdot, proveí que es tragués del lloc on ara és i que fos posat en altre cantó, vers migjorn, dintre de dos mesos, sots pena de X sous. Aiximateix proveí que es fessin dos confessionaris [4] *dintre de quinze dies, sots pena de X sous.* Manà també que es reparés el faristol, que es fes un *vel del temple* [5], i que es reparés la domeria menor. El domer menor continuava essent *el senyor Sant Joan, resident en la Seu de Tarragona.*

Visità aiximateix *l'altar de Sant Macari i Sant Sebastià, que és a la Sagrera de "Garrigia"* [6]; diu, inexactament, que la capella *és de devoció,* com si no hi hagués cap beneficiat. El benefici de Santa Maria del Camí continuava detentant-lo *Pere Bou. clergue, resident a Barcelona,* i diu que el valor del benefici era de *dotze lliures, segons el capbreu;* el visitador duplicà les penes imposades en una altra visita, per no haver-se complert el que es manà. A la capella de Rosanes hi havia encara el beneficiat Joan Riambau, beneficiat també de Llerona; el vi-

---

1. Portapau és l'objecte que es dóna a besar als fidels, durant la missa, en lloc de l'òscul de pau litúrgic.
2. Vegeu número 147.
3. Vegeu número 144.
4. Per primera vegada són anomenats aquests mobles. Fins aleshores el confessor utilitzava un seient corrent. Cal notar que el reclamar l'ús dels confessionaris denota una major freqüència de sagraments.
5. Probablement es refereix al vel que cobria el retaule major; del qual hem parlat en el número 132.
6. El guerrer màrtir Sant Sebastià obtingué una extraordinària popularitat, per la fama de miracler, particularment contra les epidèmies. La tradició garriguenca invocava ferventment Sant Sebastià, junt amb Sant Roc, per a *que ens lliurin de fam, pesta, guerra, foc, lladres, males bèsties i males persones.*

sitador manà fer reparacions en la capella [7]. No es parla de la capella de Sant Gervasi.

147. Continuava la reforma parroquial segons la visita de 1574

A 25 de maig de 1574 un visitador visità la parròquia de La Garriga, en la quel diu que trobà dos domers: el major continuava essent Hipòlit Cibill, present, i personalment resident [1]; l'altre domer era Pere Carnicer, clergue de Tarragona, absent i servint per ell un tal *honorable Joan Taisses (?)*, prevere, d'una diòcesi forastera, però aleshores *present i personalmente resident*. Més endavant diu, emperò, l'acta, que el visitador *proveí que l'esmentat Pere Carnicer, domer menor de dita església, resideixi personalment, a l'efecte d'exercir la cura d'ànimes, tal com està obligat, o bé presenti les justes raons i causes per les quals no estigui obligat a fer les coses esmentades, dintre d'un mes, sots pena de XX sous; en altre cas que es segrestin els fruits de l'esmentada doma.*

Heus ací les novetats a esmentar: que el copó per a la reserva del Santíssim Sagrament estava cobert amb un conopeu o pavelló, o, tal com diu literalment l'acta: *"cum suo pavallono de vel de glassa viat de or"*; que a les fonts baptismals hi trobà *un armari tancat amb clau;* que manà fer un nou cobertor per a la pica baptismal, que com que *les crismeres eren d'estany, proveí que se'n fessin unes d'argent. dintre d'un any, sots pena de XX sous;* diu, literalment, que la creu major està «*cum sua tovallola de seda de grana*».

Més avall, barrejant també les paraules en llatí amb les catalanes, diu que hi havia *dos candelers i dos bordons de fusta argentada. Ornaments de l'església: Aiximateix visità XII estovalles, estan de manera decent; aiximateix visità sis camises, "ab sos amits i cinyells", estan de manera decent; també visità tres "capes de fustani estampat*

---

7. Arxiu Episcopal de Barcelona; *Visites*, volum 42, full 29 de la segona foliació.

1. En la sessió VI del Concili de Trento, celebrada a 13 de gener de 1547, s'aprovà un decret de reforma en el qual s'urgeix principalment l'obligació de residència de bisbes i clergues.

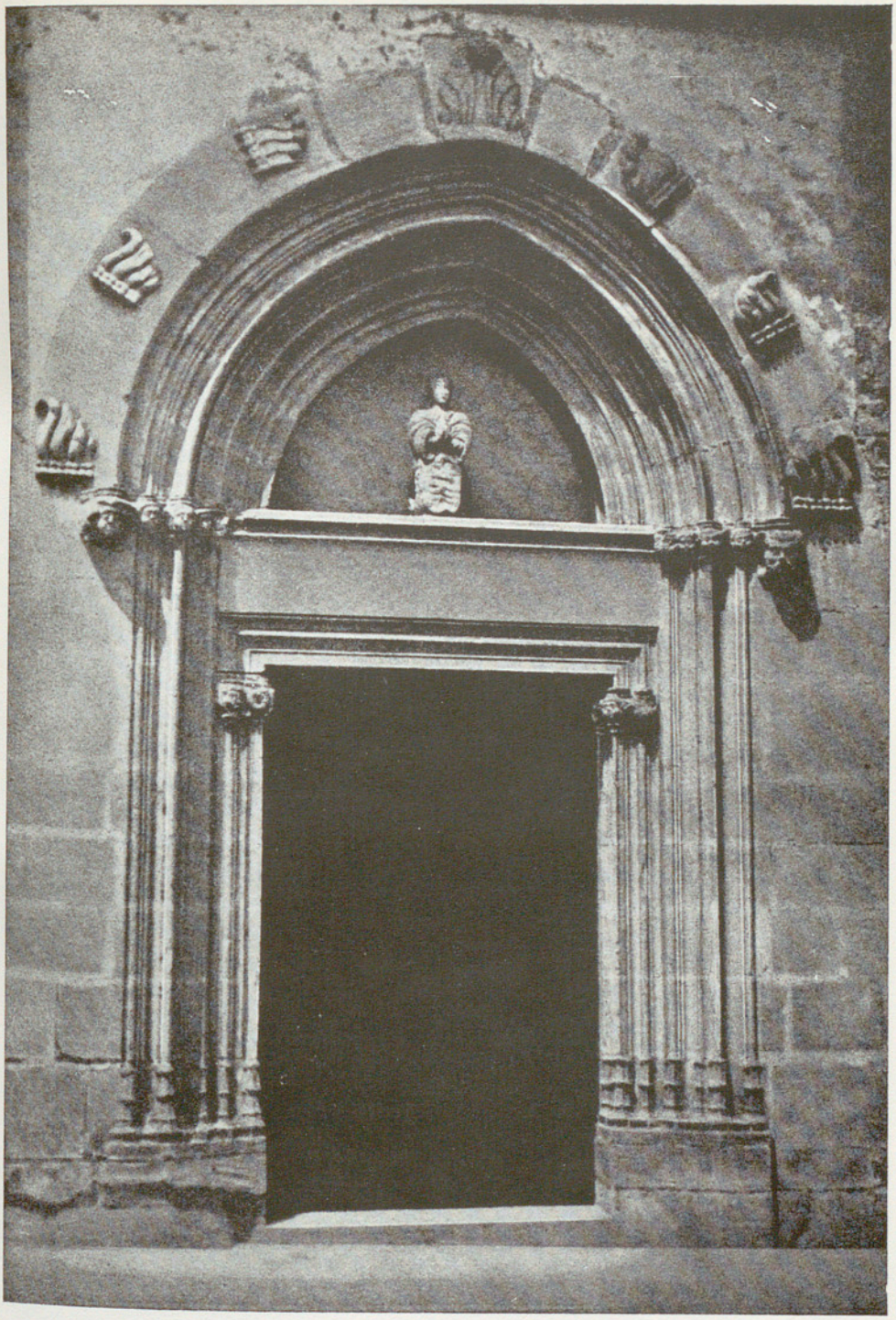

XXV. Portalada de l'església de La Doma; obra del mestre Bertran Felip; anys 1561-1563 [141 bis - 143] *(clixé Ruaix)*.

deservint" pels vius i pels difunts, novament fetes, estan de manera decent; també visità una casulla de seda "de domàs blanc", feta nova, amb estola i maniple, estan decentment; també visità una casulla "de xamellot vermell", que és dels confrares de Sant Roc [2], *està decentment amb l'estola i el maniple; aiximateix visità els ganfarons,* tres llànties de davant de l'altar major, *amb els seus bàlsams; aiximateix visità el mantell de Santa Maria "de vellut vert".* Mes avall diu que *també visità el vel del temple, de tela.*

Repeteix que a l'altar de Santa Maria hi havia una capellania unida a la mongia, que la servia *Jaume Illa, prevere, de dita parròquia;* parla de l'altar de Sant Martí; i diu respecte a *l'altar de Sant Roc: Aiximateix visità el dit altar, de pedra, amb unes estovalles, amb cobertor de cuiro, i palli d'oripell* [3], *està de manera decent.* Per primera vegada es menciona aquest altar de La Doma.

Proveí que els obrers comprin dos missals romans nous, dels novament impresos, dintre de dos mesos des de que es venguin a Barcelona amb pena de XX sous [4]. Més avall diu que *proveí que els obrers i baciners de dita església jurin, sots pena de 3 lliures,* d'on es dedueix que les confraries estaven en marxa i els corresponents administradors recaptaven i guardaven els diners recollits.

L'acta parla breument de la capella de *Sant Macari i Sant Sebastià;* de la de Santa Maria del Camí, que diu que encara tenia per beneficiat *Pere Bou, resident a Barcelona,* al qual ordenà que es fes un calze; relata que a la capella de Sant Joan de Rosanes hi havia de beneficiat *Joan Ros, prevere, de la dita parròquia, vicari de Sant Genís de L'Ametlla.* En canvi no es parla tampoc per a res de la capella de Sant Gervasi [5].

---

2. Per primera vegada es menciona una confraria garriguenca, en una visita. Les confraries assoliren l'edat d'or en el segle XVII. Des del segle XV Sant Roc esdevé un dels sants més populars; la seva història és meravellosa; la seva vida sembla una llegenda; heroi de la caritat en temps de pesta, fou el símbol de la dolcesa i de la beneficència; no ha tingut rival en el cel dels pobres. Vegeu GILLET, *El arte religioso...,* pàg. 161.

3. Oripell o guadamocil és un cuir cobert d'ornaments d'or o d'argent, usat per entapissar sales i mobles.

4. D'acord amb els decrets del Concili de Trento, el papa Sant Pius V féu publicar en 1568 el *Breviari Romà* reformat i en 1570 el nou *Missal Romà.*

5. Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites,* volum 44, full 85. Aleshores era bisbe de Barcelona Martí Martínez del Villar; havia estat inquisidor a Sardenya i arquebisbe de Sàcer; governà la diòcesi des de 1572 a 1575.

148. Increment de la vida parroquial segons la visita de 1586

SEMBLA que l'any 1582 fou visitada la parròquia de La Garriga, car en el full 35, del volum 46, dels llibres de *Visites* de l'Arxiu Episcopal de Barcelona, es menciona la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, però a continuació resta en blanc l'acta corresponent.

A 2 de setembre de 1586, fou visitada novament [1] la parròquia garriguenca; com a notes a destacar de l'acta extraiem les següents: Que menciona els dos domers, curats; el major era el *Reverend Damià Andreu, prevere, present i servint personalment;* el domer menor era, encara, *Pere Carnicer, absent, i per ell resident l'honorable Joan Ros, prevere* [2]; no es parla del monjo.

L'acta d'aquesta visita continua palesant la renovació de moltes de particularitats de la parròquia; entre altres coses consta: que el copó del sagrari tenia el *pavelló de tafetà carmesí;* que *proveí que a dins del sagrari, en la part anterior, es faci una cortina de tafetà; a coneixença dels obrers, dintre de dos mesos, sots pena de X sous; aiximateix visità les crismeres, d'argent, i les ampolles dels olis, d'argent.* Una novetat molt important és que per primera vegada es diu que foren visitats els llibres-registres parroquials de matrimonis, baptismes i defuncions [3]. També per primera vegada, trobem la descripció del retaule de l'altar major: *Aiximateix visità el retaule de dit altar major, el qual es pintat i daurat, i al mig hi ha pintada la imatge de Sant Esteve i altres imatges.*

En mencionar el tresor parroquial, diu, així mateix, per primera vegada, que ultra la creu processional major hi havia *una altra creu d'argent, mitjana;* afirma que el reliquiari de la Veracreu era daurat; *proveí que les patenes siguin adaptades a la costum romana, dintre de*

---

1. Arxiu citat, *Visites,* volum 48, full 168.
2. Vegeu número 147.
3. Una de les pèrdues més irreparables de la revolució de l'any 1936 fou la crema dels llibres-registres parroquials. De totes maneres solament el primer *Llibre de desposoris* comprenia notes relatives al segle XVI, car començava en 1512 i terminava en 1693. Els altres llibres-registres de la parròquia, que es conservaven en 1936 a l'Arxiu Parroquial, començaven en el segle XVII.

dos mesos, amb pena de deu sous; trobà també *"un encenser de argent; item una naveta de argent per a tenir lo encens";* les quals coses són també novetats; finalment manà que de tot el tresor se'n fes un inventari i se n'enviés una còpia.

Una nova mostra d'activitat de les administracions parroquials és la següent: També proveí *"que de ací al devant, tots los diners del bací de les ànimes, de dita església, sien distribuïts en misses o aniversaris per les ànimes, e que no se'n despenguen en comprar blat per la caritat, com se acostumava, e açò mana se observe sota pena de excomunicació"*. Ordenà, també, que els llibres del cor, per a cantar en els oficis, fossin reparats en el necessari; que es comprés un missal romà i un ordinari, nous.

Continuen les interessants novetats: *Aximateix visità tots els altars particulars de dita església, o sigui: l'altar de Santa Maria* [4] *i l'altar de Santa Maria «del Roser»* [5] *i el seu retaule, novament fet i pintat, amb l'imatge de Santa Maria «de bulto», amb el seu fill beneït, i l'imatge de Sant Antoni i Santa Caterina «de bulto»* [6]; *aximateix l'altar de Sant Martí; també l'altar de Sant Jaume i l'altar de Sant Roc.*

En canvi poca cosa ens explica de les capelles del terme. Diu que a la capella de Sant Macari i Sant Sebastià *hi ha un benefici sots dita invocació, però que ara s'ignora per qui és obtingut;* de la capella de Sant Gervasi diu que *és de devoció* i que està decentment; de la capella de Santa María del Camí diu que el seu valor és de deu lliures i que el beneficiat és Pere Bou, beneficiat de Santa Maria del Mar de Barcelona; manà que es reparés la porta i que comparegués a rendir comptes. Parlant de la capella de Sant Joan de Rosanes, diu: que el beneficiat és l'esmentat Joan Ros, *del lloc de La Garriga;* que el valor

---

4. Aquest seria l'antic altar de la mongia; en canvi, ara, surt per primera vegada mencionat un altre altar: el de la Mare de Déu del Roser.

5. A 7 d'octubre de 1571 els cristians obtingueren la victòria de Lepant, atribuïda a la intercessió a la Mare de Déu, invocada amb el rosari. Al cap de dos anys el papa Gregori XIII instituí la festa anyal del Roser, per a celebrar en totes les esglésies on hi hagués eregit un altar *sub invocatione beatae Virginis Rosarii.* Fou una de les devocions més populars a Catalunya.

6. Vegeu número 144. Al voltant de la Verge i màrtir Santa Caterina va formar-se una llegenda àuria; des de les croades fou una de les Santes més celebrades; Santa Gertrudis veié en la glòria Santa Caterina voltada de tots els savis que ella havia convertit a la fe; el seu sepulcre al Sinaí ha estat visitadíssim. Vegeu SCHUSTER, *Liber Sacramentorum,* volum IX, Barcelona 1948, pàg. 228.

del benefici és de cinc lliures ; ordenà que es demanés el permís per a beneïr la campana novament feta i que entretant no s'usi, sota pena d'excomunió ; i també manà que es capbrevés la dotació del benefici.

149. De l'acta de la visita de l'any 1588

El dimarts, 25 d'octubre de 1588, el delegat del bisbe que visità la parròquia de La Garriga, féu constar que el domer major era el *reverend senyor Jaume Pellicer, present, i personalment resident* [1]; el domer menor era *Joan Roure, absent, i per ell resideix l'honorable Joan Ros, prevere* [2] ; en el copó del sagrari *foren trobades moltes formes consagrades del preciosíssim Cos de Nostre Senyor Jesucrist;* el copó estava cobert per *un pavelló de tafetà;* hi havia, al sagrari, *també una cortineta de tafetà vermell;* les *crismeres i les canadelles eren d'argent.*

En visitar l'altar major fa constar, entre altres coses, que hi havia un palli *de vellut carmesí; al mig té la imatge de Sant Esteve, està decentment; aiximateix visità el retaule de dit altar major, el qual és pintat i al mig hi ha la imatge de Sant Esteve, pintada; i davant de dit retaule i sota del sagrari hi ha una imatge de la Santa Verge Maria amb el seu Fill beneït; està decentment; amb un mantell de domàs.*

Aiximateix visità els següents vasos sagrats: "La creu major i la creu mitjana, d'argent sobredaurades [3] *; aiximateix una Veracreu d'argent sobredaurada; també dos canalobres de plata, ara fets nous; també un encenser de plata ab sa barqueta per a tenir los encens; també quatre calzes, ab ses patenes; també dues corones d'argent sobredaurades, la una per Nostra Senyora i la altra per lo Jesuset, i en la de Nostra Senyora hi ha cinc pedres; també un reliquiari de argent sobredaurat, manà que sia fet nou; també una custòdia de argent sobredaurada, ab dos àngels i vericle; manà que sien comprats cristalls i una aleta dels àngels sia reparada."*

---

1. A l'arxiu de can Dachs hem trobat una referència del rector Pellicer, relativa a l'any 1587 ; a l'arxiu de can Terrés, acta número 287, el trobem en una escriptura de 20 de novembre de 1589 ; vegeu, però, més amplament el capítol V de la part setena d'aquest llibre.
2. Vegeu número 148.
3. Hi hauria, doncs, una altra creu, la petita, que no seria d'argent, sinó probablement de fusta.

Repeteix que, ultra l'altar de Santa Maria, hi havia l'altar de Santa Maria del Roser, de Sant Martí, de Sant Jaume, i de Sant Roc; parla de la capella de Sant Macari i Sant Sebastià *construïda en la població de dita parròquia,* si bé restà en blanc el nom del *clergue, resident a Barcelona,* que en tenia el benefici; de la capella de Sant Gervasi repeteix que *és de devoció* i manà que la seva teulada fos reparada dins d'una mesada; a la capella de Santa Maria del Camí encara veié que era beneficiat el prevere Pere Bou, *beneficiat en l'església de Santa Maria del Mar, resident a Barcelona* [4].

Consta que el delegat del bisbe visità la capella de Sant Joan de Rosanes; de la qual continuava essent beneficiat *Joan Ros, prevere, del lloc de Garriga, present; i mitjançant jurament digué que ell no tenia la dotalia; i dit Visitador manà que es fes un memorial dels rèdits i de les càrregues de dit benefici, amb especials declaracions i especificacions sobre de quines cases i propietats es rebien.*

Finalment el visitador ordenà que fos reparada la domeria menor; i que hi fossin despesades vint-i-cinc lliures [5].

150. Un interessant decret de la visita de l'any 1591

El dimecres dia 3 de desembre de l'any 1591 el visitador trobà encara de domer major *Jaume Pellicer, prevere, present i personalment resident* [1]; el domer menor era, encara, Joan Roure [2], absent, i per ell residia el prevere Enric Juyol; trobà també les crismeres o *ampolles dels olis, novament fabricades;* menciona els mateixos altars i capelles que en l'anterior visita i repeteix uns conceptes gairebé idèntics; així, deixa en blanc el nom del beneficiat de la capella de Sant Macari i Sant Sebastià *en el poble o sagrera de dita parròquia;* Pere Bou continuava de beneficiat de Santa Maria del Camí i Joan Ros de beneficiat de Rosanes; no havent estat feta la reparació de la domeria menor, es donaren les normes pertinents a l'esmentat Enric Juyol; de

4. Vegeu número 148.

5. Arxiu Episcopal de Barcelona, *Visites,* volum 49, full 121 girat.

1. Continuem també trobant el rector Jaume Pellicer en un testament de 21 d'abril de 1593, pergamí número 860 de l'arxiu de can Terrés; i en una escriptura de 20 de març de 1594, acta 270 del mateix arxiu.

2. Vegeu número 149.

manera que aquesta visita tindria poc interès si no fos que s'hi va ordenar el següent:

Ab manament fet per mon Senyor Reverend en dies passats, és estat manat en la present isglésia se fes una caixa, en la qual estiguessen recondits los diners dels bacins i confraries de dita isglésia; i hagué vist dit Visitador dita caixa feta, i dins de ella los diners de totes les confraries i bacins de dita isglésia, sinó és de la confraria de Sant Roc;

per çò, perquè dit manament sortesca tot son degut efecte, manà als administradors de dita confraria, en poder dels quals de present estan dits diners, dins quinze dies primers vinents, hagen de deposar en la dita caixa los diners tindran de dita confraria, de la qual no puguen ésser trets sense coneguda del rector i altres tenen les claus de dita caixa, per a ops i utilitat de dita confraria i isglésia, sots pena de excomunió; manant al rector de dita isglésia, si los tals administradors no obeirien dins quinze dies, ho hage de denunciar a dit senyor Visitador; pena de deu lliures.

Item, per quant, en la elecció de obrers baciners i administradors de confraries de la present isglésia, consta cometrer-se molts abusos, tant per fer-se en lloc indecent, fora de la isglésia, com encara per fer-se dita ellecció a veus, i estar a llibertat dels obrers posar qualsevol persona en dit càrrec, i en les dites coses seguir amistat i parcilitat, en gran dany de llurs conciències i, moltes voltes, de la isglésia;

per çò, i altrament per obveiar a les sobredites coses, i perquè les eleccions se fàcien ab tota quietut i sosiego [3], *sens mirar amistat, ni parcilitat alguna, mana dit senyor Visitador dites elleccions se facen i se hagen de fer de ací al devant, a fort, extraent dits obrers, baciners i administradors confraries, de una o dues bosses. E per çò mana als rector, obrers, baciners i administradors, que ara són presents, hagen de comprar encontinent dues bosses i, dins tres setmanes propvinents, anar a dit Visitador, per fer la insaculació dels que seran bons i aptes per a dit càrrec, i per a rebre, de dit senyor Visitador, complit orde per a les sobre dites coses; e totes les predites coses facen dins dit termini, a pena de excomunicació* [4].

---

3. Heus ací un dels primers palesos castellanismes trobats en els originals d'aquestes notes.

4. Arxiu Diocesà de Barcelona, *Visites*, 52, full 40 girat.

Probablement donava bon resultat el procediment d'elecció per insaculació, que ja es practicava quant als càrrecs municipals d'ençà de l'any 1576 [5].

151. El brillant colofó de les visites del segle XVI

La darrera visita del segle XVI, a la parròquia de La Garriga, tingué lloc el dimarts dia 12 de setembre de 1595. Fou feta personalment per l'Illustríssim i Reverendíssim senyor Bisbe de Barcelona, que aleshores era Joan Dimas Loris [1]. L'acta diu que aleshores continuava essent domer major l'honorable Jaume Pellicer, *present i resident* [2]; el domer menor era Montserrat Bou [3], però per ell servia *l'honorable Paulí Tambor, prevere gironí, que té llicència per a la cura d'ànimes; aiximateix, també l'honorable Joan Cavalleria, prevere, vigatà.*

Per aquests tres sacerdots i pels rectors de Samalús i de Vallcàrcara, *rectors circumveïns de dita parròquia de La Garriga, fou rebut processionalment segons la forma de l'ordinari barceloní, i entrant a l'església, i feta breu oració, prengué una estola i visità el sagrari;* es portà el Santíssim Sagrament sobre l'altar major i fou visitat pel bisbe. *E continent el Reverend Pare Llorenç de Sant Joan, rebuda la benedicció de Sa Senyoria Reverendíssima, predicà la paraula de Déu i principalment sobre l'explicació del sagrament de la confirmació. Un cop feta aquesta prèdica, Sa Senyoria Reverendíssima administrà*

---

5. Vegeu el capítol V de la part cinquena d'aquest llibre.

1. Natural de Barcelona. Fou Patriarca de Jerusalem. Fundà el Seminari Conciliar, en l'edifici que havia estat convent de monges de Montalegre, i que avui ocupa la Casa Provincial de Caritat. *Bol. Of. del Obisp. de Barcelona,* 1 juny 1943.

2. El rector Jaume Pellicer continuà regint la parròquia de La Garriga durant els primers temps del segle XVII; vegeu, encara, en el capítol V de la part setena d'aquest llibre, les referències als béns del rector Pellicer i a la seva família.

3. El nom de Montserrat fou aplicat sovint als homes; així, per exemple, en el número 20 dels pergamins de can Illa, del nostre arxiu particular, trobem com a testimoni, a 9 de maig de 1602, *Montserrat Solà, pagès, de la parròquia de Santa Maria de Tagamanent, de la diòcesi de Vic, emperò avui habitant en la parròquia de Sant Genís de La Ametlla;* tenim notícia de *Jaume Montserrat Salamó, ciutadà de Barcelona, i notari públic de la vila de Granollers* a 14 de juny de 1588, pergamí número 16 dels nostres de can Illa; a 6 de maig de 1607, número 6 girat, del Llibre Estret de l'arxiu de can Dachs; a 24 d'agost de 1621, en l'acte 22 de l'arxiu de can Noguera.

el sagrament de la confirmació a molts de dita parròquia, i després donà la benedicció episcopal.

Com a particularitats dignes d'esment especial podem dir que, ultra els tres llibres registres parroquials de baptismes, matrimonis i defuncions, s'esmenta un registre d'excomuniats; que el senyor Bisbe visità el *reliquari d'argent daurat, amb relíquia de Sant Roc;* i que en la sagristia trobà, a part alguna altra cosa, un joc de casulla i dues dalmàtiques de domàs blanc, amb la *tovallola per a la trona;* una altra casulla, amb dues dalmàtiques, una capa, i la corresponent tovallola de vellut vermell; casulla i dalmàtiques de xamellot negre; casulla i dalmàtiques de tela negra; i altres casulles i dalmàtiques de xamellot vermell; quatre ganfarons de domàs carmesí; un tàlem de *"domasquillo croceo";* sis pallis; tres altres capes pluvials; dos mantells per a la imatge de la Mare de Déu; tovalloles de vellut; sis albes, dotze amits amb llurs corresponents cíngols; trenta estovalles per als altars, entre noves i velles; quatre albes, amb amits i cíngols i estoles; un *coixinet* per a les processons dels difunts; una imatge de Santa Maria. I, encara, a l'altar major, *beneí algunes efígies, principalment de Santa Maria i dels Sants, aximateix albes, amits i algun cíngol.*

També manà a dit domer menor *que, sots les penes posades pel Concili Tridentí, tingui la residència personal* a La Garriga, *tal nom està obligat; aximateix, que els diumenges ensenyi la doctrina cristiana al poble, àdhuc amb interrogacions, convocant al poble amb toc de les campanes* [4].

Certament, doncs, que les mostres del progrés de la parròquia es trasllueixen pertot arreu: els sacerdots resideixen o s'urgeix que resideixin; l'existència de dalmàtiques palesa un major esplendor de la litúrgia; les prèdiques fan deduir una major illustració de la pietat del poble; la multitud d'objectes enumerats certifica la prosperitat material de la parròquia. En una paraula: el rector Jaume Pellicer, que era garriguenc, tanca brillantmet el segle XVI i obre el segle XVII, que és el segle d'or de la parròquia de La Garriga.

---

4. Arxiu Diocesà de Barcelona, *Visites,* vol. 54, full 33 girat.

LLISTA D'ECLESIÀSTICS DE LA GARRIGA DURANT EL SEGLE XVI

29 juliol	1492	Gabriel Caselles	Sant Joan de Rosanes, vicari...	25 juliol	1522
4 maig	1498	Joan Vallès	Santa Maria del Camí	3 octubre	1513
1 maig	1500	Jaume-Cristòfol Estanyol ...	rector, Sant Macari	3 octubre	1513
1 maig	1500	Pere-Valentí Toixanes	vicari, monjo	10 abril	1511
12 setembre	1500	Guillem Comerma	monjo	26 juliol	1501
27 agost	1501	Joan Riera	monjo	ans de 2 agost..	1503
9 juny	1505	Pere Noguera	vicari	10 març	1508
31 juliol	1508	Gabriel Picó	vicari		
31 juliol	1508	Joan Castell	domer	10 març	1508
10 abril	1511	Bartomeu Canut	vicari		
10 abril	1511	Pere Vila	substitut	3 octubre	1513
3 octubre	1513	Miquel Valls	vicari		
3 octubre	1513	Gaspar Santesmasses	substitut		
8 gener	1515	Miquel Martines	notari, vicari	16 novembre	1534
26 febrer	1516	Bernat Pomer o Pomés	vicari	4 agost	1541
3 maig	1527	Joan-Onofre Junyent	rector	2 agost	1527
2 agost	1527	Rafael Ubac	domer		
16 gener	1541	Guillem Burgès	monjo		
16 gener	1541	Joan Forcada	(francès)		
16 gener	1541	Joan Menrial	(francès)		
1 juny	1551	Martí Caper	rector		
1 juny	1551	Ramon Guillera	vicari	23 agost	1551
1 juny	1551	Joan Sant Joan	domer	22 febrer	1567
1 juny	1551	Pere Aristas	substitut (francès)		
1 juny	1551	Llorenç Viader	Santa Maria del Camí	maig	1559
14 abril	1557	Pere Noguera	vicari	2 febrer	1563
	1560	Hipòlit Cibill	rector	25 maig	1574
	1560	Joan Florens	(francès) substitut	8 setembre	1562
8 setembre	1562	Jaume Illa	monjo	25 maig	1574
8 setembre	1562	Pere Bou	Santa Maria del Camí	3 desembre	1591
8 setembre	1562	Antoni-Joan Riambau	Sant Joan de Rosanes	22 febrer	1567
25 maig	1574	Pere Carnicer	domer	2 setembre	1586
25 maig	1574	Joan Taisses	(estranger) substitut		
25 maig	1574	Joan Ros	Sant Joan de Rosanes	3 desembre	1591
7 octubre	1586	Jaume Martorell	vicari		
2 setembre	1586	Damià Andreu	rector		
25 octubre	1588	Jaume Pellicer	rector	14 juliol	1613
25 octubre	1588	Joan Roure	domer	3 desembre	1591
3 desembre	1591	Enric Juyol	substitut		
12 setembre	1595	Montserrat Bou	domer	3 octubre	1600
12 setembre	1595	Paulí Tambor	substitut		
12 setembre	1595	Joan Cavalleria	monjo?		

CINQUENA PART

Del municipi garriguenc fins a l'acabament del segle XVI

I. - De l'absència d'Alfons IV i de la guerra amb Joan II.

II. - L'injust empenyorament de La Garriga a favor d'En Llorenç d'Altarriba.

III. - Intervencions dels organismes superiors.

IV. - Dels llibres de l'escrivania de La Garriga des de 1540 a 1554.

V. - Organització del municipi segons els capítols de l'any 1576.

CAPÍTOL PRIMER

De l'absència d'Alfons IV i de la guerra amb Joan II

152. Alguns batlles de La Garriga del segle XV. — 153. Concessions de la reina Maria, esposa del Magnànim, en 1433. — 154. La Garriga no era el carrer Ample. — 155. Capítols de 1471 durant la guerra de Joan II. — 156. Empenyorament reial d'una casa i hort de La Garriga. — 157. Empenyorament de La Garriga a Carles de Cortès. — 158. Conflictes per l'aplicació d'uns capítols.

152. Alguns batlles de La Garriga en el segle XV

SOTA del títol, en llatí, *d'Ofici de la batllia de Sant Esteve de La Garriga, concedit a Bernat de Pla,* es conserva una lletra del mateix rei Alfons IV el Magnànim, en la qual diu: *Com que vós, el nostre fidel Bernat de Pla, de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, sou una d'aquelles tres persones que ens foren presentades pels fidels nostres, els jurats* [1] *i prohoms de la dita parròquia de Sant Esteve de La Garriga, segons els privilegis concedits, suplicant que fos nomenat batlle de dita parròquia; considerant la idoneïtat i la legalitat de vós, el dit Bernat, a tenor del present document us confiem o encomanem l'ofici de la batllia de la dita parròquia de La Garriga...;* el salari seria *per cada any deu lliures de moneda barcelonesa i els altres drets...;* el document conclou dient que fou dat *a Barcelona, a l'últim dia de febrer de l'any, de la Nativitat del Senyor, MCCCCXIX, i, del nostre regnat, el quart. Rei Alfons.* A continuació segueix la lletra executiva de la precedent [2].

---

1. Nova allusió a aquest càrrec, que no apareix clarament establert en els privilegis locals.
2. Arxiu de la Corona d'Aragó, Reg. 2603, fulls 101 i 102.

Tenim notícia de molts altres nomenaments de batlles de La Garriga; així, el mateix Alfons IV, a 20 d'abril de 1431, nomena batlle Bernat Mas, el qual, el dimarts, 24 d'abril del mateix any, després d'haver complert amb els corresponents requisits i, entre ells, havent donat per fiadors N'Antoni Vinyals i En Pere Planell, obtingué la lletra executòria del lloctinent general Bernat de Vilafranca [3].

Més tard, per raó de l'absència del rei, fou el mateix lloctinent general Bernat de Vilafranca qui, a 12 de febrer de 1434, escollí i nomenà batlle de La Garriga En Pere Parés; aquest, el mateix dia, prestà el corresponent homenatge, donà per fiadors En Pere Planell i En Guillem Blancafort, i obtingué l'executòria [4]. Semblantment el lloctinent general nomenà batlle de La Garriga En Marc Pellicer, a 20 de març de 1437 [5].

Anys a venir, durant la guerra amb el rei Joan II [6], continuaren nomenant-se batlles de La Garriga; així hem trobat una lletra executòria adreçada per Arnau Fonolleda, batlle general de Catalunya, *al tinent o regent de la batllia de La Garriga, i als jurats i prohoms de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga,* comunicant-los que Bartomeu Terrés havia estat nomenat batlle pel rei, *per al trienni ara corrent, amb la seva provisió, signada de mà d'ell mateix i afermada amb el seu segell penjant, dada a Vilafranca del Panadès, a quinze dies del mes de març de l'any de la Nativitat del Senyor MCCCCLXIIII;* i, en prova d'haver complert En Terrés les obligacions prèvies, i d'haver presentat fermança, el batlle general li expedia l'executòria a Barcelona, a 4 d'abril de 1464 [7].

A 16 de març de l'any 1470, obrant com a batlle general de Catalunya, Joan d'Argentona, de Barcelona estant, nomena batlle de La Garriga Bartomeu Nualart; el mateix dia s'expedí l'executòria del dit ofici; i el dissabte, 17 del mateix mes i any, el nou batlle presentà per fiadors solidaris En Pere Rosselló de Bellsolà i En Jaume Cassart, àlias Palau [8].

---

3. Arxiu de la Corona d'Aragó, Batllia General de Catalunya, Classe 7.ª, A, b, 25, fulls 41 i 42, de la segona foliació. És d'advertir que de l'executòria solament es copiaren tres ratlles, deixant en blanc un espai per a copiar la resta.
4. Dits Arxiu, Secció i llibre, fulls 97 i 98 de la segona foliació.
5. Dits Arxiu i Secció, llibre 26, fulls 45 i 46.
6. Vegeu número 154.
7. Dits Arxiu i Secció, Classe 2.ª, A c 4, full 186 girat.
8. Dits Arxiu i Secció, Classe 5.ª, C 2, full 75 girat y 76.

153. Concessions de la reina Maria, esposa del Magnànim, en 1433

El rei Alfons IV el Magnànim estigué llargament absent i allunyat del govern de Catalunya [1]; en absència del rei, la seva muller, la reina Maria, governà el Principat fins a l'any 1453 [2]. Heus ací traduïda al català una concessió feta per la reina als garriguencs [3]:

Nòs Maria, etc. A fi que vosaltres, els nostres fidels prohoms i universitat de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, pugueu més fàcilment lluir els censals morts i pagar els deutes a què esteu obligats per raó d'haver tornat al domini reial [4] i per altres motius; a tenor de la present us concedim i us donem plena llicència perquè pugueu i us sigui lícit d'imposar, estatuir i ordenar en dita parròquia taxes o impostos en el pa, en el vi, en la carn i en els altres béns, mercaderies i coses que en dit lloc es venguin, es comprin o es contractin; en aquella quantitat i en aquella manera i forma que i segons us semblin faedores; duradors per dotze anys complerts, a comptar des del dia en què, en virtut de la present, es comencin a imposar, exigir o cobrar, en endavant immediatament seguidors; els quals impostos o taxes, un cop siguin imposats o s'hagin començat de cobrar, pugueu si ho voleu, retirar i tornar a posar, i en ells o en alguns d'ells pugueu afegir, treure, moderar, canviar, variar, assumir i novament imposar i assignar tantes de vegades com vulgueu, durant el temps esmentat; i que també els pugueu recollir i cobrar o fer recollir i cobrar pels qui vulgueu; i aiximateix totes en conjunt i qualsevol d'elles per separat pugueu vendre i arrendar, per tot el temps esmentat o més breument, segons arbitri de la vostra voluntat; als quals impostos o taxes estiguin obligats a pagar i contribuir, no solament els habitants i els qui han d'habitar en la dita parròquia, sinó també els forasters que hi vin-

---

1. A les darreries del seu regnat, en 1454, el cardenal Margarit, bisbe d'Elna, resumia eloqüentment el clam enyorós del país. Vegeu *Parlaments a les Corts Catalanes*, Barcelona, 1928, pág. 210.
2. El rei marxà cap a Itàlia a 29 de maig de 1432 i ja no tornà més a Catalunya; el rei morí a 27 de juny de 1458; la reina Maria era cosina del seu marit, era filla del rei Enric III de Castella, *el Doliente*, i germana del rei Joan II de Castella; la reina Maria no deixà descendència.
3. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3123, full 52.
4. Vegeu números 70 i 71.

guin, i els compradors i venedors i els que de qualsevol manera hi vinguin a contractar;

però que les quantitats que us pervinguin de dits impostos i taxes s'hagin de destinar a lluir i exonerar els censals i deutes vostres i en altres usos, o sigui a subvenir a les vostres necessitats, segons us sembli convenient; i que estigueu obligats a rendir comptes i altres raons a l'esmentat senyor Rei o a Nòs o al seu mestre racional o a qualsevol altre en lloc d'ell o nostre;

també retenim per a dit Senyor Rei i per a Nòs, i sota aquesta condició us fem la present concessió, que la cinquena part de dites taxes o impostos o dels preus que per ells es rebin, l'hàgiu de rebre per al dit Senyor Rei o per a Nòs o per al tresorer seu o nostre o per al que ell vulgui o Nòs vulguem, de terç en terç, en cada un de dits dotze anys; emperò les restants quatre parts pugueu assignar-les lliurement per a les esmentades necessitats vostres i de la dita parròquia.

Segueixen les clàusules d'estil i termina dient que fou *donat a Barcelona, a XXIIII dies d'abril de l'any, de la Nativitat del Senyor, MCCCCXXXIII, i, del regnat de dit Senyor Rei, el divuit. La Reina.*

El mateix dia, emperò, la reina atorgà un altre document en el qual diu que *atenent que per raó de retornar al domini reial, us fou necessari de fer vàries despeses,* i que, altrament, els garriguencs no escatimaren d'endeutar-se per a subvenir a les despeses del Rei i dels seus predecessors, diu: *Concedim, remetem i relaxem completament a vosaltres els esmentats prohoms i universitat de dita parròquia l'esmentada cinquena part de les taxes o impostos,* que s'havia reservat, perquè l'empressin en el mateix fi que les altres quatre parts; però, *per a la relaxació i concessió a vosaltres de dita quinta part, confessem haver rebut de vosaltres vint florins d'or d'Aragó;* la concessió, com de consuetud, no era doncs tan gratuïta! [5]

Tenim també notícia que, a 2 d'octubre de 1445, des de València estant, la mateixa reina Maria nomenà tutor per als fills de Pere Vila, de la parròquia de La Garriga [6].

---

5. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3171, full 158.
6. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3043, full 34 girat.

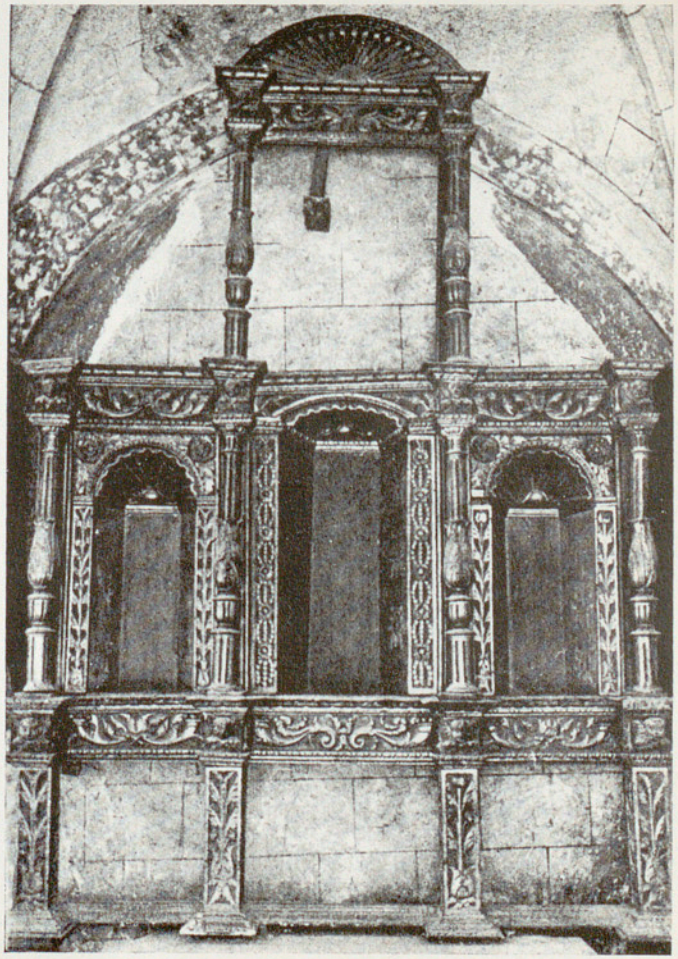

XXVI. - 1. Detall de la portalada de l'església de La Doma [143] *(clixé Ruaix)*. — 2. Arquitectura del retaule del Roser, de La Doma [144] *(clixé Benítez)*.

154. La Garriga no era el carrer Ample

PER a comprendre bé aquest número i els següents cal recordar que en temps del rei Joan II, en 1462 [1], s'abrandà a Catalunya una guerra civil [2]; i que, en la data del document que anem a ressenyar, al front dels revoltats hi havia Reiner d'Anjou i de Provença [3], el qual envià a Catalunya el seu fill, Joan de Lorena, com a primogènit i lloctinent del seu pare [4].

En plena guerra, doncs, hi hagué un petit incident que afectà simptomàticament La Garriga. Es veu que un capità de guerra anomenat Bofill, manà executar a La Garriga algunes providències que contrariaren vivament el Batlle i habitants de La Garriga; els quals sembla que recorregueren als Consellers de Barcelona, queixant-se de tal conducta; el Consell de Cent barceloní, puntual defensor dels privilegis de la ciutat i dels de les viles que eren considerades carrers de Barcelona, entre les quals sembla que hi havia La Garriga [5], degué enviar una lletra a En Bofill, en tals termes, que provocà una contesta d'aquest, verament amenaçadora i despectiva per als garriguencs. Heus ací la lletra d'En Bofill, no molt correcta gramaticalment:

Als molt magnifics monsenyors los Consellers de la insigne ciutat de Barcelona. Mossenyor: Jo he rebuda vostra lletra, en lo fet del Balle de La Garriga, só molt content no haver trobat lo Balle allà, abans que hagués vostra lletra, perquè ab bona Justícia le haueria fet conèsser

---

1. Regnava des de la mort del seu germà el rei Alfons IV, el Magnànim, en 1458; Joan II tingué una sèrie de divergències amb els seus súbdits, durant les quals s'esdevingué la mort del seu fill el príncep de Viana; *Sant Carles, príncep de Viana,* com li digueren els coetanis.

2. El rei Joan II va cedir al rei de França Lluís XI els comtats del Rosselló i la Cerdanya, en empenyorament; els revoltats oferiren primerament la corona al rei de Castella Enric IV, *el Impotente,* després consideraren sobirà el Conestable de Portugal, que morí a Granollers, a 29 de juny de 1466, amb el nom de Pere IV; vegeu, per exemple, J. E. MARTÍNEZ-FERRANDO, *Pere de Portugal,* Barcelona 1936; finalment oferiren la corona a Reiner d'Anjou.

3. Era nét, per part de mare, del difunt rei Joan I, l'Amador de tota gentilesa, i era nebot del rei de França Lluís XI.

4. Aquest príncep morí sobtadament a 16 de desembre de l'any 1470, i la seva mort inicià clarament una preponderància dels exèrcits del rei Joan II.

5. Vegeu número 53.

en mà de Governador com se prenden la gent, o yo ab previsió del Senyor Primogènit [6].

Yo só cert, según la lletra que, saput assò [7], *feta me haveu, no enteneu lo cas; car, sapeut, no creuria, de Conselleria de tan insigne ciutat, fos eixida tal lletra, ab aquelles paraules que no acostumàveu en haver ab home tant vostre com yo só.*

De una cosa vos prec: Que, a les coses que yo ab bona Justícia ordenam, no vullau pus creure a un vila que a mi; i, si La Garriga és carrer de Barcelona, no és però lo carrer Ample [8]; *mas yo só un de los bons fills que haiau com ja la experiència amostranda no és, encara mill hagués i mostrarà per lo devinyidor* [9]. *Mossèn Arnau des Mas és avocat seu, mas yo, ab tot assó, lo tinc per pare* [10]. *Jo envie aquí Miquel Sala lo qual enformarà vostres senyories; plàcia-vos donar-li bona fe com a mi propi* [11].

Termina la lletra dient: *Nostre Senyor sia en guàrdia de vosaltres. De Sabadell a XXVIII de Juliol de 1468. A vostra ordinació, P. P. Bofill, capità* [12].

---

6. En altres paraules: Si arribo a tenir la vostra lletra abans d'anar a La Garriga, hauria ensenyat al Batlle de La Garriga de quina manera el posava a la presó.

7. Sabut això.

8. És molt de notar ací l'afirmació que La Garriga és carrer de Barcelona; però la nostra vila no era de tanta importància, segons el capità Bofill, com perquè el parer d'aquella pesés més que el d'aquest; car La Garriga no era pas un dels carrers més importants, no era pas el carrer Ample; el carrer Ample a Barcelona, durant molt de temps, fou un dels més importants de la Ciutat; també amb el nom de carrer Ample o de carrer Gran s'ha assenyalat el carrer principal d'altres poblacions.

9. Segons el capità Bofill, el passat i el present demostraven que ell era un bon fill de Barcelona; l'esdevenidor també ho palesaria.

10. Encara que el senyor del Mas fos l'advocat dels garriguencs, el capità el considerava com a pare.

11. Després la lletra té un paràgraf relatiu a un afer de Martorell.

12. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, *Lletres Comunes Originals*, 36, des de 1467 a 1469, foli 151.

155. Capítols de 1471 durant la guerra de Joan II

ENCARA que la guerra contra el rei Joan II continuà fins a l'octubre de 1472, terminà, emperò, abans quant als garriguencs, per raó d'uns interessants capítols pactats especialment amb el rei ; diuen així [1] :

Nòs Joan, etc. Com que vosaltres, els nostres estimats i fidels batlle, síndics i prohoms de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, desitgeu venir a la nostra obediència i per tant rendir-nos homenatge i servir-nos com correspon als fidels i probes i per això foren presentats i humilment oferts per part vostra a la nostra majestat la sèrie de capítols següents:

"Senyor molt excellent: A vostra Majestat humilment supliquen los batlle, síndics e prohomes de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, sia mercè sua fer-los remissió general e particular, de tots crims per ells comesos fins a la present jornada; encara que fossen de lesa majestat [2]. En lo primer capítol, plau al Senyor Rei.

Item li plàcia restituir-los tots lurs béns, censals, drets e accions, ab revocació de totes donacions de aquells fins a la present jornada fets. Plau al Senyor Rei restituir-los tots los béns que's troben en fer la dita revocació.

Item més, supliquem vostra Majestat li plàcia confermar-los tots lurs privilegis, libertats e bons usos. Plau al Senyor Rei, segons d'aquells millor han usat e acostumat usar abans de la guerra [3].

Item, plàcia a vostra Majestat fer-los gràcia de tots deutes e pensions de censos e censals que ells en universal e particular deguen a qualssevol persones inobedients a vostra Majestat. Plau al Senyor Rei fer-los la dita gràcia de tots los deutes e pensions de censos e censals

---

1. El document comença i termina en llatí, però els capítols estan redactats en català. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3454, full 152 girat.
2. És a dir, els derivats de la revolta i de la guerra contra el rei Joan.
3. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3414, full 12 girat, amb data de 5 d'abril de 1474, en *una cautela de Joan de Sant Jordi, regent l'ofici de protonotari*, consta : *Per LX sous als hòmens de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, per confirmació de llurs privilegis.*

que deguen a qualssevol inobedients a Sa Majestat fins la present jornada'' [4].

I fou humilment suplicat per part vostra a la nostra Majestat que, les coses contingudes i suplicades en els esmentats capítols, ens dignéssim, per la nostra règia benignitat, a vosaltres concedir, signar i aprovar.

Nòs, doncs, moguts per la règia mansuetut, perquè el soli reial sigui enrobustit per la benignitat i la clemència, a tenor de la present, conscientment i deliberadament, concedim, laudem i aprovem les coses contingudes i suplicades en els esmentats capítols i en qualsevol d'ells, d'acord amb les respostes per Nòs posades al final de cada un dels dits capítols.

De tal manera que la nostra concessió, firma, laudació i aprovació l'enrobustim amb defensa i protecció i que ella tingui força i vigor i volem i discernim que tingui fermesa perpètua i inviolable, segons millor es pugui dir i entendre, en bona, sana i sincera intel·ligència vostra i dels vostres, als quals interessa, i interessava i pugui interessar, ara o en el futur, postposada tota sinistra interpretació, sentit o cavil·lació.

Per la qual cosa, diem, preceptuem i manem, expressament i de certa ciència, a l'Il·lustríssim Ferran [5], *rei de Sicília* [6], *príncep de Castella i de Lleó* [7], *fill primogènit nostre caríssim* [8], *governador general en tots els nostres regnes i terres i, després dels nostres feliços dies, indubitat successor en el principat de Catalunya, sota la benedicció paterna* [9]*; als capitans, veguers, batlles, subveguers, subbatlles, i a tots i cada un dels altres oficials i súbdits nostres, en el principat de Catalunya i en els regnes i terres nostres, de qualsevol manera constituïts*

---

4. Vegeu el número següent. Des d'ací el text torna a estar escrit en llatí.
5. Es tracta del fill del rei Joan II i de la seva muller, la intrigant Joana Enríquez.
6. Ho esdevingué efectivament, per les armes de Gonçal Fernàndez de Córdova, *el gran capitán*.
7. S'havia casat novellescament a Valladolid, a 14 d'octubre de 1469, amb Isabel, reconeguda hereva de Castella, pel seu germà el rei de Castella Enric IV, a 19 de setembre de 1468; en morir aquest, en 1474, els prínceps Ferran i Isabel esdevindran els reis catòlics.
8. Resultà ostentar el càrrec de primogènit havent mort misteriosament el seu germanastre Carles, príncep de Viana.
9. Esdevingué Ferran, el Catòlic, II d'Aragó, V de Castella; el rei Joan II no perd l'ocasió de repetir que Ferran ha d'ésser el seu successor.

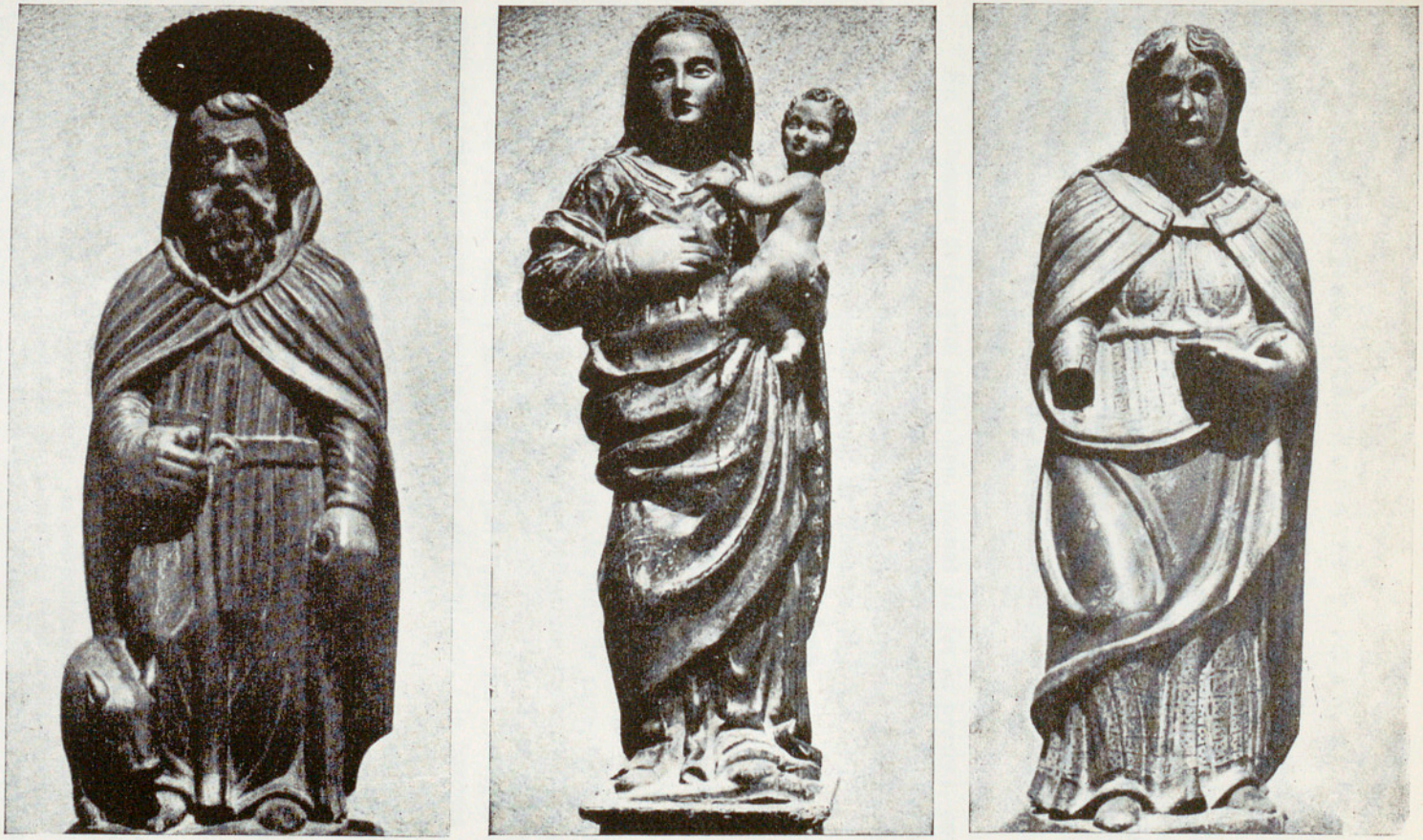

XXVII. Imatges del retaule del Roser, de La Doma [144]. - 1. Sant Antoni, abat. — 2. La Mare de Déu del Roser. — 3. Santa Caterina *(clixés Ruaix)*.

o que s'hagin de constituir i als seus oficials i lloctinents, presents i futurs;

A tots manem que amb l'amenaça de perdre *la nostra gràcia i amor i amb la pena de dos mil florins d'or aplicadors al nostre erari, que aquesta nostra concessió, firma, laudació i aprovació i totes i cada una de les coses en ella contingudes, les mantinguin fermament i les observin i facin observar perpètuament a tothom, i que no hi contravinguin o facin res en contra, o que no facin contrafer o contravenir-hi a ningú per cap raó o causa.*

En testimoni de la qual cosa, hem manat de fer la present, enrobustida amb el nostre segell comú, penjant. Donat en el lloc de Verges, el dia XXV de novembre de l'any, de la Nativitat del Senyor, MCCCCLXXI [10]*, i, del nostre regnat de Navarra, el XXXXVI* [11]*, i de tots els altres regnes nostres, el XIIII* [12]*. El rei Joan.*

156. Empenyorament reial d'una casa i hort de La Garriga

HEM trobat una referència de data 19 de juny de 1472, en la qual el rei Joan II diu, en llatí, *Nòs empenyàrem i posàrem en les mans del magnífic dilecte Conseller nostre Pere Torroella, cavaller* [1]*, els rèdits, casa i horts de la parròquia de La Garriga, els quals es deia que eren del noble Crisògon de Centelles, i la baronia de*

---

10. El text del corresponent Registre de l'Arxiu de la Corona d'Aragó posa clarament l'any 1471; de totes maneres els documents que l'enronden en el Registre són de l'any 1472.

11. El rei Joan II s'havia casat en 1419 amb Blanca, la vídua de Martí de Sicília, filla del rei de Navarra Carles III; en morir aquest en 1425, Joan esdevingué, doncs, rei-consort de Navarra; en morir en 1442 la infortunada reina Blanca, el seu espòs continuà amb el títol de rei de Navarra fins a la seva mort.

12. Car començà a regnar-hi en 1458.

1. No sabem pas si es refereix a un tal *Pere Torrelles, català, però que va viure força temps a Castella, a Navarra — en intimitat amb el príncep de Viana —, a Nàpols, a la cort del Magnànim. Resultat: que si la major part de la seva obra poètica és en català — trenta composicions —, una altra part, la que més fama va donar-li, és en castellà: sis composicions, entre elles el seu "Dezir" contra les dones. També és en castellà la seva oració fúnebre, en prosa, en la mort d'Agnès de Cleves, muller del príncep de Viana.* SOLDEVILA, *Hist. de Cat.* Vol. II, pàgs. 85 i 86.

Cànoves, de Samalús i Vallcàrcara [2], *per un cert preu, deduït en dit contracte d'empenyorament dels crèdits dels deutes pertanyents als rebels a la nostra Majestat; per això, volent que sigui lliurada a dit Pere de Torroella, o als seus procuradors, la possessió de dits rèdits, cases, horts i parròquies,* mana als funcionaris reials que efectivament el posin en possessió de tot [3].

Pel que ja es veu en aquest document, la guerra civil continuava encesa [4]. De totes maneres és clarissim que allò que Joan II empenyorà no fou La Garriga, sinó uns béns que ací tenien els Centelles; per això en un altre document, de 20 d'agost del mateix any 1472, el rei Joan II diu que hom posi Joan Pere Vilademany en possessió del castell i de la baronia de Centelles, que li donava el rei, exceptuant la parròquia de La Garriga i la baronia de Cànoves, Samalús i Vallcàrcara, perquè les havia empenyorades a Pere de Torroella [5]. En realitat, però, aquesta darrera menció peca per excés, car, repetim, no era tota la parròquia de La Garriga el que s'havia empenyorat, sinó solament béns que ací tenien els Centelles. Ací escau d'advertir que la qüestió dels béns confiscats pel rei durant la guerra, s'arrossegà encara durant molt de temps després d'acabada aquella.

No gaire més tard, un cop finida la guerra, installat el rei a Barcelona, expedí un document, amb data de 26 de novembre de 1472, en el qual s'exposa, en llatí, que, per part de *Pere Galceran i Joan de Cruïlles i d'altres germans fills del noble Martí Giralt de Cruïlles, difunt, i de la noble Damiata, la seva muller, pares d'ells, i de Violant i Isabel de Santa Pau, filles del noble Huc "ad Hemarii" de Santa Pau i dita Damiata, mare d'ells, fills i hereus per parts iguals, fou humilment suplicat a la nostra Majestat que, com que els mateixos nobles, com a hereus esmentats, tenen el Castell i la baronia de Centelles i el Castell de Bellpuig i el Castell de Manlleu, situats en la diòcesi de Vic, i la casa de La Garriga, el Castell de Cànoves i el Castell de Montmany,*

---

2. Des de la nota anterior, el text que hem transcrit és un afegit fet a la còpia del Registre; en el text de la qual còpia hi ha esborrades les següents paraules, en llatí: *Parròquies de La Garriga, Casanoves i Casanovelles i Aiguafreda que són de la baronia de Centelles.*

3. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3455, full 18.

4. Després de la mort de Joan de Lorena, va dirigir la guerra Joan de Calàbria, fill bastard del de Lorena; el qual va jurar a la Seu de Barcelona, a 20 de juny de 1471.

5. Arxiu de la Corona d'Aragó, *Libro de Enajenaciones*, vol. II, full 388, número 3.

situats en la diòcesi de Barcelona, amb tots els seus feus, feudataris, vassalls, cavallers, homes i dones habitants en els mateixos...; fou suplicat al rei Joan II que manés als oficials reials que els en posessin en possessió ; i el rei hi accedí [6].

157. Empenyorament de La Garriga a Carles de Cortès

En canvi tenim esment d'un empenyorament que, efectivament, sembla que afectava tota La Garriga. La guerra produí moltes despeses i engolí l'un rera l'altre tots els ingressos extraordinaris que es procurava Joan II. Heus ací referència d'aquest empenyorament.

En Joan, etc. A l'Amat e feel algutzir nostre En Miquel de Montornès, salut e dilecció. Nòs havem fet empenyorament, al noble e amat nostre Carles de Cortès, de les parròquies de Cardedeu e de La Garriga, e vullam la possessió de les dites parròquies li sia donada; per açò, ab les presents vos diem, cometem e manam que vós, en nom nostre, aneu personalment a les dites parròquies e meteu en possessió de aquelles lo dit noble o son procurador, faent-li prestar los homenatges de fidelitat; als quals, puix lo dit homenatge prestat hagen, absolreu qualsevol homenatge que prestat e obligats nos sien; e'ls fareu respondre de les rendes a senyor pertanyents a les dites parròquies; e poreu-los en açò compellir, per capcions de persones [1], imposicions de penes e execucions de aquelles e per tots remeis en açò necessaris, car Nòs manam a tots oficials, vassalls e súbdits nostres, a pena de X mil florins d'or, a nostres còfrens aplicadors, que, en fer e complir les dites coses, vos donen tot consell, favor e aiuda que haureu necessari, cometens-vos, sobre les dites coses, nostres veus, ab la present [2]. Dat en lo monestir de Pedralbes, a V de setembre de l'any MCCCCLXXII.

És de notar, que la còpia d'aquesta lletra, que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó [3], no diu que l'original fos signat pel mateix rei ; esmenta, en canvi, el secretari o escrivà que la redactà. D'altra part, no hem trobat pas el document d'empenyorament mencionat en la lletra que hem transcrit.

---

6. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3459, full 74.
1. I els podreu compellir a fer tot això, empresonant persones...
2. Comissionant-vos, mitjançant el present document, les nostres facultats o drets sobre les esmentades coses.
3. Registre 3456, full 92 girat.

Malgrat que, per la referència del dit empenyorament, sembla que aquest no fou solament de la jurisdicció, del mer i mixt imperi, com aquella que es féu en temps de Pere III [4], no degué, emperò, tenir molta virtualitat efectiva, car poc temps després, trobem esment d'una altra alienació de la jurisdicció sobre La Garriga [5].

158. Conflictes per a l'aplicació d'uns capítols

La guerra civil s'acabà del tot amb la concòrdia pactada entre el rei Joan II i la ciutat de Barcelona, a 17 d'octubre de 1472 [1]. Deu anys de guerra havien empobrit Catalunya, principalment Barcelona; moltes de famílies restaren arruïnades per la guerra i no tots els béns confiscats foren retornats; aquest fet fou causa de malestar durant molts anys [2]. Precisament aquesta era una qüestió que afectava els garriguencs per raó d'un dels capítols atorgats a favor seu en 1471. El pergamí número 5 de l'Arxiu Municipal de La Garriga palesa que els garriguencs volgueren fer valdre la concessió del rei, en contra dels creditors perjudicats per la concessió. El pergamí no és sinó una còpia autèntica, expedida a 17 de setembre de l'any 1473, d'un altre document donat a Perpinyà, el dia 28 de juliol de 1473 [3]. La còpia diu, en llatí, que és feta *a instància i requeriment dels prohoms i singulars de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, en el Vallès, o sigui situada en el Vallès, i de la contribució del Vallès; de tal manera que dita parròquia i els prohoms i singulars de la mateixa, conjuntament o per separat, puguin presentar les infrascrites lletres reials, a tots i cada un dels infrascrits; i els mateixos puguin usar les lletres reials en judici i fora de judici, per a la llur defensa, utilitat i interés.*

---

4. Vegeu número 61.
5. Vegeu número 159.
1. En aquesta concòrdia es pactà que *tots els actes realizats pels catalans des de la presó del príncep de Viana eren aprovats pel rei i considerats com a efecte de llur zel i llur fidelitat; era concedit un perdó general, i el rei declarava que ni ell, ni els seus successors, no intentarien causa contra ningú per aquells fets; juraria de nou les Constitucions de Catalunya, com al començament del regnat; restituiria a la ciutat de Barcelona la possessió i domini de diversos llocs que li pertanyien.* Soldevila, *Hist. de Cat.*, vol. II, pàgines 120 i 121.
2. Soldevila, *loc cit.*, pàgs. 121, 123 i 136.
3. *In Itinerum XXIII*, fol. LXXVIIII, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

La matriu copiada és una lletra de *Joan, per la gràcia de Déu, rei d'Aragó, Navarra, Sicília, València, Mallorques, Sardenya i Còrsega, comte de Barcelona, duc d'Atenes i Neopàtria* [4] *i també comte del Rosselló i la Cerdanya,* adreçada als oficials i funcionaris. En el cos de la lletra el rei diu el següent:

Ens recordem que en els dies passats, abans que la ciutat de Barcelona tornés a Nòs [5]*, vàrem fer gràcies i concessions als jurats i prohoms i singulars de les parròquies de Badalona, Sant Andreu de Palomar i altres termes o territoris del Maresme, i d'Hospitalet, de Sarrià, de "Sent Boi, de Sanç" i altres de Llobregat, de "Sent Vicens de Molin de Reig e del Vallès", de tots els deutes, censals, violaris i de les seves pensions, censos i altres quantitats de diners, a les quals estiguessin subjectes i obligats, tant en general com en particular, a favor d'homes, de qualsevol gènere que fossin, aleshores habitants en dita ciutat de Barcelona a Nòs desobedients, fins al dia de les nostres concessions, i ab certes consideracions extensament contingudes en les nostres concessions o privilegis a què ens referim.*

Però, com que rebérem l'humil súplica feta davant de la Nostra Serenitat per part dels dits prohoms i habitants en dites parròquies, viles i en els termes d'elles, que els creditors, censualistes i altres persones eclesiàstiques tractaven de compellir i obligar, a les predites universitats i a les persones singulars, a pagar a les mateixes els dits censals, violaris i censos, pensions i altres deutes que els fossin deguts, tant amb documents com sense; molestant, vexant i inquietant els habitants en les esmentades parròquies, sobre aquells, davant vostre [6]*; embolicant-los en vàries i innombrables expenses, i, encara, impetrant i fent impetrar lletres monitòries en la cúria eclesiàstica* [7] *i excomunicant-los; sense tenir en compte de cap observància i validesa de les nostres provisions i gràcies; i no tement incórrer en les penes posades en les dites concessions nostres, en detriment de les mateixes concessions nostres i amb greu dany i perjudici de dites parròquies i de qualsevol d'elles i de les persones singulars de les mateixes.*

---

4. Títols ducals que continuaren usant els reis, àdhuc després de la pèrdua d'aquells ducats.
5. Vegeu número 155.
6. Davant dels funcionaris.
7. És a dir, que es pretengué salvar els crèdits demandant davant dels tribunals eclesiàstics.

Per part dels quals fou humilment suplicat en la nostra presència que, sobre les predites coses, ens dignéssim proveir-les de saludable remei de justícia; i les altres causes qualssevol, seguides entre les esmentades parròquies i els habitants de les mateixes i els llurs creditors, per raó de les esmentades pensions, les féssim venir al nostre sacre consistori, per què Nòs devem conèixer sobre les concessions reials i les llurs interpretacions, principalment davallants de la guerra i per aquesta raó aquests plets han d'ésser decidits i tractats de la nostra cort judicial...

El rei acceptà la súplica, manà que es mantinguessin les concessions fetes per ell i que no s'acceptessin demandes dels deutes anteriors *al dia de la rendició de la ciutat de Barcelona.*

CAPÍTOL SEGON

L'injust empenyorament de La Garriga a favor d'En Llorenç d'Altarriba

159. L'empenyorament de l'any 1478. — 160. Precisant alguns dels extrems de l'empenyorament. — 161. Altres clàusules de l'empenyorament. — 162. La conclusió de la carta de gràcia. — 163. Una concessió de justícia feta pel rei Catòlic, en 1479. — 164. Referències d'uns processos en la Batllia General de Catalunya.

159. L'empenyorament de l'any 1478

Les conseqüències de la guerra civil del temps de Joan II continuaren pertorbant durant molts d'anys la vida municipal dels garriguencs; fins a l'extrem que el rei Joan II, novament fent cas omís dels privilegis concedits a la població, venia a carta de gràcia la jurisdicció de La Garriga en 1478. El document corresponent, traduït del llatí, comença així:

Que tothom sàpiga que Nòs, Joan, etc. Reconeixent en la nostra ànima, els grans i costosos serveis que Bernat d'Altarriba, noble, difunt, pare de vós, el nostre dilecte Llorenç d'Altarriba, donzell, domiciliat a Osona, no va parar mai de fer i emprendre, mentres visqué, per la nostra Majestat, tant en les revolucions subseguides en aquest Principat de Catalunya [1], *com en altres maneres diverses; i també aquells que vós, l'esmentat Llorenç, féreu i emprenguéreu des de l'adolescència, de manera ininterrompuda, en pro de la nostra Majestat, durant les esmentades revolucions, i que actualment no cesseu de fer-nos;*

1. Vegeu número 154.

Considerant també els molt diversos danys que l'esmentat difunt pare vostre i vós suportàreu per servei nostre durant les esmentades revolucions, i, entre altres, no ometem que la casa vostra d'Altarriba, situada molt a prop de la ciutat de Vic, i altres castells vostres, foren destruïts i cremats pels que aleshores eren desobedients; de manera que fóreu privat de quasi tot el vostre patrimoni i el perdéreu;

Per tant, atenent a les coses predites, no creiem que sense mèrit, sinó que sou benemèrit, per a obtenir les coses infrascrites; i això, tant per alguna retribució dels dits serveis, com per a satisfacció dels esmentats danys; hem decidit d'empenyorar a vós, l'esmentat Llorenç d'Altarriba i als vostres, el lloc de Sant Julià de Vilamirosa o del Pont, amb les seves quadres, el terme de Saderra, el terme de Vilaret, amb les seves quadres i el terme de Cladells, amb les seves quadres, situats a Osona, amb les coses i causes que respectivament els corresponen, per la quantitat de vuit-centes lliures de Barcelona; i el lloc i terme de La Garriga, situat en el Vallès, per la quantitat de quatre-centes lliures de Barcelona.

Per això, a tenor de les coses infrascrites en la present pública, que han de valdre fermament, per Nòs i pels nostres hereus i successors, de certa ciència, deliberat i consultat, i d'aquelles via, manera i forma, millors, més plenes i més garantides, que millor puguem, segons el dret i el costum del Principat de Catalunya, empenyorem i concedim per títol d'empenyorament i posem en les mans vostres, el predit Llorenç d'Altarriba i dels vostres hereus i successors i als qui vulgueu, emperò mitjançant carta de gràcia o de redimir, per les esmentades vuit-centes lliures de Barcelona, els dits llocs de Sant Julià de Bellpuig, amb el seu terme, de Sant Julià de Vilamirosa o del Pont, amb les seves quadres, el terme de Saderra, el terme de Vilaret, amb les seves quadres, situats en dita província d'Osona; i per les esmentades quatre-centes lliures de Barcelona, el dit lloc i terme de La Garriga; confrontats amb els seus vertaders termes i límits, amb els castells o cases fortes, tant els que ho siguin com els que puguin dir-se castells o cases fortes; i amb els homes i dones de qualsevol lleï, estat, condició i preeminència, que habiten o habitaran en els predits llocs i termes i quadres;

i amb tot el mer i mixt imperi i altra jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, amb tota la potestat del glavi i altra qualsevol; amb els seus ple exercici i ús; la qual o el qual, Nòs, el governador general o el lloctinent de dit governador i qualssevol altres oficials nostres en dit

XXVIII. Taules del pis inferior del retaule del Roser, de La Doma [144] - 1. Els Sants Metges Cosme i Damià. — 2. La Pietat. — 3. Sant Eloi i Santa Bàrbara *(clixés Benítez)*.

Principat de Catalunya, tenim i exercim i podem i devem tenir i exercir, o que ens hagi de venir a Nòs i als dits nostres oficials, de qualsevol manera, en dits llocs i en els termes esmentats, i en qualsevol d'ells i en els esmentats homes i dones, de qualsevol condició que siguin, que en ells habitin i habitaran; als delinqüents i als que cometin crim o facin mal en dits llocs i en els seus termes i en les quadres sobredites;

i també amb tots els drets, rèdits a percebre i emoluments que tenim o hem i acostumem de tenir, de qualsevol manera, en dits llocs i termes i quadres, per qualsevol títol i causa.

160. Precisant alguns dels extrems de l'empenyorament

I així vós, el dit Llorenç d'Altarriba i els vostres i els que vulgueu, d'aquesta manera, mentres duri l'empenyorament, tingueu i tinguin els dits llocs, termes i quadres i altres coses sobredites; i percebeu i tingueu, i percebin i hagin de percebre i de tenir, els rèdits de qualsevol d'elles; i pugueu i tingueu força, i puguin i tinguin força, per aplicar-los a les utilitats vostres i d'ells; mentre i fins que Nòs, o dits nostres hereus i successors, paguem, o paguin, a vosaltres, realment i de fet, les dites mil dues-centes lliures, íntegrament i sense trossos;

els fruits de la terra, que per això percebeu, de cap manera s'han de comptar en pagament; dels quals, amb la present, per cautela, us fem gràcia i donació irrevocable, intervius, a vós i als vostres.

I aquest empenyorament i tradició entenem fer-los i els fem, a vós, el mateix Llorenç d'Altarriba, i als vostres i als qui vulgueu, dels predits llocs i termes esmentats, i de les jurisdiccions civils i criminals, altes i baixes, i el mer i mixt imperi, els rèdits provinents i totes les altres coses esmentades, dels llocs i termes i quadres esmentats, mitjançant dita carta de gràcia de lluir i redimir, segons millor, més plenament, més sanament i més útilment es pugui dir i entendre, segons la bona i sana intel·ligència vostra i d'ells; i segons totes i cada una de dites coses millor i més plenament ens competeixin i ens corresponguin;

exceptuats, emperò, els crims de lesa majestat, d'heretgia, sodomia i falsa moneda i els processos de regalies, la jurisdicció dels quals ens reservem de la manera més especial i expressa.

I declarant de la mateixa manera, que mentre duri l'empenyorament i mentre i fins que l'esmentada quantitat de mil dues-centes lliures de Barcelona no sigui pagada i restituïda, per Nòs o els nostres successors, a vós o als successors vostres, vós mateix, Llorenç d'Altarriba i els hereus vostres i els esmentats successors, pugueu i puguin usar, en dits llocs i en els termes predesignats, per vós i pels mateixos o pels procuradors i oficials vostres i d'ells, i en les persones, tant homes, com dones, que allà habitin i habitaran i els que hi vagin, i siguin delinqüents o cometin un malefici o crim, puguin usar, dic, *de l'esmentada jurisdicció, alta i baixa, civil i criminal, i mer i mixt imperi i el ple exercici d'ells; i als quals delinqüents, facinerosos i criminals pugueu punir i castigar, i amb ells composar, remetre i relaxar, segons millor i més plenament us sembli que s'hagi de fer, a vós i als vostres;*

i que totes i cada una d'aquestes coses pugueu fer i lliurement exercir de la manera que Nòs, i el predit governador general i els seus lloctinents o qualsevol altre oficial nostre, acostumem i acostumen de fer i d'exercir, i podem i poden, aiximateix, si l'empenyorament no s'hagués fet;

i, a fi que els mateixos mer i mixt imperi i jurisdicció, civil i criminal, alta i baixa, i altres coses predites, siguin conegudes de tothom, pugueu i us sigui lícit, i dits hereus i successors vostres, puguin i els sigui lícit, mentre no cessi l'empenyorament, segons s'ha dit, per a exercir els predits i a fi que siguin punits els delinqüents i culpables, eregir i fer eregir, per la vostra i la seva pròpia autoritat i llicència, que a vós i a ells conferim, i en els llocs i en els termes i quadres esmentats i en els límits d'ells, quan vulgueu i tantes de vegades com vulgueu, forques mitjanes, forques partides [1], *castells i altres qualssevol signes que denotin el dit mer i mixt imperi i jurisdicció criminal; i canviar-les i refer-les; de fusta o de pedra i ciment; segons plagui a vós i a ells;*

i en ells punir i castigar qualssevol delinqüents i culpables, fins als termes dels delictes i a l'excés de la qualitat; de la mateixa manera que els barons i altres persones que tenen jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi i omnímoda jurisdicció, poden, acostumen i deuen fer i exercir, en els seus llocs i terres, en dit principat de Catalunya.

---

1. Vegeu uns conceptes anàlegs en els números 62 i 63. Les forques eren senyal d'autoritat.

161. Altres clàusules de l'empenyorament

I, per causa de tal empenyorament i intromissió i per mentre ell duri i no més enllà, passem i manem, a vós i als vostres esmentats, i en vós i en ells transferim, tots els drets i totes les accions, reals i personals, mixtes, útils i directes, ordinàries i extraordinàries, i altres qualssevol que a nosaltres ens competen i ens competran en les coses predites, que us empenyorem, i contra qualssevol persones i coses, per raó i ocasió de les mateixes;

prometent lliurar-vos i fer-vos lliurar, a vós i als qui vulgueu en lloc vostre, la possessió corporal o quasi possessió de les coses predites que us empenyorem; i en ella, a vós i als vostres predits possessors, fer estar com a millor, sense contradicció ni impediment nostre i dels nostres o de qualsevol altra persona; la qual possessió pugueu, vós i els vostres esmentats, prendre-la, per la vostra i la seva pròpia autoritat i amb la llicència que us conferim amb la present; i un cop presa, retenir-la en poder vostre i d'ells; la qual presa de possessió valgui tant com si, a vós i ells, us hagués estat lliurada per Nòs i pels nostres oficials.

Emperò, les dites mil dues-centes lliures, per les quals us empenyorem les coses predites, ens les pagareu d'aquesta manera, això és: que les reteniu en poder vostre, per autoritat i permís nostre, en pagament dels esmentats danys suportats per vós [1].

Retenim, emperò, per a Nòs i per als nostres esmentats successors, la facultat que resti en opció nostra i d'ells, quan vulgueu o vulguin, lluir i quitar de vós i d'ells el poder dels termes i quadres i les jurisdiccions i totes i cada una de les coses esmentades, que han estat empenyorades a vós; i Nòs, i els nostres mateixos successors, pagant-vos, a vós o als esmentats vostres, les esmentades vuit-centes lliures, per aquells llocs, termes i quadres, esmentades abans, que us hem empenyorat, o les dites quatre-centes lliures, per les quals l'altre predit lloc de La Garriga us emponyoràrem, segons s'ha dit; i els mateixos llocs, jurisdiccions i altres coses esmentades, conjuntament o per separat, un

1. En realitat, doncs, la tal venda a carta de gràcia o empenyorament era simulat; en el fons hi havia una donació.

cop lluïdes i quitades per Nòs, amb les esmentades quantitats, retornin i siguin tingudes per retornades, a Nòs o a la nostra cúria i a la d'ells, segons que en semblants empenyoraments és acostumat de dret i és degut.

Dient i manant en virtut de la present que, en aquesta part, serveix de lletra, a tots i a cada un dels homes i dones que habiten i habitaran en els esmentats llocs i termes i quadres de Sant Julià de Bellpuig, de Sant Julià de Vilamirosa o del Pont, de Saderra, de Vilaret i de Cladells i de La Garriga, que, en el successiu, mentre duri aquest nostre empenyorament, que a vós i als vostres us tinguin i hagin pel seu senyor; i que a vós i als vostres se sotmetin i obeeixin, per tant, com si fossin vertaders vassalls vostres i d'ells i segons els vertaders vassalls acostumen, estan obligats i deuen sotmetre's i obeir el senyor llur;

i a vós i a ells facin i prestin també el juramento de fidelitat i l'homenatge [2] que pels vassalls és acostumat de prestar i de fer, en casos semblants, a llur senyor; per tot aquell temps en tant i en quant duri, d'aquesta manera, el nostre empenyorament.

Nòs, també, als homes esmentats i a qualsevol d'ells, quan, de qualsevol manera us prestin jurament de fidelitat i homenatge, des d'ara per llavors, i llavors per ara, conscientment i deliberada, per la present absolem, i volem i declarem absolts, de tot jurament de fidelitat amb el qual estiguessin obligats a Nòs; excepte aquell, del qual estan obligats a Nòs, com a llur suprem rei i senyor.

Es ben de notar que aquesta última reserva no es consignà expressament en l'alienació de l'any 1380; és que l'autoritat reial cada cop adquiria una major transcendència.

162. La conclusió de la carta de gràcia

PER *tant, diem al Serenissim Ferran, rei de Castella, Lleó, Sicília i primogènit nostre caríssim, i governador general en tots els nostres regnes i terres, i, després dels nostres feliços dies, hereu i indubitat successor, sota l'obtinguda benedicció paterna* [1]*; i al llocti-*

2. Vegeu número 66.

1. Noteu la repetició de les fórmules, comparant-les amb les del número 155.

XXIX. Taules del pis superior del retaule del Roser, de l'església de La Doma [144]. — 1. L'àngel de l'Anunciació. 2. El Calvari. — 3. La Verge de l'Anunciació *(clixés Benítez)*.

nent de dit governador general, al batlle general de dit Principat de Catalunya, als veguers, batlles, subveguers i a tots i a cada un dels nostres oficials de qualsevol jurisdicció i exercint qualsevol potestat, i als lloctinents llurs, presents i futurs, en dit principat de Catalunya, els diem i manem, amb pena de dos mil florins d'or, aplicadors al nostre erari, que aquest nostre empenyorament i totes i cada una de les coses més amunt contingudes, a vós, l'esmentat Llorenç d'Altarriba, i als esmentats vostres, compleixin fermament i observin i facin complir i observar inviolablement aquells als quals correspongui;

i que us posin i indueixin en la possessió de les coses esmentades; i que, un cop posat i induït, us hi mantinguin i defensin contra tothom; i mirin de no fer el contrari per cap raó o causa, si el dit Serenissim Rei i primogènit nostre, desitja fer brostar la nostra condescendència; i els altres esmentats, si tenen estima a la nostra gràcia i desitgen no incórrer en la predita pena.

I així, totes i cada una de les coses esmentades prometem, convenim i pactem amb vós, el dit Llorenç d'Altarriba i amb els vostres, en mà i poder del secretari i escrivà nostre i notari públic infrascrit, com a pública persona, això, a Nòs, per vós i els altres als quals interessa, legítimament estipulant i rebent.

Prometent, en la nostra bona fe i paraula reial, que totes i cada una de les coses predites complirem i observarem, i farem complir i observar inviolablement; i contra elles no vindrem, ni permetrem que pugui venir-s'hi per cap raó o causa.

La cosa ha estat feta i donada en la ciutat de Barcelona, el dia tercer mes de juliol de l'any, de la Nativitat del Senyor, MCCCC LXXVIII; del nostre regnat de Navarra, l'any LIII; i, dels altres regnes, l'any XX i u [2].

Signe † de Joan, etc., que això aprovem, concedim i firmem, hem manat posar en aquest instrument el nostre segell comú penjant. Rei Joan.

Els testimonis, presents en les esmentades coses, foren els venerables i nobles Guillem Ramon de Montcada, bisbe de Vic, Bernat Huc de Rocabertí, castellar d'Amposta, i Pere Falcó, doctor en lleis,

---

2. Vegeu número 155.

conseller de l'esmentat Sereníssim Senyor Rei. El notari fou Miquel Vidal [3].

Una cosa és evident: que aquesta alienació a Llorenç d'Altarriba, com l'anterior alienació a Carles de Cortès, contradeien, no solament els capítols pactats entre el Rei Martí i els garriguencs en l'any 1397 [4], sinó també els pactats en 1471 amb el mateix Joan II [5].

163. Una concessió de justícia feta pel Rei Catòlic, en 1479

TAL com s'havia repetidament previst, en morir el rei Joan II va succeir-lo el seu fill Ferran II, el Catòlic; val a dir que ben aviat el nou sobirà acollí benignament les protestes dels garriguencs contra l'esmentada alienació a Llorenç d'Altarriba; vegeu, si no, el següent document, escrit en català:

Nòs, Don Fernando, etc. Segons de part de vosaltres, amats e feels nostres los prohòmens, universitat e singulars de la parròquia de La Garriga, a nostra Maiestat és estat humilment exposat:

per quant, per la Maiestat de l'Illustríssimo e Sereníssimo Senyor Rei, pare nostre, de inmortal memòria, era estat fet empenyorament del loc de La Garriga, mer e mixt imperi e tota altra jurisdicció e drets reials del dit loc e terme a'n Lorent de Altarriba, donzell; al qual a los homes del dit loc són estats forçats prestar jurament de fidelitat; lo qual empenyorament és estat fet per quantitat de quatre-centes lliures;

pervengut lo dit empenyorament a notícia dels hòmens del dit loc e terme, per part de la universitat predita fonc interposada suplicació, allegant e pretenent que, en virtut de privilegis paccionats, a la dita universitat atorgats, per la prefata [1] Maiestat loats, aprovats e confirmats, lo dit loc e terme, mer e mixt imperi e jurisdicció civil e criminal, eren estats units e agregats a la corona e patrimoni reial, del qual no podien ésser separats, segons en la dita suplicació és-se més largament deduït [2]; la qual, per lo obit del dit Illustríssimo Senyor Rei, pare

3 Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3392, full 3.
4. Vegeu números 73 i 74.
5. Vegeu número 155.
1. Predita, esmentada.
2. Vegeu els números 73 i 155.

nostre [3], *e absència nostra* [4], *fins ací no s'és poguda prosseguir; e com ara, per la nostra benaventurada venguda en aquest nostre principat de Catalunya, vosaltres desigeu continuar e prosseguir la dita causa de suplicació e aconseguir la vostra justícia, per aquell natural desig que teniu en ésser reduïts sots la nostra reial corona e conservats e mantenguts en aquella e al reial patrimoni;*

e per ço, a nostra Maiestat haiau humilment suplicat, de nostra clemència e benignitat, vos donàssem e atorgàssem licència e facultat que, per la dita raó, vos poguésseu avistar e congregar e entre vosaltres fer talls e impòsits e constituir síndic e síndics, per prosseguir la dita causa e vostra iustícia, com altrament no'n l'hi haguésseu possibilitat:

Nòs, veents lo vostre bon zel, afecció e proposat de retornar a la corona e patrimoni reials, la dita aplicació vostra benignament admesa, ab tenor de les presents, de nostra certa ciència, deliberadament e consulta, a vosaltres dits prohoms e singulars del dit loc e terme de La Garriga, donam e atorgam licència e plena facultat que, sens temor ni encorriment de pena alguna, ne infracció del jurament de fidelitat, per vosaltres, al dit Llorenç d'Altarriba, segons dit és, prestat, vos puixau, per la dita raó, congregar e ajustar una vegada e moltes, segons necessari serà; e fer entre vosaltres talls e impòsits per menar e prosseguir la dita causa de suplicació e reducció a la corona e patrimoni reials; e fer e constituir síndic e síndics per aquelles obtenir, a la constitució dels quals síndic o síndics, a l'ara per lavors e lavors per ara, interposam, e volem ésser haguts per interposats, nostres auctoritat e decret.

Segueixen després les clàusules d'estil i termina amb la següent curiositat: *En testimoni de les quals coses havem manat ésser fetes les presents, ab lo segell nostre, del qual usàvem ans que a la successió del Regne d'Aragó fóssem assumpts, com los altres nostres encara no sien fabricats* [5]. *(En lo dors segellada.) Dada en Barcelona, a XV dies de setembre de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor Mil CCCC LXXVIII. Yo el Rey* [6].

---

3. Joan II morí el 19 de gener del 1479.
4. El rei Ferran arribà a Barcelona pel setembre del 1479.
5. És a dir, que no havent-se fet encara la matriu per als segells del nou rei, el document era segellat amb el segell de quan encara era solament príncep.
6. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 3545, full 69 girat.

164. Referències d'uns processos en la Batllia General de Catalunya

MALGRAT el que s'ha dit en el número anterior, no hem trobat, encara, el document acreditatiu d'haver retornat La Garriga a la jurisdicció reial. Vegeu, però, els indicis que ens donen les següents notes de referència:

a. — El llibre de les alienacions del reial patrimoni [1] conclou la seva enumeració de documents relatius a La Garriga amb una nota que, traduïda del llatí, diu així: *En la Batllia General, en els plecs dels processos, número 74, hi ha el procés seguit en la Batllia General, l'any 1533, intitulat: Original de la causa seguida entre els jurats de La Garriga i Joan Terrés; i allà, tot seguit, en el començament, s'insereix el privilegi del rei Martí, datat el 21 de desembre de 1397..., contenint, entre altres coses, la incorporació de la jurisdicció i altres drets reials de la dita parròquia; de la qual jurisdicció i drets els homes i la universitat de la dita parròquia i el seu terme, en la vegueria del Vallès, volien fer la lluïció amb els seus propis diners;* però l'ambigüitat d'aquestes darreres frases fa que no pugui afirmar-se amb seguretat que, en 1533, La Garriga encara no havia retornat a la jurisdicció reial; per a aclarir-ho hem cercat entre els plecs dels processos de la Batllia General de Catalunya [2], però no hi hem trobat pas el procés de referència.

De totes maneres tampoc no hem trobat enlloc cap altra referència a Llorenç d'Altarriba i als seus successors; la qual cosa fa creure que, al cap de poc temps d'haver-se atorgat l'empenyorament a favor d'ells, La Garriga va efectivament retornar al govern reial, bé sigui perquè els garriguencs assolissin la revocació o anul·lació de l'empenyorament, bé sigui perquè fossin pagades les quatre-centes lliures i, conseqüentment, fossin lluïdes i redimides les coses i els drets empenyorats.

b. — Tampoc no aclareix totalment la qüestió una altra referència, més llunyana a la matèria, del mateix llibre d'alienacions del reial

1. De l'Arxiu de la Corona d'Aragó, pàg. 710, núm. 19.
2. Que actualment són a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

patrimoni [3] ; la qual referència, traduïda al català, diu: *En la Batllia General, en els plecs dels processos, número 61, hi ha el procés seguit en la mateixa Batllia, l'any 1519, per Lluís de Centelles contra el Batlle de La Garriga; perquè el dit batlle reial de La Garriga exercia la jurisdicció en el terme de Montmany, la qual cosa no podia fer allà, segons afirmà l'esmentat de Centelles, afirmant que ell era el senyor i que posseïa el terme de Montmany, amb tota la jurisdicció civil i criminal; que ell mateix i els seus predecessors acostumaven de rebre i d'arrendar els delmes dels feus i altres coses que allà tenien, en el dit terme de Montmany, per raó de la jurisdicció alta i baixa i el domini que allà tenia; i que allà es veu que el dit terme de Montmany és de la baronia de Centelles, la qual posseïa el dit Lluís de Centelles; i, en el mateix procés demanà l'esmentat de Centelles que, pel Batlle General, fossin dividits els termes del mateix Lluís de Centelles i els termes de La Garriga.* Malgrat les nostres recerques, tampoc no hem assolit de trobar l'original d'aquest procés ; però cal fer remarcar que en aquesta referència es diu clarament que el batlle de La Garriga era reial, com indicant que La Garriga tornava ja a estar sota la jurisdicció del rei.

3. En l'Arxiu de la Corona d'Aragó, full 907, núm. 6.

CAPÍTOL TERCER

Intervencions dels organismes superiors

165. De la Diputació del General de Catalunya. — 166. Unes intervencions de la Batllia General de Catalunya en matèria d'aigües. — 167. Dels Consellers de Barcelona durant la revolució dels pagesos de remença. — 168. Per unes irregularitats electorals en 1518. — 169. Barcelona reclama la cooperació de La Garriga. — 170. Miscel·lània Municipal del segle XVI.

165. De la Diputació del General de Catalunya

Les Corts de Montçó de 1289 crearen, per primera vegada, un organisme delegat per a recaptar, amb exclusió dels oficials reials, el donatiu votat per al rei ; organismes semblants es creen posteriorment, fins a esdevenir permanents, amb el nom de Diputació General de Catalunya ; fou estructurada fonamentalment en les Corts de Cervera de 1359 ; en 1413 Ferran I reconegué el seu caràcter polític, ultra el financer i judicial. Vegeu unes mostres de les seves relacions amb La Garriga [1] :

a. — *Los deputats del General de Catalunya, residents en Barcinona,* adreçaren el 17 d'agost de 1434 una lletra a *l'honrat senyor lo batlle de La Garrigua* [2] comunicant-li que *com entre'ls capítols fets en la Cort General de Catalunya darrerament celebrada en Barcinona* [3], *sia insert un capítol de la sèrie subsegüent: Item que algun, de*

1. També fou coneguda aquesta institució amb el nom de Generalitat de Catalunya. SOLDEVILA, *loc cit.*, pàgs. 291, 368 ; II, pàg. 26.

2. Altra lletra semblant fou remesa al batlle de L'Ametlla. Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre de la Generalitat, número 645, *Lletres trameses* 1434-1436, full 6 girat.

3. Durant el regnat d'Alfons IV, l'any 1432.

qualsevol lei, secta o condició sia, poblat o heretat en lo dit principat, per si o per interposada persona, no gos o presumesca sostenir, o vers si de detenir, ultra tres dies algun esclau o esclava qui, en qualsevol manera seran fugits o absentats...; i En Gaspar de Costabella *nos haia expost que ara, en aquests dies passats, li ha fugit un esclau seu, nomenat Antoni de Narro de Rossos, lo qual esclau lo dit Gaspar és informat que serà en casa de un home lo qual ell vos nomenarà e lo qual nosaltres ometem de nomenar ací, a fi que aquests afers se menen pus secretament...;* en conseqüència dels diputats del General ordenaren, al batlle de La Garriga, *prenats informació en forma secreta e deguda* i que les coses investigades *aprés que seran redigides en los dits escrits, nos trametats aquelles, closes...*

b. — El pergamí número 7 de l'Arxiu Municipal de La Garriga és una carta de pagament atorgada a favor dels garriguencs precisament pels tres diputats del General [4]. Diu així, traduït del llatí al català: *Sigui a tothom manifest que nosaltres, Francesc Solsona, doctor en un i altre dret, canonge de l'església de Barcelona, Ferrer de Perues, donzell, domiciliat a la vegueria de Cervera, i Joan Jordà, ciutadà de Tortosa, diputats del General del principat de Catalunya, residents a Barcelona, receptors i distribuïdors en conjunt dels diners del mateix General, confessem i reconeixem a vosaltres els jurats i prohoms del lloc o parròquia de Sant Esteve de La Garriga, que pagàreu a nosaltres, que rebérem en nom del dit General, aquelles tres lliures i sis sous de Barcelona que Joan Pau, hostaler de la dita parròquia, ens féu dir i escriure en la taula del canvi o dels dipòsits de la ciutat de Barcelona, per a completar les cinquanta lliures i set sous que al dit General es devien per l'esmentada universitat per raó dels fogatges [5] imposats; o sigui per la resta dels fogatges imposats en les Corts celebrades a la vila de Montçó l'any mil cinc-cents dotze, tres lliures i tretze sous, i pel restant dels fogatges imposats en la ciutat de Lleida, nou lliures i vint sous; i pels sis pagaments dels fogatges imposats en les Corts últimament celebrades en el Monestir de framenors de la ciutat de Barcelona, quaranta-dues lliures i sis sous; les quals quantitats foren ja pagades en la dita taula de la ciutat de Barcelona, als diputats predecessors nostres, en diversos pagaments i parts, dels quals*

4. Un pel braç eclesiàstic, l'altre pel nobiliari i el tercer pel braç de ciutats i viles.

5. Vegeu número 185.

fórem certificats per l'honorable Jeroni Margarit, racional del dit General... El document degué atorgar-se el 21 d'agost de 1528 [6].

166. Unes intervencions de la Batllia General de Catalunya en matèria d'aigües

REPETIDAMENT hem vist la intervenció de la Batllia General de Catalunya en afers de La Garriga. Ací és l'ocàsió de ressenyar un parell de documents que palesen la seva jurisdicció en matèria dels cursos de les aigües. L'un és de *n'Arnau Fonolleda, cavaller, etcétera. A l'honrat En Pere Rosselló de Sant Gervés, habitador de la parròquia de La Garriga, salut e honor: Com vós, segons se aferma, tingau e posseiau, per regar algunes vostres terres e possessions e altres usos, l'aigua qui davalla de Samalús, e vullam saber ab quin títol la posseïu...* per això, diu el document, li concedeix un termini de 15 dies per a presentar els esmentats títols. El document és datat a Barcelona el 19 de juny de l'any 1465, o sigui durant la guerra de Joan II [1].

Després de la guerra, a 14 d'octubre de 1478, Joan d'Argentona, obrant com a Batlle general de Catalunya, féu una interessant concessió a *Francesc Vinyals de La Garriga sobre un «aigualeix» o illa en la riera o riu del Congost.* En aquest document es diu, en llatí: *Atenent que vós, Francesc Vinyals, pagès, de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, bisbat de Barcelona, teniu i posseïu, en la dita parròquia de La Garriga, al costat de la riera o riu del Congost, terres, honors i possessions que confronten immediatament, en diverses parts, amb el dit riu i amb el mateix «aigualeix»; el qual riu, en aquell mateix lloc, amb dos braços del mateix riu dóna la volta a una illa; i ens és precís que us establim a fi de fer, en els esmentats «aigualeixs» i illa l'obra d'una tanca o un prat per a pasturar els vostres animals de pastura i els del vostre mas Vinyals;* per això, diu el document, la Batllia general establí a l'esmentat Vinyals el dit aigualleix o illa; la qual illa, segons el document, confinava a l'orient i a l'occident amb ter-

6. Encara que el document digui, equivocadament, que ho fou en l'any 1428.

1. Arxiu de la Corona d'Aragó, Classe 7.ª, A b, 32, full 139 girat.

2. Aigualeix equival precisament a alluvió; el text llatí del document que traduïm conté la paraula catalana *aigualex.*

res de diferents persones, *a migjorn amb la dita riera o riu del Congost*, i, al nord, també, *en part amb la dita riera o riu l'«aigualex o pedregar i salitar» del mateix* [3].

167. Dels Consellers de Barcelona durant la revolució dels pagesos de remença

UNA de les més bullents qüestions del regnat de Ferran el Catòlic, fou la dels remences, els quals, confiats en la protecció reial, van llançar-se a la lluita armada; llur capitost era Joan Sala. Els consellers de Barcelona escriuen al rei el 3 de gener de 1485: *Sabem e creem que la sola paraula de Vostra Altesa basta a reposar totes les coses;* els pagesos es llançaren a excessos, com l'entrada a Granollers, *carrer* de Barcelona, que provocà la intervenció enèrgica de la ciutat comtal, que va atacar i vèncer els pagesos, prop de Llerona, amb empresonament de l'esmentat capitost, el 24 de març de 1485 [1].

Probablement que, amb relació amb aquests afers, els consellers de Barcelona enviaren, entre altres [2], la següent lletra adreçada *als batlle e jurats de La Garriga:*

Honrats senyors: Nosaltres, per certs bons respectes, havem a comunicar ab vosaltres d'algunes coses concernents al servei de la Majestat del Senyor Rei [3], *benefici e endreça de tots; pregam-vos per ço que de continent vullau destinar dues persones qui, per part de vosaltres, vinguen en aquesta ciutat e sien ab nosaltres, amb les quals pugam comunicar de totes coses necessàries; e no ho metau en dilació alguna. E sia lo Sant Esperit vostre guard. De Barcinona a XI de maig, any mil CCCCXXXV. Los Consellers de la Ciutat de Barcinona al pler vostre prests* [4].

---

3. Arxiu i Secció citats, Classe 2.ª, A a 5, full 12; aquestes i algunes altres de les cotes, que ens han servit per a trobar els documents de l'antic Arxiu de la Batllia General de Catalunya, relatius a La Garriga, ens foren amablement facilitades per En Josep Maria Madurell i Marimon.

1. Vegeu SOLDEVILA, *Hist. de Cat.*, vol II, pàgs. 138 i segs.

2. Adreçades als batlles, jurats i prohoms de molts pobles del Vallès i del Maresme.

3. Ferran II, el Catòlic.

4. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, *Segon registre de letres closes desempatxades per mi Joan Sever, notari i escrivà de l'honorable Consell de la ciutat de Barcelona, estants consellers los honorables mossens Jacme*

Que La Garriga cooperà a l'obra de la ciutat de Barcelona contra les revoltes dels pagesos de remença ho palesa una nota del llibre de la *Claveria* de la ciutat [5], relativa a les *rebudes del tall de les ciutats, viles, parròquies de fora de la Vegueria de Barcinona són estades tatxades* [6] *per lo tall de la bandera treta contra En Pere Joan Sala, ab los pagesos de remença.* Consta que La Garriga pagà cinc lliures ; mentre que les altres poblacions sembla que no compliren tan bé llurs obligacions amb la ciutat [7].

Ja és sabut que la qüestió dels remences fou resolta per la sentència arbitral de Guadalupe, dictada pel Rei Catòlic, el 21 d'abril de 1486 [8] ; la qual sentència féu obligatòria per als senyors la redempció dels pagesos, els quals, pagant unes quantitats relativament petites, abolien els mals usos i obtingueren la llibertat personal [9] ; això inaugura una època de prosperitat en l'agricultura catalana en general i, en particular, ací trobem l'explicació inicial de la prosperitat que demostren les cases de pagès de La Garriga durant els segles XVI i XVII.

168. Per unes irregularitats electorals en 1518

A l'Arxiu de la Batllia General de Catalunya [1] es conserva còpia d'un document que, traduït del llatí al català, diu així: *Citatòria i inhibitòria contra el batlle i els síndics de la parròquia de La Garriga.*

Francesc Maymó, cavaller, etc. Als honorables batlle i síndics de la parròquia de La Garriga, diòcesi de Barcelona. Salut i honor. Sapigueu que en el dia de la data de la present, en i amb una súplica, que ens ha fet i presentat Joan Mallol, hostaler, de la parròquia de Sant

---

des Torrent, Galceran S'Estrada, Antoni Salvador, Rafel Leopart, Pere Ponic. 1485-1487, full 47.

5. Corresponent a l'any 1487, probablement a març o juny, full 146.

6. Taxades, assignades en el repartiment de les despeses.

7. A judicar pels pocs que consta que pagaren. Vegeu CARRERES CANDI, *Geografia General de Catalunya,* Ciutat de Barcelona, pàgs. 530 i 606.

8. Vegeu número 199. Un dels condemnats per la sentència fou En Vinyals de La Garriga.

9. Que a Espanya mateix no havien d'assolir els aragonesos fins a principis del segle XVIII, i en molts estats d'Europa fins a les darreries del XVIII i començaments del XIX. Vegeu sobre aquest paràgraf EDUARDO DE HINOJOSA, *El Régimen señorial,* pàgs. 311 i següents fins a 318.

1. Avui a l'Arxiu de la Corona d'Aragó ; Secció citada, classe 7.ª A b. 36, full 131.

Esteve de La Garriga, diòcesi de Barcelona [2], *fou exposat davant nostre, a manera de querella, que pervingué a notícia del mateix Joan Mallol, de Joan Cassart, de Joan Terrés, de Marc Ferran i d'altres del dit terme i parròquia de La Garriga, que, en l'elecció de l'anomenada terna del batlle del dit terme per un trienni, foren acceptats els vots de persones inhàbils per a prendre part en semblant elecció, o sigui d'una dona, vulgarment anomenada "madona Mas", del dit terme, i d'un jove de la seva casa; les quals persones són inhàbils en l'elecció, perquè és ofici viril i les dones no poden prendre part en semblants coses, i tampoc no pot fer-ho un home, que viu a casa seva, que s'anomena Agustí, perquè no suporta les càrregues de pagar les talles ni els altres drets del dit terme;*

suplicant-nos que no escollíssim cap persona de la dita terna invàlida, fins i tant que s'aclareixi la veritat; perquè fou feta contra les disposicions del dret i contra els privilegis de la dita parròquia i dels seus habitants; segons més llargament s'explica, això i altres coses, en l'esmentada súplica; i un cop ens fou feta i presentada la súplica, segons s'ha dit, fórem immediatament suplicats, per l'esmentat Joan Mallol, que devíem fer contra vosaltres la legítima citació i inhibitòria.

Nòs, emperò, acceptant la citada súplica, com és just; volent cridar-vos i oir-vos sobre les coses predites; per això, instant i requerint el dit Joan Mallol; de part del dit Senyor Rei i per l'autoritat de l'ofici que exercim; amb el consell del magnífic Romeu Ollers, doctor en un i altre dret, assistent o conseller elegit per Nòs, per a aquestes qüestions;

us citem i us diem i manem expressament que, dintre de sis dies, comptats seguits del dia en què es faci presentació de la present a vosaltres o a qualsevol de vosaltres, comparegueu, vosaltres o el vostre legítim procurador o procuradors, davant nostre o davant de l'esmentat magnífic assistent o conseller, per a respondre a la dita súplica i a les altres coses que han de prosseguir de qualsevol manera en la causa, i a tots i cada un dels seus actes, fins a la sentència definitiva en ella;

O, en altra manera, un cop transcorregut l'esmentat termini, que us assignem de manera precisa i peremptòria, si no compareixeu, segons s'ha dit, es procedirà en la dita causa i en els seus mèrits, segons

2. Seria el pare del notari Joan Mallol; vegeu números 176 i 196.

serà de dret i de raó, no obstant la vostra absència, però posats en contumàcia.

D'altra part, per raó d'això, us prohibim a vós, el batlle, i requerim a qualssevulla altres oficials reials, als quals s'hagués de requerir, que, mentre estigui pendent aquesta nostra cognició, no us introduïu, ni us introdueixin, en cap causa; privant, en tot cas, sobre les predites coses, a vós i a ells tot poder de fer el contrari; amb decret de nullitat.

Donat a Barcelona, el dia vint-i-cinc del mes de febrer, de l'any de la Nativitat del Senyor, mil cinc-cents divuit. F. Maymó, lloctinent. Ho veié Ollers, assessor.

169. Barcelona reclama la cooperació de La Garriga

Els atacs previstos o tràgicament realitzats pels turcs, havien posat l'esglai a les costes del Principat [1] malgrat la victòria cristiana de Lepant, el 1571 [2]. Així no resulta gens d'estranyar la següent lletra adreçada *Als honorables lo balle, jurats, prhòmens i obrers de La Garriga.*

Honorables: Per lo avís cert que ací tenim de cinquanta veles, en que hi sia quinze galleres turquesques, inimics de la Santa Fe Catòlica, serien descobertes de Cadaqués enfora i segons ab lo avís ne tenim dels mateixos de Cadaqués, ne restam certs, i ya abans havem tingut algún avís maior nombre; i com lo navegar de la mar sia incert e inpensadament i repentina, maiorment ab la temporada que ací concorre ésser, trobant-nos descuidats, rebéssem algun dany, lo que Déu no vulla; i així entenem de apercibir tota la ciutat i posar aquella en total fortificació i defensa, en quant a nosaltres és possible, per ésser dita ciutat la frontera i clau de tot lo regne.

---

1. En 1527 en sofrí especialment Badalona; en 1543 totes les costes foren atacades; Cadaqués, Roses i Palamós foren saquejades, incendiades i llurs habitants morts o captivats; les Balears en sofriren majorment; en 1558 fou atacada i saquejada Ciutadella. Vegeu Soldevila, *Hist. de Cat.*, vol. II, pàgines 204 i segs.

2. En el fris de la porta principal de l'església de Pineda hi ha la següent inscripció: *A 1 d'agost de MDXLV a punta d'alba, XI galiotes de turcs posaren la gent en la plaja; cremaren les portes de l'església e moltes cases, e mataren e cativaren LXX ànimes, pujant fins a casa de Palau. A migjorn se tronaren embarcar. Per reparo dels poblats s'és fortificada esta Església de Pineda.* Vegeu Josep Maria Pons Guri en *La Notaría* 1947: *Aventura de un antiguo Notario de Pineda.*

E com una de les més principals fortificacions de aquella sia i consistesca en la gent de recullita [3], *de la qual una, entre altres és aqueixa universitat, de la qual estam molt confiats, pregant-los* [4] *per ço, molt afectuosament, se apercebesca i fassen promptament ressenya de tota la gent hàbil per a guerra, a efecte, si la necessitat ocòrria, lo que Déu no vulla, avisats per nosaltres, acudiren a la dita defensa.*

En açò nosaltres los ho tindrem, per part de la dita ciutat, en especial servei. E guard-los Nostro Senyor com desigem. De Barcelona, a XX, del mes de juny, MDLXIII. A la complacència vostra aparellats: Los consellers de Barcelona [5].

170. Miscel·lània Municipal del segle XVI

I. — Tenim esment d'una *nominació de síndics i procuradors, feta per vàrios particulars de La Garriga, a favor de Miquel Soler, àlias Nualart, Bartomeu Bressó i Rafel Garriga, de dita parròquia,* feta a 3 de desembre de l'any 1510 [1]; i, concordant amb ella, tenim notícia d'un *censal creat i venut per Rafel Garriga, Bartomeu Bressó i Miquel Soler, àlias Nualart, síndics i procuradors de la universitat de La Garriga, a favor de Joan Garriga, pagès de dita parròquia, de preu i quantitat 50 lliures, ab facultat de redimir;* el qual censal fou atorgat el 14 de febrer de 1513 [2].

II. — Els síndics eren més aviat procuradors del municipi per a uns casos concrets; no obstant, també s'anomenaren síndics els jurats o representants permanents del municipi. Els càrrecs de jurats i d'oïdors de comptes s'introduïren per costum i per imitació d'altres municipis; es renovaven cada any el dia primer de gener; és de notar que en l'esmentada data es feia també l'elecció dels obrers de la parròquia, per un any. Vegeu, en comprovació d'aquestes afirmacions, el següent text d'un Manual de la cort del Batlle de La Garriga [3]:

---

3. Vegeu número 53.
4. Per primera vegada apareix, no el tractament tradicional de *vós*, sinó el de *vostè*.
5. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, *Cartes dels Consellers*, 1564, folis 45 i 42.
1. Arxiu de can Busquets, Llibre Registre, número 89.
2. Llibre Registre de l'arxiu de can Busquets, número 91.
3. Vegeu el número 171.

Al primer de gener de MDXXXXI foren elegits los honorables síndics de la parròquia de La Garriga: Lo senyor Antoni Rosselló, per lo braç major; més lo senyor En Ladó, per lo braç mitjà; més lo senyor En Francesc Mateu, peraire [4], *per lo braç menor. Més per los oïdors de compte: Per lo braç major, lo senyor en Sagimon Pla, àlias Teya; per lo braç mitjà, lo senyor En Jaume Illa; lo senyor En Joan Planel, per lo braç menor. Los obrers: Per lo braç major, lo senyor En Peliser; per los mitjans, lo senyor n'Andreu Ros; per los menuts, lo senyor En Giral.*

És ben de notar com àdhuc en els càrrecs d'obrers de la parròquia hi havia representació de cada un del tres braços o estaments dels garriguencs.

III. — Hem tingut notícia d'unes qüestions judicials referents a La Garriga, al·ludides en uns documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó [5], de 12 de març de 1568 i de 2 de juny de 1594, respectivament.

La primera es refereix a una qüestió promoguda *entre Jaume Illa, de dita parròquia i terme de "Garrigia", actor, d'una part; i els síndics de la universitat de "Garrigia", de la Diòcesi de Barcelona, demandats, per l'altra part.*

L'altra qüestió es ventilava *entre Jaume Torra, Pere-Pau Blancafort, agricultors de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga i altres,* contra Francesc Pellicer. En aquesta darrera intervingué no menys que el gran jurisconsult Lluís de Peguera [6]. En un i altre document es recomana de fer justícia.

---

4. Cardador de draps.
5. Respectivament en els Registres 4790, full 252; i 4837, full 276.
6. Fou assessor del Capità General i Senador primari, o sigui primer magistrat de l'Audiència de Catalunya.

CAPÍTOL QUART

Dels llibres de l'escrivania de La Garriga des de 1540 a 1554

171. Qüestions judicials del segle XVI. — 172. Unes crides del batlle Joan Poy. — 173. Qüestions més aviat administratives. — 174. Jaume Caselles, batlle de La Garriga. — 175. «Albarà» de l'escrivania de La Garriga. — 176. Joan Mallol, notari de La Garriga.

171. Qüestions judicials del segle XVI [1]

DEL *Manual de la cúria de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga que comença el dilluns, tretze de setembre de l'any MDXXXX*, pertanyent al notari Pere Gener, extraiem les següents notes judicials:

a. — A 13 de setembre, de part de l'honorable en Joan Poy, balle de la parròquia de Sanct Esteve de La Garriga, per la Sacra, Catòlica, Cesàrea i Real Majestat [2], *feu manament al Senyer* [3] *En Pere Vinyals, de dita parròquia, que, dins deu dies primers vinents, pac* [4] *sis lliures, salvat emperò el dret de costes, a la senyora Mariana Amada, vídua, muller en les darreres núpcies de mossèn Antoni Amat, quondam, notari de la dita vila; lo qual manament se féu a instància de Joan Mitjà, de la vila de Granollers, procurador de dita senyora Mariana Amada; o*

---

1. En un manual notarial que posseïm en el nostre arxiu apareix Joan Noguera, batlle de La Garriga, actuant com a testimoni en un document datat a 6 de juliol de 1515.
2. Aquests eren els títols corresponents a l'emperador Carles V d'Alemanya i I d'Espanya.
3. O senyor.
4. Pagui.

pos [5] *justes raons per que tingut no hi sia; altrament serà proceït contra ell, justícia mitjançant.* A continuació consta, en llatí, que el dia 15 del mateix mes *fou lliurat l'esmentat manament al dit Pere Vinyals, per Guillem Conpres, nunci de dita vila.*

Decididament En Pere Vinyals era un home de qüestions judicials. El dijous, 4 d'agost de 1541, *mossèn Bernat Pomés, prevere arrendador de la rectoria i doma de La Garriga, i Andreu Puig, assaonador* [6] *de la vila de Granollers, firmen de dret en tota aquella empara* [7] *que s'és feta a-n-En Pere Vinyals, de dita parròquia de La Garriga, en lo delme del binifet del binifici de Santa Maria de Manlleu, en certes peces de terra de dit Vinyals, en les quals no deu pendre delme; i, per major seguretat de aquestes coses, donen per fermança lo senyor En Joan Terrés, pagès de dita parròquia de La Garriga, obligant-se en tot lo que sos principals sien obligats.*

Al cap d'alguns dies, a 18 del mateix mes, *de part de l'honorable En Joan Poy, balle de La Garriga, féu manament al senyor En Pere Vinyals que dins deu dies primers vinents pac, als arrendadors de la doma i rectoria de La Garriga i als arrendadors dels delmes de dita parròquia, tot aquell delme de aquelles peces les quals nosaltres, en dit nom, havem emparades; lo qual manament se fa a instància de dits arrendadors; o pos justes raons per que tingut no hi sia; en altra manera serà proceït contra ell.*

b. — Del dia 5 d'octubre de 1546 és un text el començament del qual està redactat en llatí, i, traduït, diu que *fou feta execució en els béns de Salvador Oliveres, agricultor, de la parròquia de La Garriga, a instància de Joan Mitjà. procurador de Joan Mallol, de dita parròquia, per sis lliures i costes; i foren empenyorats i venuts els següents béns: "Primerament: Un matxo pèl castany escur; Així mateix sis càrregues de vi vermell i una de claret; és-se venut lo matxo per tres ducats, a deu dies a quitar al procurador; mes lo vi a raó de X sous la càrrega, deu dies de quitar, per tot VII lliures II sous; fonc comenat dit inventari a Madona Joana Oliveres, muller de dit Oliveres, ab obligació, renunciant al dret de hipoteca i a qualsevol lei, presents los testimonis deval escrits". Els testimonis són Jaume Caselles, ballester, i Felip Cucurella, de dita parròquia de La Garriga.*

---

5. Posi.
6. Adobador de pells.
7. Retenció de béns, feta pel jutge competent.

XXX. Accessoris de l'església de La Doma. - 1. Pica baptismal [144]. — 2. Imatge de Sant Esteve, del timpà de la portalada [143]. — 3. Talla de Sant Joan Baptista [144]. — 4. Talla dels màrtirs Sant Llucià i Sant Marcià [144] *(clixés Ruaix).*

c. — A onze d'octubre *féu manament al senyer En Sagimon Perer que, a pena de X liures, no gos* [8] *passar bestiar gros ni menut en les possessions del senyer en Pere Pelisser, segons se amostra ab una sentència arbitral.*

d. — El dia deu de gener de 1541 *en el fet de la senyora Margarida Iberta, de la parròquia de Llerona, d'una part com a actora, i Joan Noguera, de la parròquia de La Garriga, d'altra part, com a demandat; o sigui "que la dita Margarida demana li pac la meitat de les... li deu de un any ha estat en sa casa sa filla; ço és: unes faldilles o drap per aquelles i un parell de camises i un capel i un vel; que la resta ja n'ha rebut ço és una gonella* [9] *un parel de calces i un capel"; per tant l'honorable batlle proveí que dintre de deu dies provant que "dita Iberta hage estat sa filla un any en casa de dit Noguera, hage dit a la dita Iberta s'en portàs sa filla"* [10].

172. Unes crides del batlle Joan Poy

El dilluns dia 7 de febrer de 1541 es féu la següent crida: *Ara oïu que us notificam e fem saber de part de l'honorable En Joan Poy, balle de la parròquia de Sanct Esteve de La Garriga, per la Sacra, Catòlica, Cesàrea, Real Majestat, que no sia ningú, pena de III liures, de qualsevol grau o condició sien, que gos jugar a daus, ni a cartes, per ésser jocs deshonests; de aquesta hora avant; i fent lo contrari, lo que no's creu, vol lo honorable balle, ne sien fetes II parts; ço és: quaranta sous al rei i vint sous al adquisidor* [1]; *item vol més, lo honorable balle, ab les sobredites penes; que negú no gos jugar en altra manera de jocs fora plaça; i guard-s'hi qui gordar-s'hi ha.*

El dilluns 14 de juny de 1541 es féu un pregó semblant, amb major claredat i sense equivocacions, dient que *no gosen ni presumescan jugar a ninguna manera de joc, pena de LX sous, volent, lo honorable balle, trobant nigú en dita pena, ne sien fetes dues parts; quaranta sous per lo honorable balle i vint sous a l'acusador; e més, los qui juraran*

---

8. No s'atreveixi, no gosi.
9. Vestit anterior antic, mena de faldilles.
10. Totes les notes d'aquest número les hem extretes del *Manual* mencionat en la nota 1 d'aquest mateix número; es guarda a l'arxiu de can Terrés.
1. Deu ésser un lapsus de l'escrivà i deu voler dir 20 sous a l'acusador.

de Déu [2], *incorreguen en pena de V sous, volent, lo honorable balle, ne sien fetes dues parts; lo terç a l'acusador i l'altra del balle; i guarts'hi qui gordar s'hi ha.* Afegeix després, en llatí: *Va ésser publicat pels llocs acostumats, de la manera acostumada, per Guillem Conpres, pregoner.*

D'altres crides tenien, en canvi, un caràcter més aviat judicial, com les que anotem a continuació; l'una fou feta el diumenge dia 16 de gener de 1541, amb els següents termes:

Ara oïu que us notificam i fem saber, de part de l'honorable En Joan Poy, balle de Sanct Esteve de La Garriga, per la S.C.C.R. Mt., a instància del procurador fiscal de la sua Cort, cita, per benefici de pau, los deval escrits, que dintre V dies primers vinents compareguen en la sua Cort; altrement, passat dit termini, serà proceït contra ells, justícia mitjançant: Primo: En Ramonet Gascó, qui està ab En Caselles; En Fornés, de Samalús; En Macià Figueres, del Figaró; En Jacme Riera, de la present parròquia de La Garriga.

Fonc publicada la letra del Senyor Inquisidor donada per Francesc Jofre de Granollers, com a fiscal de la Casa de la Inquisició [3] *contra Pere de Déu, delat, de la vila de Torroella de Mongrí, i d'altres, en lo loc acostumat de la present parròquia.*

El dilluns dia 22 d'agost de 1541 es féu la següent crida: *Ara oïu que us fem saber, de part de l'honorable En Joan Poy, balle per la S.C.C.R. Mt., a instància del procurador fiscal de la sua cort, bandetja i per bandetjat haver vol En Jaume Riera, pagès de la present parròquia, citat, i no ha volgut comparer, per certs crims inculpat, ab veu de crida, devant lo honorable balle; i açò ferem tant i tant longament fins altre manament hajam en contrari.*

El dilluns 13 de febrer de 1542 es féu la següent crida: *Ara oïu que us notificam i fem saber de part de l'honorable En Joan Poy, balle de la parròquia de La Garriga, per la S.C.C.R. Mt., a instància del procurador fiscal de la sua cort, bandetja, e per bandetjat haver vol, En Joan Casart i Jaume Riera de la dita parròquia, delats, inculpats, cites, lo qual aquella no han volguda obeir ni obtemperar; per ço no-*

2. Vol dir els blasfems.

3. Deu referir-se al Tribunal de la Inquisició instaurat en temps dels reis Catòlics. El primer inquisidor general fou elegit en 1483. La seva implantació motivà conflictes a Catalunya.

tificam a qualsevol persona de qualsevol grau, condició sien, que'ls sobredits, Joan Casart, Jaume Riera, no donen favor ni ajuda, menjar ni beure, en dita parròquia, ans, si'ls veuran, aquells cridaran: Via fora a bandetjats!; si per lo contrari fet era, per quiscuna vegada, encorreguen en pena de L liures, moneda Barcelona, aplicadores per dues iguals parts: la una a l'acusador, l'altra als còfrens reals; i açò feran tant i tant llargament fins altrament hajen en contrari; i guards'hi qui gordar s'hi ha [4].

173. Qüestions més aviat administratives [1]

A 5 d'octubre de 1540 es *féu manament al senyer En Joan Vilanova, àlias Roseló i Joan Nualart i Pere Malhivern de Sant Gervés, de dita parròquia, que dins cinc dies primers vinents han escurat lo rec qui parteix del seu molí, ço és de dit Caselles, fins a Sant Gervés; pena de LX sous; i açò a instància del senyer En Jaume Caselles, balester, de dita parròquia; altrament, passat dit termini, serà proceït contra ells, justícia mitgençant.*

El dilluns, a 8 d'agost de 1541, *de part de l'honorable En Joan Poy, balle per la S.C.C.R. Mt, a instància del procurador fiscal de la sua cort, pena de X sous, que per a divendres, per tot lo dia, cadaú* que *sia obligat a cens per obs de escurar dits recs, hagen escurar, quiscú en sa encontrada, lo rec menor: ço és del molí del senyer En Jaume Caselles, fins a casa del senyor n'Illa, de una part, i de l'altra part, fins en la casa del senyor En Joan Terrés; i guart-s'hi qui gordar-s'hi ha, que amor ni gràcia no s'haurà; hoc encara: del rec més amunt de Blancafort.*

Del dijous, quatre d'agost de 1541, consta la següent nota: *Mossèn lo balle: Jo us requir, per lo ofici que teniu, me prengau de jurament los prhòmens de dita parròquia, ço és: lo senyer En Joan Ledó i lo senyer n'Esteve Torra, prhòmens dedicats per Vós, en aquella glan que jo tenia en lo alsiner d'En Jaume Riera de dita parròquia: lo qual alsiner tinc en penyora de dit Riera. Lo honorable balle los pres de*

4. Totes les dades d'aquest número també són extretes del *Manual* existent a l'arxiu de can Terrés, esmentat al començament del número 171.

1. Totes les notes d'aquest número són també extretes del *Manual* esmentat al començament del número 171.

jurament dits prhòmens, i dit, segons Déu i lurs consciències, que lo dit Gabriell Oliveró és tengut i obligat en pagar dit Gabriel Mas, tots de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, I lliura, moneda de Barcelona, i les despeses de dit glan.

També a 11 d'octubre de 1540, a *instància del senyor En Celoni Queralt, de dita parròquia, que posa ban* [2] *en totes les sues vinyes i en la tanca de les vinyes i en les aspres de la vinya* [3] *i en les aspres del bosc seu, a cinc sous de dies i X sous de nits; fonc feta dita crida en la plaça de la present parròquia per En Guillem Conpres, missatger de la present parròquia* [4].

Die XXIII Julii MDXXXXI: Treves [5] *firmades entre En Jaume Riera, Sagimon Riera, de una part; Gabriel Oliveró, Jaume Oliveró, Jaume Blancafort, Toni Blancafort, Bartomeu Blancafort, de part altra; tots de la parròquia de La Garriga, per temps de sis mesos, ab X dies de tinences, pena de CC sous.*

Del mateix dia 16 de gener de 1541 són unes *treves firmades entre mossèn Joan Forcada, prevere del regne de França, i mossèn Guillem de Burgès, monjo, tenint la mongia de La Garriga, de una part; e Ramon Renlat, carboner, del regne de França, lo magíster Ret, nomenat Joan Menrial, del regne de França, prevere de La Garriga, Toni Castel, ferrer de Girona, de la part altra; e Nicolau Figueres de la parròquia de Valcàrcara* [6].

---

2. Ban, edicte públic en el qual es prohibia als veïns d'entrar a fer llenya, a pasturar o a fer coses semblants en les terres d'algun particular o comunitat. VIVES, *Traducción al Castellano de los Usatges y demás derechos de Cataluña*, Barcelona 1832, vol I, pàg. 63.

3. «Aspre» és el pal que sosté una planta tendra.

4. Missatger, persona que porta els missatges, les noves.

5. El que firmava paus i treves amb altre no podia, durant aquelles, causar dany ni en la seva persona, ni en les seves coses, ni seguir els seus enemics, sota pena d'ésser tingut per traïdor, i altres, segons les circumstàncies. En alguns casos les autoritats podien obligar a signar pau i treva. VIVES, *op. cit.*, vol. I, pàg. 144.

6. En els segles XVI i XVII un gran nombre de francesos s'installaren a Espanya, fugint del malestar, lluites religioses, etc., regnants en la nació veïna. Entre els emigrats hi havia molts sacerdots, com ho palesa, entre molts altres, el document transcrit.

174. Jaume Caselles, batlle de La Garriga

JAUME *Caselles ara novament elegit batlle de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, segons consta del seu privilegi, en poder del discret Bartomeu Col, a nou del mes de març de l'any, de la Nativitat del Senyor, mil cinc-cents quaranta-dos, prestà caució de manera ampla, etc., Joan Vilanova, àlias Rosselló, Pere Vilanova, Antoni Rosselló de Bellsolà...* [1] ;

El dia XII del mes de març de MDXXXXII foren elegits per los honorables jurats i poble de La Garriga lo senyer En Loís Pau, corder, i lo senyer En Pere Malhivern, de La Garriga, per capitans de sagramental [2]. *I, encontinent, de manament de l'honorable batlle fou fet el següent pregó:*

"De part del molt Illustre Senyor lo Senyor Don Francesc de Bòrgia, marquès de Lombay, Conseller i Loctinent General de la S.C.C. i Real Mt., en los principat de Catalunya i comdats de Rosselló i Cerdanya, etc.[3]

Que tothom hage e tingue per balle de la parròquia i terme de La Garriga lo honorable en Jacme Casselles, e açò per provisió feta i per ell obtinguda del Molt Illustre Senyor Loctinent General, segons apar en la provisió patent, dada en Barcelona a VIIII dies del mes de Març MDXXXXII [4] ; *per tant, ab veu de la present pública crida notificam a tothom generalment que tinguen i obeesquen per balle de dita parròquia i terme lo dit honorable En Jacme Caselles, segons los altres balles són estats.*

---

1. Vegeu número 152.
2. Capitosts de sometent, caps de forces armades. Per un altre *Llibre de la Cort de la parròquia de La Garriga* (vegeu número 176) sabem que a 4 de febrer de 1544 *el mestre Miquel Joan Junyent, afaitador (?), de La Garriga, jurà regir l'ofici de capità de sagramental, bé i legalment.*
3. Es refereix a Sant Francesc de Borja, duc de Gandia ; el títol de Marquès de Lombay li fou regalat en ocasió de les seves noces ; Sant Francesc de Borja, més que Lloctinent General, fou Virrei de Catalunya des de l'any 1539 al 1542 ; tots els historiadors han elogiat l'exercici del seu càrrec a Catalunya. Vegeu PEDRO AGUADO BLEYE, *Historia de España*, II, Bilbao 1928, pàgs. 259 i següents.
4. El pergamí número 848 de l'arxiu de can Terrés conté l'expressat nomenament.

Item lo dit honorable En Jacme Caselles, balle damunt dit, ab veu de la present pública crida desígnia, i per designats haver vol [5], *totes e qualssevol persones que per los balles passats predecessors seus fossen estades guiades* [6] *de paraula com, encara, per escrits, les tinences* [7] *de aquells a tres dies del dia de la publicació de la present en avant comptadors.*

Item mana lo dit honorable balle que no sia ninguna persona qui gos ni presumesca jurar [8] *lo nom de Déu, ni de la Gloriosa Verge Maria, Mare Sua, ni de Sants, ni de Santes del paradís; i això sots pena de V sous, per quiscuna vegada que contraferan; pagadors, lo terç a l'acusador, e les dos parts al dit honorable balle.*

Item que no sia ninguna persona qui gos ni presumesca portar niguna manera de armes, tant ofensives com defensives, sinó espases cenyides e ben gornides [9] *i punyals; i açò sots pena de LX sous e de perdre les armes per quiscuna vegada que serà fet lo contrari.*

Item mana a tothom generalment habitant en dit terme que, en sentir so i crit de Via for! [10] *o brogit de bregues, que ab lurs armes seguesquen lo so e perseguesquen los malfactors e que negú no se'n gos tornar sens licència del dit honorable balle, sots pena de LX sous.*

Item que tots los habitants en dit terme, en repicar ajustada [11] *lo vespre, hi hagen d'ésser lo matí; e, sentint repicar lo matí, hi hagen de ésser lo migjorn, en lo loc acostumat sots ban* [12] *i pena de LXV sous.*

Item mana lo dit honorable balle que tots los habitants en dit terme, dins deu dies primers vinents, li hagen aportar pesos i mesures i adobar rases i camins, sots pena i ban de X sous.

Item no sia niguna persona qui gos ni presumesca jugar a niguna manera de jocs palesament ni amagada, sots ban i pena de LX sous.

Item que nigú no gos ni presumesca lenyar en bosc ni propietat de altre, sens licència del de qui és, sots pena de LX sous.

---

5. Confirma i vol tenir per confirmades.
6. Guia: despatx de lliure circulació.
7. Tinença, ofici, càrrec.
8. Qui gosi o s'atreveixi a blasfemar.
9. Ben embeinades.
10. Tradicional crit de socors.
11. Les reunions, juntes o ajustades solien convocar-se amb anticipació mitjançant un repic de campanes.
12. Multa.

Item que nigú no gos metre bestiar en conreu de altre, sots pena de LX sous.

Item que qualsevol persona qui vulla convenir [13] *qualsevol persona, sotsmesa a la jurisdicció del dit honorable balle, dimarts de quiscuna setmana tindrà juí per ell"* [14].

175. "Albarà" de l'escrivania de La Garriga

Qui *diu en la escrivania de La Garriga, la qual se acostuma arrendar per a temps que lo honorable En Jacme Caselles, balle, servirà son trienni* [1] *que durarà fins les Carnestoltes de MDXXXXV; i diga hi qui dir hi volà, qui hi diu i quant.*

Primo: Que qualsevol persona qui arrenda dita escrivania sia obligat en restituir totes les escriptures, acabant dit arrendament, als honorables jurats de dita parròquia, sots ban i pena de deu liures, moneda Barcelona, acquisidores les dues parts, aï terme [2], *l'altra part a l'oficial qui'n farà la execució.*

Item més, que niguna persona, qui no sia en jurisdicció del balle de la present parròquia, que no sia pres per dita [3], *tant en lo encant* [4], *com en fermança* [5].

Item que, liurada dita escrivania, si aparrà [6] *als honorables jurats liurar aquella al qui la haurà treta* [7], *estiga a coneguda dels honorables síndics* [8] *fer liurar aquella.*

Item que qualsevol persona qui li serà liurada dita escrivania sia tingut i obligat en donar bones, idònees e suficients fermances, tant en lo preu de l'arrendament, com, encara, en la restitució de les escriptures; dins V dies que la present li serà liurada; a coneguda dels ho-

13. O citar a judici.
14. Les dades d'aquest número són també extretes del *Manual* que hem esmentat al començ del número 171.
1. Vegeu número 174.
2. O sigui al municipi de La Garriga.
3. És a dir, que no tingui veu ; que no se'l tingui en compte.
4. En la subhasta.
5. Com en sortir com a fiadors.
6. Si semblarà oportú, convenient, etc.
7. Al qui n'haurà ofert més en la subhasta.
8. Resti a coneixement, a parer, dels síndics del municipi.

norables jurats de la dita parròquia; i, si no ho fa, que los honorables jurats la puguen tornar a l'encant e vendre a altra persona e, si res s'hi perdrà, se pac de aquell qui no haurà poscut assegurar; pena de X lliures, pagadores en la forma dessús dita.

Item que dit arrendador sia obligat en fer tots los actes de dita parròquia sense interès nigú [9]*, ço és: talles, sindicats, ajustades i qualssevol altres actes tocant a dita comunitat.*

Item que dit arrendador sia obligat lo preu de dita escrivania que li serà liurada, de mig en mig any pagar aquell.

Item dit arrendador sia obligat en donar la meitat dels processos [10] *que trobarà fets per espai de sis mesos que la present li serà liurada al qui servirà dita escrivania* [11]. I afegeix tot seguit en llatí: *I el diumenge, dinou del mes de març MDXXXXII fou lliurada a Joan Mallol, agricultor de la parròquia de La Garriga, per tres anys, a raó de deu lliures per cada any quatre diners* [12].

176. Joan Mallol, notari de La Garriga

L'arxiu de can Terrés serva una gran quantitat de documentació que palesa l'actuació del garriguenc Joan Mallol [1], en les tres facetes d'activitats que avui dia solen aparèixer desglossades, i a càrrec de tres distints funcionaris: el notari, el secretari del municipi i el secretari judicial.

a. — Quant a l'aspecte pròpiament notarial, no cal dir que és freqüent de trobar esporàdicament molts de documents autoritzats per Joan Mallol. Així posseïm en el nostre arxiu un pergamí autoritzat a La Garriga, a 23 de febrer de 1545 per *Joan Mallol, de la parròquia de Sant Esteve "de Garrigia", notari públic, per les autoritats, apostòlica, per tot l'orbe de les nacions cristianes, i règia, per tot el prin-*

9. O sigui: que hagi de fer de franc les escriptures corresponents al municipi.

10. D'on es confirma palesament que hi havia confusió de les jurisdiccions judicials i les extrajudicials o pròpiament notarials.

11. Durant els sis primers mesos sembla, doncs, que es partirien la feina o els guanys judicials entre l'escrivà sortint i l'escrivà entrant.

12. Les dades d'aquest número han estat extretes del *Manual* que hem esmentat al començament del número 171.

1. Vegeu número 196.

cipat de Catalunya i els comtats del Rosselló i la Cerdanya. A 5 de març del mateix any 1545, el trobem autoritzant una àpoca; apareix a 14 del mateix mes, en uns poders, i, a 26 del mateix març, en un arrendament; a 21 d'agost, en una venda; i, a 1 de desembre del 1545, en la creació d'un censal. De l'any següent, 1546, hem trobat les següents referències de l'esmentat notari Joan Mallol: a 30 de gener, en uns poders; a 5 de març en una venda [2]; a 10 de maig, en una addició de preu; a 14 de maig, en una venda; a 17 del mateix mes, en un establiment; a 19 d'agost, en una venda, i a 15 de novembre, en una addició de preu.

A 23 de gener de 1549, el notari Joan Mallol autoritza un testament; a 24 de setembre de 1553 autoritza una venda; en l'any 1554, autoritza una àpoca a 30 de juliol, i un establiment a 23 d'agost; a 5 de setembre de 1555, davant d'ell s'atorgà una donació; l'any següent, 1556, a 15 de setembre, autoritzà uns capítols, i, a 2 d'octubre, una addició de preu [3].

En el full 23 del llibre manuscrit de l'arxiu de can Terrés, que hem batejat amb el nom de *Minutes de documents notarials i lletres judicials del segle* XVI, pertanyent precisament a Joan Mallol, es parla d'un document *firmat en poder de Joan Mallol, notari i escrivà de dita nostra cúria, el dia cinquè del mes de març de l'any del Senyor mil cinc-cents quaranta-cinc;* en el full 24 consta una lletra de reclam, feta, a 13 de març de 1546, pel batlle Antoni Rosselló de Bellsolà, i adreçada al batlle de Montbui, a instància *de Guillem Compras, habitant de la vila de Granollers, procurador, en nom, de l'honorable Joan Mallol, notari de la dita parròquia de Sant Esteve de La Garriga,* en la qual lletra es diu que el notari Mallol era fill i successor d'un altre Joan Mallol; en la primera part del llibre hi ha una interessant sèrie de minutes de documents notarials. En el mateix arxiu de can Terrés hi ha també uns plecs d'un altre llibre de minutes notarials.

Es conserva íntegre el quart llibre de notes de *Joan Mallol notari*

---

2. Aquesta darrera referència és del número 130 de l'arxiu de can Busquets.

3. Totes les anteriors referències d'aquest número, de les quals no s'ha indicat altra procedència, són extretes del Llibre Registre de l'arxiu de can Terrés; successivament, per l'ordre en què les hem esmentades en el text, es troben en els números següents del dit llibre: 751, 96, 983, 206, 752, 989, 44, 987, 522, 992, 518, 990, 46, 864, 1010, 53, 401, 248, 1215, 66.

públic per l'autoritat apostòlica i règia [4]; conté 150 fulls numerats; hi ha, encara, un índex, en el qual es relaciona breument la naturalesa jurídica dels actes, els atorgants dels mateixos actes i el full on es troba copiat el document. Conté les notes de quaranta-sis documents notarials *intervivos*; el primer és de 12 d'agost de 1550 i el darrer és de 17 de juliol de 1554; però no estan per ordre cronològic. Així, per exemple, trobem entremig documents de l'any 1548; no tots són datats a La Garriga: n'hi ha de datats a Granollers, a Bigues, etc. Al full 75 diu, en llatí, *Jo, Joan Mallol notari, regent les escritures del discret Miquel Martines, quondam...*[5]

b. — Hi ha també a can Terrés el *Libre de la Cort de la parròquia de La Garriga, lo qual comença a quatre dies del mes de novembre any MDXXXXIII,* essent batlle Jaume Caselles; s'acaba a 17 d'octubre de 1544.

La segona part, pròpiament judicial, d'aquell llibre de *Minutes de documents notarials i de lletres judicials del segle* XVI [6], abans esmentat, conté còpia de lletres judicials del batlle de La Garriga Antoni Rosselló de Bellsolà, des de 7 de novembre de 1545. Al cap de pocs dies consta d'una lletra judicial de dit batlle: *El nunci Antoni declara i fa fe, que avui dissapte, dotze de l'esmentat mes de desembre, ell presentà personalment l'esmentada lletra a la cort i batlle de Santa Coloma* de Centelles; no gaires dies després, amb referència a una altra lletra judicial, *Guillem les Compres, nunci, declarà que ell presentà l'esmentada lletra el dimarts XII del mes de gener de l'any MDXXXXVI.* Continuen en el dit llibre les lletres judicials de l'esmentat batlle, Antoni Rosselló de Bellsolà, fins a una del 7 de desembre de 1546.

Es conserva també en l'esmentat arxiu de can Terrés el *Llibre segon de les lletres de reclam i responsòries, tant de la cort de l'honorable batlle de La Garriga com de la cort de Montmany; del notari Joan Mallol; comença el dia XXII del mes d'abril de l'any de la Na-*

---

4. El títol diu textualment *Notular. quartus mei Joannis Mallol aplica. et Regia auctoribus. not. publici.* Abans del títol hi ha els noms dels quatre evangelistes.

5. Vegeu número 140; ací deu voler dir que el notari Mallol conservava els documents del notari Martines; vegeu el capítol de les Corts de l'any 1520 *d'actes i escriptures de notaris defuncts.*

6. En el mateix arxiu de can Terrés hi ha també uns plecs d'un altre llibre de documents judicials.

tivitat del Senyor MDXXXXVII; està redactat en llatí. Al començament era batlle de La Garriga Antoni Rosselló de Bellsolà [7]; la darrera de les lletres d'aquest batlle porta la data 11 de febrer de 1548; a 14 d'abril de 1548 comencen a encapçalar-se les lletres amb el nom del batlle Joan Vilanova, àlias Rosselló de Sent Gervés [8], l'última de les quals porta la data de 12 de març de 1549; a continuació apareix com a batlle de La Garriga Jaume Illa, des del 10 d'octubre de 1549, fins a una lletra datada a 4 de febrer de 1551.

c. — A l'arxiu de can Terrés es conserven, encara, algunes de les lletres rebudes a mitjans del segle XVI pel batlle de La Garriga; algunes d'elles porten interessants segells [9]; n'hi ha una que fou tramesa per la cort del batlle de Caldes de Montbui a 18 de febrer de 1545; una altra, per la cort del batlle de Granollers, a 11 de juliol de 1545, que és una lletra de reclam instada contra En Pere Vinyals de La Garriga; una altra fou tramesa pel batlle de Mollet, Parets i Gallecs, a 28 de febrer de 1545; altres foren enviades, a 16 de juliol de 1539 i a 24 de setembre de 1544, pel batlle del castell i baronia de Centelles, i en nom de Na Toda de Centelles i de Carrós, vídua de Lluís, de Centelles; i una altra fou enviada pel veguer del Vallès, a 15 de juny de 1545.

---

7. El batlle de Montmany era Antoni Oliveres; són poques les lletres del batlle de Montmany.

8. És des del full 35 girat.

9. Vegeu *Sigillografia Catalana*, volum II, números 472, 486, 494, 556, 557, 735. Són segells empremtats amb cera vermella i paper, al dors dels documents corresponents.

CAPÍTOL CINQUÈ

Organització del municipi segons els capítols de l'any 1576

177. Per què els síndics de La Garriga presentaren uns capítols al virrei. — 178. Dels jurats i oïdors de comptes. — 179. Origen del consell restringit. — 180. Innovacions quant al batlle. — 181. El clauari i els insaculadors. — 182. Capítols finals. — 183. La concessió del privilegi.

177. Per què els síndics de La Garriga presentaren uns capítols al virrei

El pergamí número 20 de l'Arxiu Municipal de La Garriga [1] comença amb una introducció llatina que diu així, traduïda al català: *Nòs, Felip, per la gràcia de Déu, rei de Castella, Aragó, etcètera, comte de Barcelona, etcètera* [2]. *Nòs, Ferran de Toledo, prior de Castella de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, de la Sacra, Catòlica i Reial Majestat Conseller, Lloctinent i Capità general en el Principat de Catalunya i en els comtats del Rosselló i la Cerdanya* [3].

Com que per part vostra, els fidels dels reis, Pere Rosselló i Jaume Blancafort, síndics de la universitat i de les singulars persones de la parròquia i terme de Sant Esteve de La Garriga, de la Diòcesi bar-

1. Es conserva també una còpia d'aquest document a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre 4704, full 95 girat i següents fins a l'any 107.

2. Es tracta de Felip II, d'Espanya, I de Catalunya, que havia començat a regnar en 1556 i continuà fins a l'any 1598. En realitat el seu nom en aquest privilegi és una pura fórmula, puix el qui efectivament l'atorgava era el virrei de Catalunya que esmentarem a continuació. Es de notar que ací s'enumera el títol de comte de Barcelona com a justificatiu del poder sobirà sobre La Garriga.

3. Ja era virrei de Catalunya en 1572 i ho fou fins a l'any 1579. Vegeu Bofarull, *Història de Catalunya*, Barcelona 1898, vol. 7, pàgs. 184 i 189.

celonina, ens foren oferts i presentats per via de súplica els capítols infrascrits; els quals capítols són ordenats del tenor següent [4]:

Excelentíssimo Senyor. Considerant los hòmens i poblats en la parròquia de Sant Esteve de La Garriga i havent experimentat que de la elecció que a veus se és feta en dita parròquia, per pràctica i consuetud antiga, de persones per a regir e exercir los oficis tant de jurat i altres, com de balle, han resultats alguns excessos i abusos perniciosos i molt periudicials per dits poble i comú, per quant, ab la predita forma de elecció a veus, se dóna gran ocasió que dits oficis sien conferits a persones conjuntes o molt amigues i sien sempre exercits per hòmens de una voluntat i afecció, lo que redunda en gran dany de la república i acostuma de ser seminari particulars dissensions, males voluntats e inimicícies [5];

Desitjants per ço los habitants en dita parròquia tota quietut, pau i concòrdia, ab la qual lo bé públic i les universitats se conserven i reben molt gran augment, i proveir en algunes coses ocorrents i donar forma que dita república, ab policia i bon orde, sia gobernada, e recercar la ocasió que poria causar-los inquietut i desconcert, en la creació de dits oficis i administració de aquells;

Supliquen per ço, eo los síndics per dit efecte constituïts en dit nom, a Vostra Excellència, sia servit manar-los decretar, auctoritzar i, en virtut de privilegi, concedir los capítols infrascrts, ab la observança dels quals confien que la república i la justícia en dita parròquio serà molt ben regida i administrada.

Com a observacions de caràcter general es poden fer les següents: els capítols representen una transformació fonamental del règim municipal de La Garriga; des d'ara deixaran d'haver-hi eleccions a veus i en lloc d'elles hi haurà nomenaments confiats a la sort; ja no tots

---

4. Ací comença el text en català.

5. El fet que es formessin uns partidismes, que acaparessin els càrrecs municipals a mans d'uns partidistes, en perjudici de tota la comunitat, no fou pas cosa única a La Garriga. Vegeu FONT I RIUS, *Orígenes del régimen municipal de Cataluña*, Madrid 1946, pàgs. 424 i segs. Algunes vegades s'intentà de remeiar el mal prohibint que els cessants fossin novament elegits, i que mai no hi hagués entre aquests més d'un membre de la mateixa família. A finals del segle XV comença a introduir-se una modificació fonamental mitjançant el sistema d'insaculació.

els prohoms tindran intervenció constant en el govern del municipi, sinó solament alguns i seleccionats. Aquests capítols vénen a representar la concreció local del govern absolut dels reis de l'epoca.

En un aspecte més extern pot dir-se que els esmentats capítols recullen nombroses pràctiques anteriors [6], però amb un afany legalista que arriba a una previsió excessiva i minuciosa; resta rebaixada la categoria de la llei fins a la fórmula del reglament. Literàriament aquests capítols apareixen ja netejats de moltes de les enutjoses repeticions pròpies dels documents dels segles anteriors.

178. Dels jurats i oïdors de comptes

PRIMERAMENT: *Supliquem los predits síndics que, així com fins al temps present los hòmens de dita parròquia han acostumat de junctar i congregarse tantes voltes quantes los ha aparegut, per los afers i negocis de dita universitat, així bé puguen, de ací avant, per les sobredites i semblants causes, concernents lo benefici públic de dita universitat, junctar i congregar-se los hòmens qui seran de consell* [1], *ab la forma que baix se dirà, en lo lloc acostumat, tantes voltes quantes se oferiran afers i negocis de dita universitat; e que dita convocació e congregació se fasse per lo balle de dit terme i ab assistència o intervenció sua, sempre que serà instat i request* [2] *per los jurats i li seran notificades algunes necessitats o causes tocants al bé, profit e interès de dita universitat.*

II. — *Item, que com fins ací, per pràctica i consuetut antiga, se feia elecció, a veus, de tres persones del predit terme, per jurats, lo día de capdany, que per les causes sobredites se facen e constituesquen tres bosses, en cada una de les quals sien insaculades dotze persones, ab rodolins de cera o de fusta* [3] *per exercir lo predit ofici de jurats, les que mes aparran* [4] *a Vostra Excellència, de parer del Magnífic Regent la real Cancellería, que convindran per la bona administració*

---

6. Vegeu número 170.
1. Vegeu número 179.
2. Requerit.
3. Es a dir, en cada bossa es collocaran uns papers enrotllats en trossos de cera o de fusta, en cada un dels quals papers hi haurà el nom d'una persona.
4. Apareixeran; semblaran aptes o convenients.

i direcció dels negocis de dita universitat [5]*; la una de les quals serà intitulada de mà maior, la segona de mà mitjana, la tercera de mà menor; e que cascun any, dit dia de capdany, se faça extracció de un rodolí de cada una de dites bosses, e, obert aquell, se lija* [6] *i nomenen, en lo consell, que per dit efecte serà congregat, los noms dels qui seran extrets per regir lo ofici de jurats; la qual extracció se hage de fer en la forma i solemnitat que en lo capítol últim se explicarà; e que los qui per a l'ofici de jurats seran extrets, ans que prenguen possessió de aquell, sien obligats a jurar i prestar sagrament i homenatge en mà i poder del balle de dit terme* [7]*, que bé i lealment se hauran en lo regiment i exercici de dit ofici i que miraran per la utilitat i bé públic de la predita universitat, deixat apart tot amor, odi, interès o respecte particular.*

III. — *E més supliquen los predits síndics que, aprés que serà feta extracció de jurats lo dia de capdany, inmediatament de les predites bosses de jurats se faça extracció, de un rodolí de cada una de les dites bosses, per altres persones les quals regesquen i administren lo ofici de oïdors de comptes; e sian, per lo semblant, tres en nombre; los quals hagen de regonèixer, examinar i difinir los comptes que lo clauari, qui ha de rebre les pecúnies i emoluments de dita universitat, serà obligat a rebre i donar; e que, per maior descàrrec de llur ofici e indemnitat de dita universitat i evitar tot frau i collusió, que los predits oïdors de comptes, ans que facen absolució, liberació i difinició dels predits comptes al predit clauari, aprés de haver ab ell examinats dits comptes, hagen de fer relació en consell de les dades i rebudes, entrades i eixides, i de les causes per les quals dit clauari haurà despesos los diners que haurà rebuts de dita universitat, i, feta dita relació per dits oïdors, o per u d'ells en presència dels altres, puguen dits oïdors, constant-los que dit clauari haurà donat bon compte, liberar i absoldre'l de la reddició de aquell, i fer-li les àpoques i cauteles necessàries i oportunes; la qual relació i, en son cars, liberació i absolució de dits oïdors de comptes, se hage de continuar en un llibre que, per dit efecte i altres negocis de dita universitat, tindrà lo notari i escrivà del balle de dita parròquia i terme; lo qual llibre hage de*

5. Per tant hi hagué selecció d'elegibles.
6. Llegeixi.
7. Es prestava el jurament de fidelitat al senyor jurisdiccional; l'homenatge, en canvi era el jurament pel vassall al senyor, per raó d'un feude.

estar recondit en la caixa que ferà dita universitat, per tenir ben custodides les predites bosses i escriptures tocants als afers i negocis de dita universitat.

179. Origen del consell restringit

IV. — *Item, per quant ab gran dificultat se tractaven los afers i negocis de dita universitat, si tots los poblats* [1] *en aquella se havien de congregar per qualsevol negoci que ocorrerà, i ordinàriament a on hi ha multitut hi ha confusió, que per Vostra Excellència, de parer del Magnífic Regent la Real Cancellaria, sien elegides trenta i sis persones de la predita parròquia i terme, las quals sien ensaculades ab una bossa intitulada de hòmens de consell, en la manera i forma que, ab la ensaculació dels jurats faedora, està dit; de les quals trenta sis persones sien extretes, lo dit dia de cap de any, primerament devuit, les quals, ab los tres jurats, del present any, los quals deixaran dit ofici lo dit dia de capdany, los quals, tots junts, feran nombre de vint-i-ú; e sien nomenats homes de consell; e, en los negocis que en dit consell tractaran, representen tots los de la predita universitat e tinguen poder de tractar, deliberar i determinar los negocis de dita universitat; e lo que per ells serà determinat i deliberat tinga tanta eficàcia i valor com si per tots los de la dita universitat fos estat disposat i ordenat.*

V. — *Item supliquen los dits síndics que, los anys subsegüents, dels predits devuit hòmens que per dit consell se trauran, resten nou d'ells, los més antics, en dit consell, e que es faça extracció de altres nou; e que de dita manera se observe quiscun any; e per lo semblant, los jurats, qui eixiran i deposaran lo ofici de jurat resten en dit consell per examinar i ben dirigir los negocis de dita universitat; e que los jurats, qui lo any vinent seran extrets i los qui per avant se extrauran, no tinguen vot en los afers i negocis que en dit consell se tractaran, per lo respecte i acato que se'ls acostuma de tenir, i perquè ab més llibertat, los qui seran de consell, puguen explicar son vot i parer; e que, als predits nous jurats que seran extrets i als altres, sols los compatesca lo càrrec de preposar les causes, necessitat i afecte per les quals se és aplegat; al jurat de mà maior, si present serà; sinó, al segon, en absència del primer, i al terç, en absència del segon; de mane-*

1. Evidentment vol dir tots els habitants.

ra que com dit és, tot lo que se haurà a determinar per necessitat i afers de dita universitat, se hage de fer ab proposició de l'u dels jurats i ab vot i parer dels dits hòmens de consell, exceptat, emperò, que si se havien de encarregar algunes imposicions, delmes, vintens o altra manera de impost o càrrec, se hage de fer ab convocació i aplec de tots los hòmens de dita universitat i ab consell general, així com abans en dita parròquia i terme era acostumat, i no de altra manera, ab intervenció i decret del predit balle o de altre oficial superior.

Heus ací, doncs, com la institució dels consellers neix i es desenvolupa en detriment de l'antiga assemblea o *consell general* de tots els prohoms de La Garriga; el nou consell és una reducció d'aquell; els seus components s'anomenen consellers per raó de llur funció pròpia i específica; eren el cos deliberant de l'organització municipal. Al seu costat, però, cal notar que subsisteix encara el consell general de tots els homes garriguencs, però ja com una cosa extraordinària i momentània; el mateix text ja té cura d'esmentar les causes que motivaren aquesta quasi total supressió del consell general [2].

180. Innovacions quant al batlle

VI. — *Item més supliquen los predits síndics que la nominació, que per Sa Majestat o per son loctinent o en absència d'ells per lo balle general, se acostumava de fer en dita parròquia i terme, preceint* [1] *elecció de tres persones, per al dit ofici de balle, feta a veus per los hòmens de dita parròquia i terme, en virtut de un privilegi a ells concedit per lo Serenissim Rei Don Martí, de gloriosa memòria, dat en Saragossa, a vint-i-u de desembre, mil tres-cents noranta i set* [2], *per les mateixes causes i raons sobredites, que en la elecció de dit balle, ab maior perill de alguns excessos e inconvenients, militaven, de ací avant se faça per lo semblant extracció a sort de tres persones per al dit ofici de balle i no ab elecció a veus, com se acostumava; i que, per dit efecte, sia constituïda una bossa apart, intitulada bossa de ofici de balle, en la qual sien ensaculades quinze persones, nades o domiciliades en dit terme* [3], *de les que estaran ensaculades als oficis*

2. Vegeu FONT I RIUS, *op. cit.*, pàgs. 398, 29, 434, 439.
1. Precedint.
2. Vegeu números 72 i següents.
3. Segons el privilegi del rei Martí el batlle havia d'ésser precisament *hom nadiu* de La Garriga.

de jurats, elegidores per Vostra Excellència, de parer del Magnífic Regent la Cancelleria; de la qual bossa se hage de fer extracció, en lo dia que baix se dirà, quan instarà lo temps que's muden los oficials trienals, de tres rodolins, en lo consell que, per dit efecte, se congregarà; e legits los noms dels predits extrets, i aquells habilitats, se hage de enviar la predita terna a Sa Majestat, si serà en lo present principat de Catalunya o comtats de Rosselló i Cerdanya, o, en sa absència, a son loctinent general, i, essent aquell absent, al balle general, per a que prenga i nomene u de la predita terna per a regir i exercir lo predit ofici de balle; e que lo predit orde se serve [4] *tots los trienis venidors, passat que sia lo present, en lo qual ha molt temps se ha feta nominació i elecció de terna, en lo modo i forma que tenien dits hòmens acostumat, la qual ja dies ha fonc presentada a Vostra Excellència; restant los altres capítols del privilegi predit, concedit per lo Sereníssim Rei Don Martí, en quant no seran innovats ab los presents, en sa força i valor.*

VII. — *Item que lo qui serà nomenat per Sa Majestat, o per son loctinent o balle general, per a exercir i regir lo ofici de balle en dit terme, en nom de Sa Majestat, exercesca en dit terme tota jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi, en i ab la forma que fins ací se es acostumat i ab lo predit privilegi del Sereníssim Rei Don Martí los és estat concedit i atorgat; e que lo predit, qui serà nomenat per a regir lo predit ofici de balle, ans que prenga possessió de dit ofici i exercesca aquell, hage de donar bones i suficients fermances i assegurar la taula, a coneguda dels jurats del predit terme, com per los altres oficials trienals és observat i conforme a les Constitucions de Catalunya són obligats, i, fins ací, en los predit terme, per los balles se és practicat.*

VIII. — *Item que, com fins ací lo que exercia lo ofici de balle regia també lo ofici de mostassaf* [5], *per servar la dita consuetut per avant, lo qui serà balle regesca també lo dit ofici de mostassaf, en los casos que són estats reservats i destinats per a la administració de dit*

---

4. S'observi.

5. Oficial que tenia al seu compte els pesos i mesures i vetllava per la bona qualitat dels queviures. *Diccionari Aguiló.* Vegeu, efectivament, el número 174. Segons Mn. Fortià Solà, *Història de Torelló,* vol. I, Barcelona 1947, full 341, el *mostassà* era el funcionari municipal que, entre altres obligacions, tenia la de pesar i mesurar i afinar els pesos i mesures que funcionaven en els mercats, la vigilància de la pública higiene, de les armes prohibides, dels jocs vedats, de la venda fraudulenta de mercaderies.

mostassaf, en lo modo i forma que fins al día d'avui se és acostumat i observat en dit terme; e que, si per cars lo balle serà absent de dit terme, que lo jurat en cap, en son loc aporte lo bastó [6] *i exercesca la jurisdicció segons lo ús, pràctica i consuetut de dit terme.*

181. El clavari i els insaculadors

IX. — *Item supliquen los predits síndics que, de la predita bossa i dels que estaran insaculats per a l'ofici de balle, se faça extracció cascun any, lo dia que es farà l'extracció de jurats, de una persona per a regir lo ofici de clauari de dita universitat, aprés que serà feta extracció dels oïdors de comptes; la qual hage de acceptar dit ofici i, abans de exercir aquell, jurar i prestar sagrament i homenatje en mà i poder del balle, que bé i lealment se haurà en lo regiment i administració de dit ofici; i, per quant dit clauari ha de rebre i tenir los diners i emoluments de dita universitat e distribuir, despendre i pagar lo que per dita universitat serà degut, sia obligat a donar bones i suficients fermances, a coneguda dels jurats i balle de dit terme, les quals se hagen de obligar en poder del notari qui serà de dit terme, de refer i pagar a dita universitat tot lo que per dit clauari serà degut de la recepció de les predites pecúnies i emoluments de dita universitat; e que lo acte de dita obligació del clauari predit i de ses fermances estigue recondit en la predita caixa, en la qual estaran les dites bosses, per a que estigue prompte i avinent sempre que de ell se tindrà necessitat.*

X. — *Item, per que la predita universitat poria rebre molt gran dany per la mala administració del clauari, que sia Vostra Excellència servit concedir i estatuir que lo predit clauari no pugue despendre i pagar, dels diners que rebrà de dita universitat, sens albarà i pòlissa fermada per los predits jurats o almenys dos de aquells ab la qual se exprimesca la causa per la qual se han de despendre o pagar dits diners, per que clarament se entenga si és per utilitat i profit de dita universitat o per algun interès particular; e aixibé lo predit clauari, quant rebrà albarans o àpoques de les persones a les quals com a clauari pagarà alguns diners, hage de fer, insertar i exprimir en dits albarans o àpoques la causa per la qual dits diners se són pagats, altrament los*

6. És la primera allusió a un distintiu del càrrec de batlle.

oïdors de comptes no puguen admetre en decàrrec al predit clauari les predites pagues, ans bé vingue a càrrec del predit clauari eo dels oïdors de comptes si entre ells hi havia entrevenguda alguna collusió i frau en dany de dita universitat; e que dit clauari, un mes aprés que haurà deixat dit ofici, hage de donar compte del que haurà rebut i pagat, o los oïdors de comptes hagen de solicitar la predita reddició de comptes, e, passats i examinats que seran dits comptes, la primera festa subsegüent se hage de convocar consell per lo dit balle, en lo qual los oïdors de comptes fassen relació dels predits comptes i los actes necessaris com dalt està ja disposat.

XI. — *Item supliquen los predits síndics que sia Vostra Excellència servit, per aquesta primera volta, manar rebre sumària informació, al Magnífic Regent la Real Cancellaria, de la habilitat e idoneïtat de les persones les quals hauran d'ésser elegides i ensaculades per la administració i exercici de dits oficis; e, rebuda aquella, se faça la ensaculació i extracció de dites persones en casa del predit magnífic Regent la Real Cancellaria; e que, feta dita ensaculació i extracció, e lliurades les bosses als predits síndics, que per rellevar a Vostra Excellència i al magnífic Regent la Real Cancellaria, lo qual està sempre ocupat en negocis graves i de molta importància, de la molèstia i fastidi que, ab insaculació de les persones que de nou se hauran de ensacular en lloc dels predefuncts i altrament, se causarien, sia Vostra Excellència servit concedir a dita universitat que, de tres en tres anys, vuit dies abans que's faça extracció de jurats, se hage de convocar lo consell i se faça extracció de tres ensaculadors, és a saber: u de cada bossa de jurats, los quals encontinent hagen de jurar, en mà i poder de dit balle, que bé i lealment se hauran en la ensaculació per ells faedora; e en la hora mateixa, sens divertir-se a altres actes, entenguen, los predits tres ensaculadors o los dos d'ells, en regonèixer les dites bosses i rodolins, i veure los llocs que vagaran per mort de alguns ensaculats i, en lloc d'aquells, ensacularan en presència dels jurats i del balle, les persones que, conforme a llurs consciències, judicaran ser mes hàbils i convenients per al bé públic i administració de dits oficis; i que les predites persones qui han de ser ensaculades, sien naturals del present principat i comtats* [1], *casades* [2], *i que sien poblades*

1. Per tant, podien ésser-ne àdhuc els que no havien nascut a La Garriga, mentre haguessin nascut a Catalunya.
2. És la primera restricció que hem trobat contra els solters.

en dit terme per temps de deu anys [3], *i en aquell hagen feta sa habitació contínua i la fassen al temps de la llur extracció.*

182. Capítols finals

XII. — *Item que, per posar en bon orde i policia lo govern i administració dels negocis de dita universitat, i per què no's perden los actes e escriptures de aquella, que's faça una caixa ben reforçada, ab quatre claus; la una de les quals estigue en poder del balle; les tres, en poders dels tres jurats, tenint-ne cada u d'ells una; per què no's pugue dita caixa obrir sinó en presència dels dits balle i jurats; la qual estiga recondida en la iglésia de dit terme o a on millor els aparrà; dins la qual estiguen les predites bosses, actes i escriptures faents i tocants als negocis de dita universitat.*

XIII. — *Item més supliquen los predits síndics que, per quant fàcilment se poria succeïr que, passats los dos primers anys del trienni en què ser algú dels hòmens del predit terme nomenat per a regir lo ofici de balle, morí's dins lo temps del darrer any, en tal cars se hage de fer extracció de altra terna, tres dies aprés de la dita mort, ab la forma sobredita; la qual terna hage de ser presentada a Sa Majestat o a son loctinent o, en llur absència, al balle general, i que, de dita terna, hage de ser proveïda una persona per a l'exercici de dit ofici de balle per lo resíduo del dit trienni i per lo trienni subsegüent; si, emperò, no seran passats los dos anys primers del predit trienni al temps de la mort del qui serà balle, que leshores no's puga fer extracció de terna, sinó que, de la passada, sian obligats los predits jurats a presentar a Sa Majestat, o en son cas a son lloctinent o balle general, los dos de la primera terna, per a que sia la u d'ells proveït de dit ofici per lo residuo temps de dit trienni; e per al dit ofici de balle puguen concórrer qualsevol qui seran extrets a oficis de jurats, clauari, oïdors de comptes i hòmens de consell, los quals, en cars que per Sa Majestat, o son loctinent o balle general fossen nomenats i proveïts per dit ofici de balle, hagen a renunciar lo ofici que abans tenien; e així bé que si moria algú dels dits jurats, oïdors de comptes, clauari i hòmens de consell, se proveesca a fer extracció de altra persona en lo lloc del predit predefunct, la qual, si serà passada la major part de*

3. Heus ací l'adquisició de veïnatge per a ésser elegible, obtingut per la residència de deu anys a La Garriga.

l'any, ço és de les tres les dos, noresmenys pugue concórrer lo any aprés següent en altres oficis.

XIV. — *Item, per obviar a passions particulars i perquè en la administració dels oficis de dita universitat no's facen parcelitats, supliquen los dits síndics que no puguen concórrer en la administració de dits oficis e ensemps pare i fill, e dos germans, ni persona que tinga plet ab dita universitat o que sia deutor de ella; e, si per cars tals persones eren extretes, sian encontinent repellides com a inhàbils, e se faça encontinent extracció de altres convenients, e los rodolins i noms dels qui seran impedits sien tornats en dites bosses; e més que, si al temps que's farà extracció de terna per a ofici de balle, eixia algú que actualment fes ofici de flaquer, hostaler o carnicer, per ell mateix o en companyia de altra persona o que en frau poc abans hagués deixat algú de dits oficis, sols per poder concórrer en dita terna, tenint intent, aprés el temps de dita extracció, reassumir i continuar algú de dits oficis, que lo tal extret, com a inhàbil per a ofici de balle, sia repellit i lo rodolí sia tornat en la bossa i proceït a extracció de altra persona que no tinga impediment algú.*

XV. — *Item supliquen los predits síndics, per acabar de donar forma i cumpliment a la extracció faedora per als oficis de dita universitat, que sia Vostra Excellència servit concedir i atorgar que la extracció, que's farà de tres en tres anys per a ofici de balle, que's faça lo dia de Santa Eulària, dels mes de febrer* [1], *quan instarà lo trienni en lo qual se haurà de fer mutació i nova provisió de balle; en lo qual dia solien los hòmens de dit terme fer elecció a veus de terna per a l'ofici de balle; e que la extracció que quescun any se haurà de fer per a ofici de jurats, clauari, e oïdors de comptes i de hòmens de consell, se faça en lo dia de capdany i com dalt és dit; la qual extracció se hage de fer en la plaça* [2], *a on han los hòmens de dita universitat acostumat de tenir lo consell, en presència del balle e dels jurats i hòmens de consell, o la maior part de aquell, i del notari del dit balle* [3], *en presència dels quals un minyó de poca edat hage de treure de dites bosses los rodolins, e los noms dels qui seran extrets sien descrits i continuats per lo notari en lo llibre que per dit efecte se ha de tenir; e que*

1. Es refereix a la festa de Santa Eulàlia, verge i màrtir, patrona de Barcelona, que se celebra el dia 12 de febrer.

2. Actualment plaça de Santa Elisabet; no hi havia, doncs, encara una casa del comú.

3. És a dir, del notari, escrivà o secretari del batlle.

los qui seran extrets a regir dits oficis sien obligats i, si menester serà, compellits acceptar aquells, si ja no tenien notable i notori impediment; e per què los predits oficis no sien sempre regits i administrats per unes mateixes persones i lo govern de dita universitat se distribuesca per tots los habitants de dit terme qui seran ensaculats, que lo qui haurà exercit lo ofici de balle, aprés del trienni que haurà regit aquell, hage de vagar per a concórrer al dit ofici per temps de sis anys; e los qui hauran administrats oficis de jurats, clauari, oïdors de comptes, hagen de vagar un any ans que puguen exercir altre ofici; e los hòmens de consell, los quals han de continuar lo exercici de dit ofici per dos anys, com és dit, hagen de vagar altres dos anys abans que puguen concórrer i entrevenir en lo consell de dita universitat.

183. La concessió del privilegi

El document que estem transcrivint acaba, com de consuetud, amb unes frases en llatí, que aproven i sancionen els capítols transcrits, les quals frases, traduides al català, diuen així:

Per això ens fou humilment suplicat per part vostra, dels dits síndics de la dita universitat de la parròquia i terme de La Garriga, que ens dignéssim concedir els capítols preinserts i cada un d'ells, a vosaltres, en dits noms, per a la conservació i augment de la mateixa universitat i de la dita parròquia;

Nòs, però, volent mirar pel bé públic de la dita universitat, com és convenient; vistos i reconeguts els capítols preinserts pel Magnífic i dilecte Conseller i Regent la Cancelleria, Bernabè Serra, J. V. D., i feta per ell a Nòs relació de totes les coses concernents a dit afer, hem volgut aprovar les predites súpliques;

per tant, a tenor de la present, de certa ciència i per la règia autoritat que exercim, un cop deliberat i consultat, concedim els dits i preinserts capítols i cada un d'ells, tal i com en ells està contingut, a vosaltres, els dits síndics i procuradors, en nom i per part de la dita universitat, parròquia i terme, i enrobustint la concessió amb l'emparança règia mentre plagui a la mera i lliure voluntat de l'esmentada règia Majestat i a la nostra [1]*; i als quals interposem l'autoritat règia i també el decret reial.*

1. Per tant, ja no és una llei paccionada, irrevocable com els capítols del rei Martí; sinó quelcom depenent del lliure albir reial o del del virrei.

Per la qual cosa, diem i manem, preceptuant tots els extrems, al noble Conseller, als dilectes i fidels, gerents pel Rei, vice-governador general en el dit Principat de Catalunya, als veguers, i, encara, als batlles, sotsveguers, sotsbatlles, i als seus assessors, i, en fi, a tots i cada un dels oficials i persones, tant del Rei com d'altres, als quals afecti, i als lloctinents dels dits oficials, presents i futurs, requerits i per ells requirents — sots encorriment en la ira i indignació reial i en la pena de mil florins d'or d'Aragó, a exigir irremissiblement dels béns dels que ho facin, i aplicadors a l'erari reial —,

que els capítols preinserts i tots i cada un dels drets en cada un d'ells continguts, a vosaltres els dits síndics i procuradors, en nom de la dita universitat, parròquia i terme de La Garriga, els mantinguin fermament i els observin, i que els facin mantenir i observar inviolablement per qualsevol, i que no facin res en contra, ni permetin contrafer o contravenir-hi per cap raó o causa si estimen la gràcia del Rei i desitgen evitar la pena esmentada.

En testimoni de les quals coses hem manat de fer la present, enrobustida amb el reial segell comú penjant [2]. *Donat a Barcelona, el dia primer del mes de gener, de l'any de la Nativitat del Senyor mil cinc-cents setanta-sis; però any vint-i-tres del regnat en els regnes de mésençà de Sicília, però vint-i-u dels de més enllà de Sicília, dels d'Espanya i dels altres* [3].

Segueix la signatura d'*El Prior don Hernando*, i algunes anotacions relatives al Registre corresponent de l'Arxiu Reial [4].

---

2. En el pergamí hi ha encara un tros de cinta, però no el segell que amb ella penjava.

3. En efecte, l'emperador Carles V va cedir al seu fill Felip el regne de Nàpols i el ducat de Milà, en casar-se el fill amb la reina Maria d'Anglaterra; al cap de dos anys anà renunciant, a favor de l'esmentat Felip II, els altres reialmes; Felip II fou el monarca més poderós del seu temps. Vegeu PEDRO AGUADO BLEYE, *Manual de Historia de España*, vol. II, Bilbao 1928, pàg. 130.

4. Vegeu número 177

SISENA PART

Dels incipients nuclis de cases de La Garriga

I. - Els focs del lloc de La Garriga.
II. - Cases de la Sagrera de Sant Macari.
III. - Engruixint el patrimoni de can Caselles.
IV.- Del veïnat de Sant Gervasi i de ca N'Illa.
V. - De la rodalia de Santa Maria del Camí.

CAPÍTOL PRIMER

Els focs del lloc de La Garriga

184. La Garriga era solament un lloc. — 185. Els primers fogatges. — 186. La més antiga enumeració de les cases de La Garriga. — 187. Els fogatges defectuosos dels anys 1470 i 1483. — 188. Els millors fogatges dels anys 1497 i 1515. — 189. Els maridatges de 1502, 1522 i 1526. — 190. El fogatge de 1553 i del maridatge de 1617. — 191. Classificació de les cases de La Garriga.

184. La Garriga era solament un lloc

És sabut que les viles romanes comprenien: una casa, on vivia el terratinent, i els masos aïllats, estesos per un extens àmbit, on residien els treballadors del camp. Durant els primers segles de la reconquesta aquella unitat, territori o circumscripció, va fraccionar-se progressivament, amb concessions, donacions, infeudaments, de manera que l'objecte dels contractes ja no era la unitat *villa,* sinó, per separat, els masos [1], els predis, les seves pertinences, el molí, el forn, etc. Així es trenca, és cert, aquella unitat jurídica i econòmica, aquella subjecció a un sol senyor, però les diverses heretats separades, els diversos masos, troben altres lligams, per raó de la convivència en un mateix territori: els caldrà defensar-se dels estranys, intercanviar els productes, etc. Així neixen els *locus,* els llocs [2].

Es dóna el nom de *lloc* o *terme* a les formacions locals disseminades, en contraposició a les viles i ciutats on hi havia una aglomeració, més o menys gran, d'edificacions. Els llocs sovint no tenien nom propi i

1. Així, entre mil exemples, anotem el següent, extret de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Libri Antiquitatum,* III, full, 76, número 205, on consta que, l'any 1154, en Pere Bofill, *Bonifili,* tenia un mas amb algunes peces de terra a La Garriga.

2. Font i Rius, *Orígenes,* pàgs. 79 i segs.

prenien el de la parròquia de la qual depenien [3]. Els vells documents, quan parlen de La Garriga, gairebé mai no li donen el nom de vila ; en canvi van repetint amb insistència molt uniforme, *lo loc de Sant Esteve de La Garriga.*

El nucli urbà de La Garriga no es forma fins a l'època moderna. Hi hagué, però, en el curs dels segles, uns rudimentaris nuclis d'edificis congriats al voltant de quatre esglésies: de La Doma, de Santa Maria del Camí, de Sant Gervasi de can Nualart i de Sant Macari dels Banys. Els restants edificis de La Garriga, durant molts de segles, foren masies isolades. L'església parroquial de La Doma, però, llevat dels edificis on vivien els domers, no provocà pas una respectable agrupació de cases o sagrera, com en altres poblacions. Tampoc no s'arredossaren edificis a l'emparança del castell de Rosanes, com s'estilà prop d'algunes residències de senyors feudals. Malgrat tot, sembla que La Doma i Rosanes foren les úniques edificacions on aixoplugar-se en temps de guerra.

Dels esmentats nuclis l'únic perdurable és el que s'anà construint prop de la deu de l'aigua calenta ; s'estructurà en forma de plaça, que ha romàs fins als nostres dies ; és l'actual placeta de Santa Elisabet ; allí vivien els que tenien professions no agrícoles ; o sigui l'hostaler, el ballester, el sastre, el sabater, etc. ; allí s'emmarcaren molts dels esdeveniments importants de la localitat.

En aquesta part sisena del present llibre, després de ressenyar tots els fogatges o censos de població que hem trobat — els quals vénen a confirmar el que hem dit en aquest número —, exposem principalment les notes històriques, recollides fins ara, de les principals cases edificades en els nuclis incipients abans esmentats, llevat del de La Doma.

La major part d'aquestes notes van confluir, per via d'enllaçaments matrimonials, cap a l'actual arxiu de can Terrés. Hi mancarà però, evidentment, una recerca, que avui ja és del tot impossible, en el desaparegut arxiu de can Nualart. En canvi, la part setena d'aquest llibre estarà dedicada principalment a recollir les notes històriques que hem pogut trobar relatives a les altres antigues masies de La Garriga.

És de remarcar que els fogatges de què parlarem a continuació no acostumen a esmentar la casa de Rosanes ; potser perquè aquesta era

---

3. FONT, *loc. cit.*, pàg. 100.

considerada com una entitat a part; com una terra de nobles senyors feudals, fora del municipi garriguenc de caràcter burgès o ciutadà

185. Els primers fogatges [1]

DEL *Nomenament dels focs de Catalunya segons les Corts de Cervera, les quals se celebraren en l'any MCCCLIV per lo S. Rei en Pere Terç,* sabem que, en el dit any, a la parròquia de *Sant Esteve de La Garriga,* hi havia 30 cases *d'Església e de cavaller,* però cap casa de les *de ciutadans, aloers i reials* [2]. Alguns anys després, en 1376, el llibre de *Fogatges* [3] diu textualment: *Sant Esteve de La Garriga: d'església e de cavallers XXXIX focs;* és a dir, que es constata un augment de nou cases en pocs anys.

En canvi, el llibre *Fogatges* de l'any 1378, *ara novellament fet per ordinació de la Cort General de Catalunya* [4], diu amb major precisió: *Focs de cavaller de parròquia de Sent Esteve de la Guarrigua, III focs;* i més avall afegeix: *Parròquia de Sent Esteve de La Guarrigua, són d'Església, XXVII focs* [5]. Aquesta disminució de cases en un terme de dos anys no és pas explicable i sembla que, com que a través dels llibres de fogatges venien impostos, hom va tolerar o admetre una dissimulació o rebaixa del nombre de focs declarats en 1376, per a tornar al nombre de focs de 1359 [6].

---

1. El *fogatge* era una contribució que pagava solament el cap de casa.
2. BOFARULL, *Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón,* vol. XII, pàg. 5. Els ciutadans eren les persones que, lliures del jou feudal, vivien a les ciutats; fruïen de molts privilegis. Els aloers eren els senyors majors, és a dir, els que no depenien d'altri, llevat del sobirà. Els reials alludits en el *Fogatge* serien les persones que depenien directament del rei.
3. Arxiu de la Corona d'Aragó, Secció del Reial Patrimoni, núm. 2590, foli 6, sota el títol: *Nombre dels focs qui són en la Ciutat e Vegueria de Barcinona e en la Vegueria del Vallès; lo qual nombre és així segons lo nombre de les Corts de Cervera com de Tortosa; així reials, com franquers aloers, de ciutadans, com d'esgleia, e de cavallers, los quals són segons que per orde se segueixen.*
4. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, pàgs. 317 i 300.
5. No menciona tampoc cap foc d'*aloers, ciutadans, reials* i *barons.*
6. Vegeu LLOBET, *El medio y la vida en el Montseny,* pàg. 163, el qual considera les dades d'aquests fogatges solament com a valors mínims.

Cavaller, segons la documentació de l'època [7] era la traducció del llatí *miles,* referint-se als nobles. Cavallers o nobles de La Garriga eren sens dubte els Rocsanes. Però quasi tots els garriguencs eren senzillament *homes* d'algú ; és a dir, eren persones lligades per vincles de dependència a un altre. Hi hauria els homes *propis,* subjectes a vassallatge, però no adscrits d'una manera permanent a la terra, i els pagesos de *remença,* adscrits permanentment a la gleva que conreaven. Uns i altres pogueren redimir-se de llur condició pagant una quantitat al senyor [8]. Els *homes* garriguencs, segons els dits documents, depenien de l'Església, és a dir que tenien per senyor una dignitat eclesiàstica secular o un monestir.

De totes maneres, ja hem vist en els números 83 i 84 que en el primer quart del segle XV la major part dels focs de La Garriga ja no eren d'església ; aquesta solament n'hi tenia vuit ; els altres dinou focs, segons la carta de pagament de 3 de gener de 1421 i el maridatge de 1427, eren del noble Gilabert de Centelles.

186. La més antiga enumeració de les cases de La Garriga

A l'Arxiu Municipal de La Garriga [1] es conserva memòria autèntica donada per Pere Cogul, vicari i notari de La Garriga, d'una *talla* [2] feta a 20 d'octubre de 1397, la qual, d'acord amb les expressions del mateix document, ens permet de classificar les cases aleshores existents a La Garriga segons llur importància econòmica.

Els *majors* serien, en primer lloc, els qui, segons dita *talla,* haurien de pagar 30 florins : *Primerament:* 1, *En Pla,* que no hem assolit d'identificar amb seguretat ; 2, *En Noguera* ; 3, *En Mas des Poy,* que no és altra que l'actual masia de can Poy ; 4, *En Vinyal,* que vivia en el seu mas, situat prop de l'actual carrer d'En Vinyals. També s'inclogueren entre els majors contribuents els qui pagaren 29 florins, és a dir : 5, *En*

---

7. Derivant el nom per contraposició a l'home pobre, que va a peu i no a cavall. Vegeu GUILLEM MARIA DE BROCÀ, *Historia del Derecho de Cataluña...* Barcelona 1918, pàg. 210.

8. Vegeu, per exemple, EDUARDO DE HINOJOSA, *El Régimen Señorial y la Cuestión Agraria en Cataluña,* Madrid 1905.

1. Pergamí número 17.

2. Avui en lloc de *talla* diríem : repartiment de contribucions o impostos. Vegeu abans el número 71.

Garriga, que vivia en la masia que més tard se n'ha dit de can Busquets; 6, *En Jacme Rosselló Jussà,* o sigui el de can Rosselló de Vall; 7, *En Guillem Rosselló Sobirà,* és a dir el de can Rosselló de Munt; 8, *N'Oliveró*; 9, *En Mas,* de can Mas, més amunt del torrent de Sant Cristófol; 10, *En Coromina,* que vivia segurament en una de les cases de la placeta de Santa Isabel [3]. La casa Coromina fou l'antecedent de can Mallol.

Probablement que ja es contaren entre els *mitjans,* tots aquells que havien de satisfer solament 24 florins; això és: 11, *En Torra*; 12, *En Blancafort del Molí*; 13, *En Bernat de sa Coma Sobirà,* que encara no hem pogut identificar amb seguretat; 14, *En Perafita,* que vivia prop dels banys; 15, una altra casa el nom de la qual no hem pogut identificar per estar deteriorat el pergamí, però sembla que diu *Ladern* [4]. Seguien a continuació els masos que havien de pagar 20 florins, això és: 16, *N'Illa,* de ca N'Illa; 17, *lo mas Planell,* les parets del qual encara s'aixequen en la torrentera que porta el seu nom, prop de la font del Moro; 18, *En Perer* de Pimar, prop de can Sous; 19, *En Simon Pasqual,* que, segons sembla, vivia en la casa antecedent de l'actual can Burbó. És del tot segur que pertanyien al braç mitjà: 20, *En Malhivern,* que vivia en el mas, avui desaparegut, que estava edificat en el lloc encara avui conegut per Malhivern; 21, *En Nualart*; 22, *En Vilanova*; 23, *En Pi*; 24, *mas des Palau,* o mas del Palau o can Palau; 25, *Na Passola,* o sigui la mestressa d'un mas situat en la torrentera que encara avui porta el seu nom; cada un dels quals havia de pagar 19 florins. També s'incloïa entre els mitjans: 26, *En Camps,* encara que solament havia de pagar 18 florins; sembla que En Camps vivia en una de les cases de la placeta.

És probable que entre els *menors* s'inclogués: 27, *En Poyató,* que potser es referia a un fadristern de can Poy, és a dir a un *Poyet,* que no devia viure molt lluny de la placeta; 28, *En Brasó,* que vivia en un mas prop de can Busquets; 29, *mas sa Garrofa,* referint-se probablement al mas que estava edificat en el pla de la riera, prop del torrent de can Busquets; 30, el *mas ses Comes,* o mas de les Comes, que, per contraposició al mas Sobirà, havia d'estar cap a migjorn del terme, probablement als volts de la placeta, i 31, *En Capella,* que també vivia a

3. Recordeu que *conomina* o *coromina* significa pla de terra de conreu o terra baixa prop del riu.
4. *Lladern,* arbust.

la placeta, tots els quals calia que paguessin 15 florins; 32, *En Joan Terrés,* que encara vivia en un petit mas, i solament havia de pagar 134 florins; 33, *En Tixador,* o En Teixidor, que sembla que vivia prop de l'actual masia Busquets; 34, *mas Ledó,* antecedent de can Gomis actual; 35, *mas des Pujol dels Garrigans,* que potser es referia a algun mas, propietat dels Garriga de can Busquets, que estaria situat en un pujol o tossal; aquests tres darrers masos havien de pagar 13 florins.

Els més pobres eren: 36, *En Riera,* que vivia prop de l'actual font de l'Enrabiada; 37, *En Pellicer,* que vivia a can Corts, en l'actual plaça major; 38, *En Pujol des banys,* el qual vivia probablement en una casa situada al començament del carrer del Figueral, a la banda de ponent; aquests tres havien de pagar cada un 9 florins. 39, el pobre home que vivia a *sa borda de Salobera* havia de pagar 6 florins; En Sallobera el trobarem d'administrador de l'Hospital dels banys; 40, *En Pere de Bigorda, laner,* calia que pagués 4 florins [5]; 41, *Sa borda des Castalar,* potser referint-se a una borda del turó de can Noguera, calia que pagués 3 florins; 42, altre tant pagava *En Ramon Sa Verdera.* Els més humils de tots havien de pagar 2 florins, i eren: 43, *En Pere Saulina,* i 44, *el mas Sa Garrofa de Sent Gervés,* situat prop de Sant Gervés de can Nualart.

Un altre document del mateix any 1397 [6] diu vagament, referint-se a La Garriga, *que en la dita Parròquia no ha sinó XXXX focs;* però en realitat ja hem vist que eren 44. És molt de notar que el mateix document, que hem extractat en aquest número, parla ja explícitament de *la plasa dels banys,* o sigui d'un petit nucli urbà construït al voltant dels banys termals.

187. Els fogatges defectuosos dels anys 1470 i 1483

El llibre de *Fogatges* de l'any 1470 o *Memorial dels focs de les viles o parròquies del Maresme, Vallès e Lobregat, qui són de la Vegueria de Barcinona* [1] diu que *la parròquia e terme de La Garriga* té solament XXXV focs. En realitat, però, solament n'esmenta 34. Una lleugera comparació amb l'esmentada enumeració de l'any 1397 demos-

5. Llaner, l'home de les llanes.
6. Vegeu número 75.
1. Conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

tra que en el fogatge de 1470 hi hagué ocultació de focs en fer la declaració: aleshores a La Garriga hi havia més cases.

Encara hi va haver una major ocultació en un altre fogatge atribuït a l'any 1483 [2], en el qual solament s'esmenten 27 focs sota la rúbrica de *Sent Esteve de La Garriga.*

A continuació reproduïm, ordenats comparativament, pel nostre compte, els focs enumerats en aquests dos fogatges:

Any 1470	Any 1483
La Dona major o Rectoria	—
La Dona menor o Domeria	—
En Mas	*Benet des Mas*
En Palau	*Jacme Gassart, àlias Palau*
En Ledó.	*Esteve Ledó*
Blancafort	*En Blancafort*
Riera	—
Oliveró	*Jaume Oliveró*
Torra de la Riba	*Esteve Torra*
En Noguera	*Pere Noguera*
Rosselló de Munt	*Pere Rosselló*
Vilanova	*Pere Vilanova*
Poy	*Joan des Poy*
Perer	*Lo mas Perer*
En Garriga.	*Gabriel Garriga*
Antoni Brassó	*Pere Brassó*
En Planell.	*Pere Planell*
N'Illa	*Pau Illa*
—	*Esteve Illa*
Nualart	*Marc Nualart*
Pere Rosselló de Vall	—
Malhivern	*Lo mas de Malhivern*
Bartomeu Terrés.	*Antoni Terrés*
Lo mas de Santa Maria del Camí	—
Vinyals.	*Gorguí, àlias Vinyals*
Mayol	*Pere Mayol*
Teixidor	*Antoni Viuça, àlias Teixidor*

2. Arxiu de la Corona d'Aragó, Secció del Reial Patrimoni, número 2592, full 28. Vegeu SALVADOR LLOBET, *op. cit.*, pàg. 154.

Ultra les enumerades, en el fogatge de 1470 s'esmenten algunes altres cases, la majoria de les quals estarien edificades al voltant de la placeta: *En Caselles ferrer, Pau Sa Torra, l'Hostal d'En Centelles, La casa d'En Teixidor, lo Sabater, En Merlacs, Pellicer, lo mas Tasau.*

En canvi, el fogatge de 1483, ultra les enumerades, esmenta solament: *Antoni Garrofa, està mas del senyor(?)..., Antoni Camp, Benet Pasqual, Salvador Cassart* i *Gispert Colobrans.*

188. Els millors fogatges dels anys 1497 i 1515

MÉS exactes semblen els fogatges atribuïts als anys de 1497 [1] i 1515 [2]. El primer comença sense altre títol que el següent: *La Guarriga.* L'altre comença amb aquestes paraules: *Lo terme de La Garriga. Dissapte, II d'agost, any susdit, constituïts en la present ciutat de Barcelona, En Bartomeu Brassó, Miquel Soler i Rafel Garriga, jurats de la vila de La Garriga, denunciaren los focs de la dita parròquia, següents:* Heus ací, a dues columnes, i ordenats, pel nostre compte, d'una manera anàloga, els focs de La Garriga en les expressades dates:

Any 1497	Any 1515
Mossèn Gabriel Casoles, vicari. .	*Mossèn Valentí Tuixones, vicari*
Mossèn Riera, domer	*Mossèn..., domer francès*
En Mas	*La viuda Caterina Mas*
En Palau.	*Esteve Palau*
En Ledó	*Esteve Ledó*
En Blancafort	*Sagimon Blancafort*
En Riera	*Lo mas Riera*
—	*En Pere Trefí està en dit mas amb son gendre*
En Oliveró	*Lo mas Oliveró*
En Torra.	*Lo mas Torra*

1. Arxiu de la Corona d'Aragó, Batllia General de Catalunya, A - 401, full 79. Està molt deteriorat i és poc llegible. Es troba atribuït a l'any 1497, però no amb plena seguretat.

2. D'aquest darrer fogatge se'n troben dos exemplars, amb algunes variants en els noms de les cases. L'un exemplar és a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Fogatge 1515, fulls 63 i 64. L'altre Fogatge és a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, assenyalat com de l'any 1516, full 92 girat. Podria ésser que el segon fos una còpia del primer. Vegeu LLOBET, *op. cit.*, pàg. 155.

En Noguera	*Lo mas Noguera*
En Pere Mercer.	*Lo mas Mercer*
En Rosselló de Munt	*Lo mas Rosselló de Munt, aloer*
En Vilanova	*Lo mas Vilanova*
En Poy	*Lo mas Poy*
En Perer	*Lo mas Parera*
En Garriga	*Lo mas Garriga*
En Brassó	*Lo mas Brassó*
En Planell	*Lo mas Planell*
En Illa	*Lo mas Illa*
En Nualart	*Lo mas Nualart*
En Rosselló de Vall	*Lo mas Rosselló de Vall*
En Malhivern	*Lo mas Malhivern*
—	*Joan Malhivern*
En Terrés	*Lo mas Terrés*
En Pla.	*Lo mas Pla*
Mossèn Rosanes	*Senyora Eleanor Rosanes*
—	*Sagimon Martí, està al Molí de Rosanes*
En Vinyal	*Lo mas Vinyal*
En Caselles	*Lo mas Caselles*
En Mallol.	*Lo mas Mayol*
En Camps	*Lo mas Camps*
En Pellicer	*Lo mas Pellicer*
En Cassart	*Lo mas Cassart*
Bartomeu Torró.	*Lo mas Torró*
En Climent Pau	*Lo mas Pau*
—	*Joan Pau*
En Viuça	*Benet Viuça*
—	*Jaume Viuça*
Pere Joan Oliveres	*Lo mas de les Comes està En Miquel Oliveres*
—	*Jaume Roig Oliveres*

Ultra els enumerats, en el fogatge de 1497 s'esmenten també altres noms pròxims a En Caselles: *Pere Muntaner, Esteve Plancó, Pere Bosc, Bernadí Ros, En Dentaravall, En Puig, Jaume Puig, En Liurana.*

En canvi, el fogatge de 1515 esmenta els següents en la proximitat de can Caselles, *Marc Ferran, Joan Vexna, Bernadí Curull, Joan Cas-*

sandells, En Camprodon sastre, Joan Cucurella ; i anomena també *lo mas Pasqual, lo mas Romaní, lo mas Teixidor* i *lo mas Garrofa.*

El fogatge de l'any 1497 termina dient que hi havia a *La Garriga, XXXXIII focs.* El fogatge de 1515 n'enumera 51.

189. Els maridatges de 1502, 1522 i 1526

HEUS ací unes paleses demostracions d'ocultaments de cases, amb mires fiscals : En el *compte de les pecúnies per raó de les demandes del maridatge* [1], *de la Illustrísima Senyora Infanta Dona Catalina, filla del rei Don Fernando, Nostre Senyor, casada ab lo Illustrísimo Senyor Príncep de Gales, primogènit de Anglaterra...* [2] *les quals demandes foren començades en març de l'any 1502,* consta una enumeració de nou *hòmens d'Església,* que, a *raó de VIII sous per foc, deduïts los X per cent, per los pobres, iuxta la constitució nova* [3], *munten LXIIII sous, X diners* ; a continuació enumera els *hòmens que no són d'Església* [4] : *Pere Riera, hom d'En Pere Noguera* [5], *molt pobre, VII*

1. Com que el rei a Catalunya, abans del decret de nova planta, no podia imposar cap contribució, tenia certs béns i drets assenyalats ; un d'ells era el de poder exigir una quantitat a cada veí per a les despeses de coronació i altra per a les despeses del seu matrimoni i del de les seves filles ; respecte als pobles de senyoria eclesiàstica hi hagué una concòrdia ; el capítol 54 de les corts de Barcelona de 1493, celebrades per Ferran II el Catòlic, establí que es rebaixessin deu veïns per cada cent, en raó dels pobres i miserables ; el capítol 37 de les corts de Montçó de 1510, celebrades pel mateix Ferran II, establí que l'exacció es fes sempre segons el nombre de veïns de la darrera estadística o fogatjament. Vegeu PERE NOLASC VIVES I CEBRIÀ, *Traducción,* etc., Barcelona 1834, vol. III, pàg. 328.

2. *... exigides per nosaltres Bartomeu Ferrer, Regent la Tresoreria en la loctinença de Catalunya, Galceran Bertran, loctinent de Mestre Racional de la Règia Cort, e per substituts nostres, per virtut de la comissió e poder del dit Senyor Rei, a nosaltres donat, per tot lo Principat de Catalunya, ab letra sua patent, signada, segellada i despatxada, "more Regiae Cancelleriae et." registrada al principi d'aquest llibre.* Arxiu de la Corona d'Aragó, fons provinent de la Batllia General de Catalunya, Registre 2578. Es refereix evidentment a la filla dels Reis Catòlics, casada amb el que més tard fou Enric VIII d'Anglaterra.

3. Vegeu la nota anterior.

4. Es a dir : els que no depenien de l'Església, i que, per tant, segons s'ha dit en la nota primera d'aquest número, no havien de regir-se per l'esmentada concòrdia.

5. El text diu *Novera.* Vol dir que En Riera era home propi o depenent d'En Noguera.

sous, VI diners; Salvador Rosselló, aloer [6]*, pobre, XXIIII sous; munten aquests dos, los quals aiustats ab los LXIIII sous, X, dels hòmens d'Església, munten XCVI sous;* a continuació consta que Hipòlit Riera pagà els esmentats 96 sous, en dues partides, el dia 16 de desembre de 1502. Segons aquest maridatge, doncs, a La Garriga solament pagaren per 11 focs [7].

En el *compte del coronatge de la Cesàrea Majestat de l'Emperador i Rei, Nostre Senyor* [8]*, i del maridatge de la Sereníssima Dona Eleanor, germana de la dita Cesàrea Majestat, casada ab lo Rei de Portugal* [9]*, començant en lo any MDXXII,* consten *solament 8 hòmens d'Església,* els quals, *feta gràcia deu per cent,* pagaren *IIII lliures, XVII sous, III* diners, que foren pagats *en diverses partides, en la taula d'En Joan Totesaus, la darrera de les quals és a V de gener MDXXIIII, per mans de N'Hipòlit Riera;* a continuació esmenta que es reberen *dels hòmens que no són d'Església, de dita parròquia, nou lliures i set sous, les quals VIIII lliures, VII sous, reduïdes a sous, moneda barcelonesa, munten CCLXXV sous, VI* diners. En aquest maridatge s'esmenten, ultra els 8 d'Església, altres 7 focs ; en total, doncs, 15 focs [10].

Finalment, en el *compte del maridatge de la Illustríssima Infanta Dona Caterina, germana de la Cesàrea Majestat de l'Emperador i Rei, Nostro Senyor, casada ab lo Rei de Portugal* [11] *començat a exigir en lo any MDXXVI,* torna a esmentar nou focs d'Església, que pagaren de manera igual al maridatge de 1502 ; i dels que no eren d'Església diu que hi havia *VII focs, ço és un aloer i sis reals; lo aloer és estat computat a raó de cinquanta un sou i los reals a raó de set sous per lo dit dret, als quals és estada feta gràcia de deu per cent, per los miserables, segons la constitució; munten V lliures, VII sous, II diners* [12]. De manera que en aquest maridatge constaren solament 16 focs.

---

6. En Rosselló de Munt, lliure.
7. Vegeu el full 33 de l'esmentat Registre.
8. Carles V d'Alemanya, I d'Espanya.
9. Es tracta d'Elianor, filla de Felip, *el Hermoso,* i Joana, *la Loca,* que va casar-se primer amb Manuel de Portugal, mort en 1521, i després amb Francesc I de França ; Elianor morí en 1558.
10. Arxiu de la Corona d'Aragó, Batllia General de Catalunya, Registre 2588, full 21 girat.
11. Es refereix a la qui fou muller de Joan III de Portugal, morta en 1577.
12. Arxiu de la Corona d'Aragó, Batllia General de Catalunya, Registre 2581, full 36.

El maridatge de 1502 enumera i classifica els homes d'Església de la següent manera: *Hipòlit Riera, àlias Bonhivern, Pau Nualart, Rafel Rosselló, Francesc Mas,* tots quatre *hòmens de Sancta Maria de Manlleu* [13]*; Antic Vinyal del Monestir de Ripoll, Francesc Ferrer, Jacme Valtà per lo mas Campos, Joan Pla,* tots quatre són indicats com a homes *de Sant Miquel del Fai; Joan Terrés, per Sancta Maria del Camí.*

El coronatge i maridatge de 1522 diu solament i de manera imprecisa que els focs d'Església depenien de Santa Maria de Manlleu i de Sant Miquel del Fai; ací potser només cal notar que no s'esmenten ni En Ferrer, ni En Valtà, ni En Mas, però sí *la vídua Caterina Mas.* El de 1526 ve a repetir el de 1502, quant als focs d'Església.

Tant el coronatge i maridatge de 1522, com el maridatge de 1526 enumeren solament els següents focs *que no són d'Església: Salvador Rosselló, aloer; Esteve Llorenç, Jaume Caselles, Bartomeu Torró, Joan Cucurella, reals; Llorenç Riera, real; Antoni Bover, està casa d En Marcer, real* [14].

190. Del fogatge de 1553 i del maridatge de 1617

Sembla demostrat que el darrer dels fogatges fou el que es va realitzar l'any 1553 [1], sota la rúbrica: *Parròquia i terme de Sant Esteve de La Garriga, fogatjat a 15 de juliol 1553, per Antoni Rosselló i Joan Palau, jurats.* Però, en el dit exemplar manuscrit hi ha dues classes de lletres: l'una és, evidentment, l'original de l'any 1553, i va enumerant els focs en nombre de 50, més tres focs d'eclesiàstics; l'altra lletra és, també amb tota evidència, d'època posterior. Aquestes addicions posteriors són interesantíssimes, no solament perquè esmenten moltes fluctuacions de la població, sinó, principalment, perquè al costat de quasi cada foc va indicat de qui depenia, quin era el seu senyor segons la terminologia feudal. Sembla que aquestes addicions varen ésser fetes en ocasió del tribut de maridatge de l'any 1617 [2], car consta expressa-

13. Es refereix al monestir de Santa Maria de Manlleu.

14. Vegeu el maridatge de l'any 1427 en el número 84.

1. Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, número 2598, en el full 41. Aparici, en una *Descripción de Cataluña,* manuscrit inèdit de la Biblioteca Central, Arx. 516, diu que el de 1553 fou el darrer fogatge. En les notes següents veurem confirmada aquesta afirmació.

2. Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, número 2601. Si bé cal advertir que les dites addicions no es troben pas en tots els pobles del fogatge.

ment que aquest fou *tret del llibre de fogatges* i que es féu *justa la forma dels fogatges fogaiats en lo any 1553, que és lo últim.*

És de notar que, a part els tres focs d'eclesiàstics, encara que es contin 50 focs en 1553 i dos de nous en les addicions, tant en el fogatge com en el maridatge, La Garriga pagà solament per 45 focs [3] ; però el maridatge aclareix expressament el cas, dient... *en lo qual són los nombres dels focs pagadors, són en cada lloc, rellevat lo deu per cent, de la gràcia dels pobres i miserables.*

És de notar també que, ni en el fogatge ni en el maridatge, no s'esmenta la casa de Rosanes, ni el seu molí ; que en el fogatge no s'esmenta tampoc la important masia de can Garriga ; i que, per tant, en l'un i en l'altre, malgrat la seva exactitud, cal concedir-los un petit marge d'error o ocultació, i creure que a La Garriga hi havia alguns focs més que no els computats en els manuscrits originals.

Quant al pagament dels impostos corresponents, consta la següent partida doble, referent al maridatge de 1617 : *Sant Esteve de La Garriga: Deu, per lo dret del maridatge i per dits 45 focs, a raó de 17 sous: 38 lliures, 5 sous,* en total. *Ha de haver, a 18 de abril, que tantes me han pagades, comptants; ço és: a 6 de dit, 20 lliures, i les restants 18 lliures, 5 sous, lo dia present,* o sigui, en total, *38 lliures, 5 sous.*

191. Classificació de les cases de La Garriga

D'acord amb el que hem exposat en el número anterior, heus ací discriminats i agrupats els focs de La Garriga, indicant en la primera columna el contingut probable del fogatge de 1553, i en la segona columna les presumptes addicions per al maridatge de 1617 :

Es tracta de *lo dret del maridatge, de la Sereníssima Infanta Donya Anna-Maurícia, filla del Rei Felip III, Nostre Senyor, vui venturadament regnant, i casada ab lo cristianíssim Lluís XIII, Rei de França.*

3. Quant al fogatge de 1553, vegeu Arxiu de la Corona d'Aragó, Secció del Reial Patrimoni, número 2599 ; i, quant al maridatge, vegeu el número 2601, fulls 6 girat i 7.

Fogatge de 1553 — Maridatge de 1617

A.—*Preveres*
Mossèn Francisco, vicari
Mossèn . . . . . , domer
Mossèn . . . . . , monjo

B.—*Joan Arenys . . . . . logater; és de cavaler* [1]

C.—*Antoni Rosselló* de Munt . . *aloer*

D.—Reials
Elianor Torres, viuda, qui està en la casa d'En Riera . . ara Joan Riera
Salvador Oliveres, peraire [2]
Jaume Figueres
Pere Pellicer
Joan Roig [3]
Salvador Oliveres, pagès
Jaume Caselles, *Pere Robí* } *plegats*
En Girau, sastre, marit de Na Mateua
Pere Font . . . . . és la casa d'En Cucurella
Antoni Bover [4].

E.—D'Església, depenents del Monestir de Sant Miquel del Fai
Bartomeu Blancafort . . . de Sant Miquel des Fai
Sagimon Perer . . . . . és de Sant Miquel des Fai
Jaume Romaní. . . . . àlias Pere Camps, del prior de Sant Miquel del Fai
Pere Peraire . . . . . de Sant Miquel del Fai

F.—D'Església, però sense cap altra concreció.
Joan Pla. . . . . .
Gabriel Mas . . . . . .
Joan Vilanova, àlias Rosselló de Vall

1. Vol dir llogater, cavaller.
2. *Peraire* és el cardador de drap.
3. Sembla que aquest era reial i potser forma un sol foc amb el pagès Salvador Oliveres.
4. Encara que no s'entén bé, sembla que el foc d'En Bover era reial.

Joan Nualart
Esteve Terrés
Pere Romaní
Miquel Ribes

G.—*Pere Malhivern* . . . . . *home propi de Mossèn Estanyol de Vic, succeint a n'En Bernat Sacavalleria, que, per no ser militar, paga com a real; es vui de benefici de Santa Maria de Manlleu*

H.—Homes propis del comte de Centelles.

Rafel Pau . . . . . *és del baró de Centelles per lo mas Pau*
Joan Teixidor, àlias Viuça. . . *home propi del baró de Centelles.*
Joan Brui . . . . . *per lo mas Garrofa és home propi del baró de Centelles*
Joan Planell . . . . . *del baró de Centelles.*
Jaume Blancafort. . . . . . *del dit baró.*
Antoni Blancafort, àlias Noguera . . . . . *és home propi del baró de Centelles*
Joan Lledó . . . . . *és home propi del baró de Centelles*
Joan Palau . . . . . *és del baró de Centelles.*
Jaume Oliveró. . . . . . *és home propi del baró de Centelles*
Antoni Torra . . . . . *és home propi del baró de Centelles*
Joan Poy . . . . . *és del baró de Centelles.*
Jaume Illa . . . . . *és home propi del Centelles*
Joan Mayol . . . . . *ara Pere Mayol és home propi del baró de Centelles*
Antic Ros . . . . . *és del baró de Centelles.*
Esteve Cassart. . . . . . *és home propi del baró de Centelles*

I.—Homes propis d'En Torrelles

Joan Brassó. . . . . . *és home propi de Mossèn Torrelles, cavaller*
Pere Vilanova. . . . . . *és home propi de Mossèn Torrelles, cavaller*

J.—*Bartomeu Iglésies . . . . rònec* [5].

K.—Aquells dels quals no s'indica la classificació

En Borbol, qui està al mas
Pasqual . . . . . ara Pascal.
Pere Vinyal
Bertran Teixidor
Jaume Sagrera
La viuda Viuçana, hostalera
Antoni Caminer

L.—*En Xaufés, qui està en lo molí d'En Caselles . . . . . No ha de pagar; dit Xausés morí i dita casa la de Jaume Caselles, hi paga per altra part*

LL.—Finalment, en el maridatge de 1617 s'hi afegiren els següents homes propis: *Pere Blancafort, és home propi del baró de Centelles; Joana Garriga, per lo mas Garriga, és home propi del baró de La Roca.*

5. *Rònec* era un mas mort o destruït. HINOJOSA, *opus. cit.*, pàg. 315.

CAPÍTOL SEGON

Cases de la Sagrera de Sant Macari

192. De can Caselles. — 193. Unes concessions a favor dels Caselles. — 194. De l'arqueologia de can Caselles. — 195. Algunes cases dels Caselles a la placeta. — 196. — De can Mallol. — 197. Finques de la placeta. — 198. Altres velles pedres de la placeta.

192. De can Caselles

La casa més important de la placeta fou la casa d'En Caselles; car ella recollí tota la tradició del vell Hospital [1] i àdhuc de la mateixa capella de Sant Macari [2]. L'important arxiu de can Caselles anà a parar a l'actual arxiu de can Terrés [3].

A 10 de maig de 1466 [4], Antoni Benet Serra, ciutadà de Barcelona, establí en emfiteusi a Antoni Caselles, ferrer de la vila de Granollers,

---

1. Vegeu el número 33 i el següent.
2. Vegeu el número 35 i el següent.
3. *Rúbrica* és la primera paraula d'un llibre *calendari de actes per números i senyors fet lo dia 10 d'agost de 1783;* comprèn més de 300 ressenyes d'actes jurídics, relatius, principalment a can Caselles i a can Rosselló de Vall. Quan en el present treball esmentem la paraula *Rúbrica* ens referim a aquest llibre.

Hi ha un *Calendari de les notes dels actes pertanyents a Casa Rosselló i Caselles de la Parròquia de Sant Esteve de la Garriga, del Bisbat de Barcelona, ordenada per números en la forma que dins se encontrarà, compost per lo Reverend Francesc de Rosselló i Terrés, prevere, obtentor del benefici baix invocació de Santa Maria, fundat en la Iglésia Parroquial de Canovelles, Bisbat de Barcelona, i per lo Magnífic Francesc de Rosselló i Draper, ciutadà honrat de Barcelona, en la mateixa Parròquia de La Garriga domiciliat, propietari dels Masos Rosselló de San Gervés, Caselles, i Terrés, situats en dita Parròquia de La Garriga; oncle i nebot; finit en lo any 1817.* En el present llibre l'anomenem per *Calendari de 1817.*

4. Arxiu de can Terrés, pergamí número 461; *Calendari* número 67, i *Calendari de 1817,* número 3.

totes aquelles dues cases que posseïa dit Serra en pur i franc alou, en la Parròquia de Sant Esteve de La Garriga, *en les quals són edificats los banys anomenats banys de La Garriga, en les quals ha un bany comú a totes les persones que tenen necessitat;* llinden les dues cases, per llevant, amb terres que restaren del mateix concedent ; a migjorn, amb el carrer i torrent que hi ha allà [5] ; per ponent, amb el camí de Vic a Barcelona i, pel nord, amb terres de Pellicer, fins a un marge que és alou del concedent, i en part amb l'església de Sant Macari. En Caselles hauria de pagar un cens anual de dos florins, equivalents a vint sous, el dia de Sant Joan Baptista ; amb pacte que havia de tenir els banys i les cases netes i arranjades ; que havia de netejar cada setmana les banyeres ; que en les dites cases havia de tenir un hospital on havien d'allotjar-se tots els pobres de Jesucrist que anessin als banys per recuperar la salut perduda, fins el nombre de vint pobres ; que havia de tractar els dits pobres amb benignitat i donar-los robes, les mateixes que li eren lliurades per a guardar-les, i dos llits que estaven en els dits banys ; que hauria de rentar les robes de lli de l'Hospital ; que restava facultat En Caselles per a traslladar l'Hospital, a càrrec seu, d'un lloc a l'altre, dintre de les dites cases ; i que en garantia del compliment de tot el pactat varen hipotecar-se les mateixes cases establertes i tots els altres béns de l'emfiteuta.

Hi ha carta de pagament de 10 florins, equivalents a cinc lliures barceloneses, per l'entrada de la dita concessió ; i es conserva [6] l'acta de presa de possessió de les esmentades cases i banys, autoritzada pel vicari de La Garriga Antoni Balmes, a 16 de maig de 1466. Malgrat tot és ben de notar que [7] *en ningun dels llibres de rebudes que comprenen de l'any 1571 al 1784, ni ab rebuda suelta se encontren pagats los dos florins, ni petició d'ells, antes bé, en la coberta de l'acte número 3 diu que's té per alou de Caselles, però se ignora lo fonament. No hi ha memòria ni tradició de la existència de l'hospital,* segons digué l'ordenador de l'arxiu de can Terrés en el segle XIX.

A 18 de febrer de 1499 [8] el batlle general de Catalunya concedí a Pere Caselles *que púguia edificar un porxo o cases ab tres pilans i teulada de pedres i paret i en la frontera de la mateixa casa... i les pogueu*

5. Aquest torrent, que se'n deia de can Caselles, ha desaparegut en urbanitzar el lloc.
6. Arxiu de can Terrés, pergamí número 704, i *Calendari* número 63.
7. Segons el *Calendari de 1817*, nota al final del número 4.
8. *Rúbrica*, número 64 ; pergamí número 471.

allargar fins a la capella i no més [9]. A 27 de juny de 1499, Benet Serra, i Francesc Sarrovira, respectivament, l'un patró i l'altre rector de La Garriga, beneficiat de Sant Joan i Sant Macari, convingueren amb el mateix Pere Caselles, ferrer, que aquest podria carregar sobre les parets de la capella, a la part de tramuntana, on hi havia un carreró entre can Caselles i la capella; comprometent-se En Caselles a reparar la teulada de la capella, que estava en molt mal estat, i a conduir les aigües i posar les canals en forma convenient [10].

En virtut dels capítols matrimonials, atorgats a 17 de novembre de 1633, entre Joan Pau de Rosselló i Antiga Bellsoley i Caselles, la casa Caselles s'uní amb la de can Rosselló de Vall. Per això no és d'estranyar que el fill llur, Sebastià de Rosselló, fos condemnat per l'Audiència de Barcelona, en sentència de 12 de desembre de 1698, al pagament de 880 lliures als administradors de l'antiquíssima causa pia d'En Pere de Noguera [11], per capital i censos endarrerits i deguts per la casa Caselles; va pagar-los a 29 d'abril de 1700.

193. Unes concessions a favor dels Caselles

a.—Consta que, a 19 de setembre de 1364 *lo Venerable Superior de Sant Miquel del Fai,* establí a favor de Nicolau Rosselló de Munt, un molí. Aquest molí apareix més clarament ubicat en una escriptura feta a 28 de març de 1504 a favor de Pere Caselles, ferrer de La Garriga, en la qual es diu que una peça de terra d'aquest confinava, a orient, *part ab dit Molí Subirà del dit Mas Rosselló de Munt; a migdia, ab dit Mas Camps; a ponent, ab la riera del Congost, i, a tramuntana ab dita Riera* [1].

Doncs bé, consta que, a 16 de juny de l'any 1518, el tinent del Batlle General de Catalunya atorgà un establiment a favor de Jaume Sants, àlias Caselles, per a poder prendre l'aigua de la riera del Congost i de la del rec del molí de Blancafort i de can Palau, i fer rescloses des del gorc d'En Mas, en avall, i aqüeductes, per al seu molí

9. A 20 de maig de 1644 encara es confessà l'existència de la dita concessió. *Calendari de 1817,* núm. 1.
10. Arxiu de can Terrés, *Calendari,* número 66, i pergamí número 182.
11. Vegeu número 31.
1. *Calendari de 1817,* número 52.

fariner, amb dues moles, bassa, trestallador i casa [2]. I concordant amb l'esmentada concessió, consta que a 13 de juliol de 1521, En *Pere Rosselló de Munt, hereu del Mas Rosselló de Munt,* establí a favor de l'esmentat Jaume Sants, àlias Caselles, aquell *molí ab tots sos dependents, ja derruït, situat en la parròquia de La Garriga, vulgarment anomenat lo molí de Sant Miquel* [3].

A 16 d'agost de 1639, a 9 d'agost de 1780, i en 1817 encara es parla del molí d'En Caselles ; afegint-se, en el darrer document, que hi havia un *camí públic* que *va al molí de Caselles a la Iglésia Occidental* [4].

b. — Consta també que, a 4 de gener de 1527, el Batlle General de Catalunya atorgà a favor del mateix Jaume Sants, àlias Caselles, la facultat de construir una volta sobre el rec, que passava per les cases d'En Caselles, en la part de dalt de la placeta ; i de poder construir allà un trull, amb dues moles, una bassa i tot el necessari per a moldre les olives i extreure'n l'oli ; i prendre l'aigua necessària per al trull. Aquesta concessió es troba novament al·ludida a 22 de febrer de 1585, a 20 de maig de 1644 i en l'any 1669 [5].

c.—Consta, finalment, que a 1 de juny de 1576, el Batlle General de Catalunya establí a favor de Rafaela Caselles, vídua de l'esmentat Jaume Sants, el dret d'edificar i construir una ferreria en la dita parròquia de La Garriga, i de manera que ningú més no pogués construir o establir cap altra ferreria sense el consentiment dels Caselles. Aquesta concessió també es troba esmentada en 1585, 1644 i 1669 [6].

194. De l'arqueologia de can Caselles

La vella casa dels Caselles, amb el seu porxo i amb la capella adjunta de Sant Macari, havia d'ésser probablement un dels millors conjunts d'edificacions de La Garriga. A can Terrés es conserven dues fotografies d'un pati interior de la casa, en les quals apareixen

2. Arxiu de can Dachs, Llibre de notes, pàgina 20.
3. *Calendari de 1817,* número 51.
4. *Calendari de 1817,* números 54, 56 i nota.
5. Arxiu de can Terrés, pergamí número 493, actes números 299 i 305.
6. Arxiu de can Terrés, pergamí número 470 i actes números 299 i 305. Segons el difunt Comte de Vilanova, també es troba esmentat l'establiment a l'Arxiu de la Batllia General de Catalunya, *Stabilimentum* III, A, classe 2.ª, Aa, 4, full 93.

unes columnes, de pedra picada, amb els corresponents sòcols i capitells ; aquestes columnes sostenien uns arcs molt aplanats ; en l'època de la fotografia no hi havia les voltes corresponents ; la impressió que donen és més aviat de ruïnes. Es conserva a can Terrés un quadre a l'oli d'En Rusiñol representant precisament l'esmentat pati interior de can Caselles, i, sortint per damunt de les teulades, el petit campanar de la capella de Sant Macari. També a can Terrés hi ha una magnífica caixa de núvia del segle XVI, bellament esculturada i policromada, i presentant alguns escuts de can Caselles en relleu.

Les pedres de can Caselles foren dispersades en el segle passat. Molts dels carreus es troben en les parets que circumden la deu termal i en les que circumden el Balneari Blancafort. En les parets de la casa, confinant amb el solar de la deu, hi ha les pedres de l'actic molí ací installat. En el pati de can Raspall hi ha un gran recipient prismàtic, procedent de can Caselles, buidat en una sola peça ; hom diu que era una de les banyeres de l'hospital-balneari, però també pot haver estat una pica per a l'oli. A la casa número 2 de la placeta de Santa Isabel [1] hi havia una porta amb arc a mig punt, que, en la dovella central, tenia esculpit l'escut de can Caselles, rematat per una enclusa de ferrer, i voltat per una mena de corda o garlanda [2]. A can Terrés, a la façana de llevant, s'hi ha installat recentment un dintell d'una vella portalada de can Caselles amb el seu escut en relleu.

195. Algunes cases dels Caselles a la placeta

A 19 d'octubre de 1486 [1], el rector de La Garriga, Francesc Rovira, actuant com a procurador de Mossèn Antoni Moixons, beneficiat de Sant Joan i Sant Macari, va concedir en emfiteusi a Pere Caselles, ferrer, de La Garriga, un pati o corral on abans estaven construïdes unes cases, aleshores ja enderrocades, situat al carrer, prop de la plaça ; termenava, per llevant, amb l'actual placeta ; al sud, amb altres cases allà construïdes, alou també del dit benefici ; a ponent, amb

1. Vegeu el número 193, c.
2. Avui la mateixa casa posseeix les dovelles desmuntades. Segons el COMTE DE VILANOVA, l'escut de can Caselles és de fons de güella, amb una creu de Sant Antoni, en forma de tau, d'or, superada per una rodeta d'esperó, també d'or.

1. Arxiu de can Terrés, acte número 469, i *Calendari*, número 65.

un hort, vulgarment dit d'En Caselles, també alou del dit benefici, i, al nord, amb terres d'Esteve Mallol.

A 20 de gener de 1488 [2], *Guillem Ramon de Centelles estableix a Pere Caselles, de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, bisbat de Barcelona, tot aquell pati de terra, situat en dita parròquia, darrera i immediatament ajustat ab lo hostal o cases que Pau Climent té, pagès de dita parròquia,* el qual pati confinava a sol ixent amb un camí o terres de Joan Cassart, *a migdia ab un pati xic del dit Climent Pau... a ponent ab lo hostal o cases del dit Climent Pau, a tramuntana ab un torrent, vulgarment dit lo torrent Cugadell.*

A 8 de novembre de 1544 [3], *Dona Toda de Centelles i Carrós, estableix a Guillem Saguí, sastre, descendent de la parròquia de Sant Joan Bausacs, bisbat de Caors, del regne de França, ara habitant en La Garriga, un pati de terra, de l'abisme fins al cel, per a edificar casa o cases, nou canes de llargària de llevant a ponent, i tres canes i dos pams de amplària de migdia a tramuntana; situada en dita parròquia de La Garriga, en lo lloc és, a saber, la Horta; i termena, a sol ixent, part en plaça del lloc de La Garriga, i part ab la carniceria del dit lloc; a migdia, en dita Horta; a ponent, ab los tarongers de dita Horta; a tramuntana, ab la casa del Ros de La Garriga.* A 21 d'agost de 1545 [4], l'esmentat Saguí ja *ven a Jaume Caselles, de dita parròquia, una casa en la plaça, cerca la carniceria d'En Vilanova, a carta de gràcia;* la casa, doncs, havia estat edificada en menys d'un any.

A 11 de març de 1546 [5] *Lluís Pau, teixidor de lli, de la Parròquia de Sant Esteve de La Garriga, bisbat de Barcelona i la sua muller, ven a carta de gràcia, per preu de 33 lliures, moneda de Barcelona, a Jaume Caselles, de la Parròquia de Sant Esteve de La Garriga, i dit bisbat, tota aquella casa mia, o cases mies, de l'abisme fins al cel, que tenim en el poble de dita parròquia, en lo lloc anomenat els Banys; i termena dita casa, o cases, a solixent ab lo camí real que's va de Vic a Barcelona, a migdia ab la paret de l'hostal de Joan Pau, germà meu...;* més tard es féu una addició de preu per 15 lliures i 5 sous [6] i es comprà el dret de lluir i quitar [7].

---

2. *Rúbrica,* número 70.
3. *Rúbrica,* número 40.
4. *Rúbrica,* número 28.
5. *Rúbrica,* número 57.
6. *Rúbrica,* número 58.
7. 2 d'octubre 1582; *Rúbrica,* número 56.

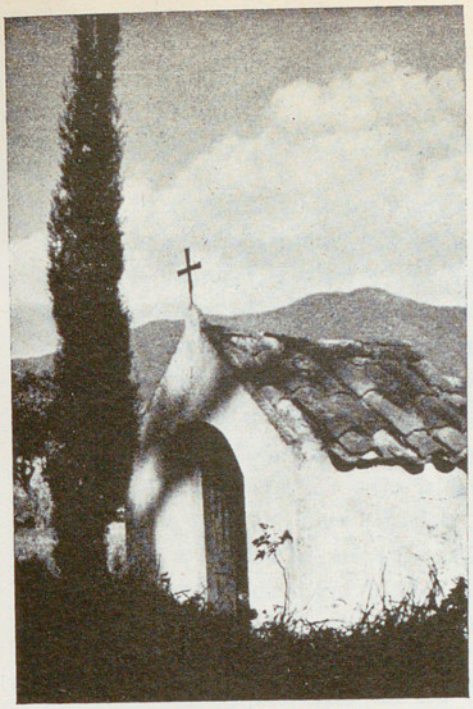

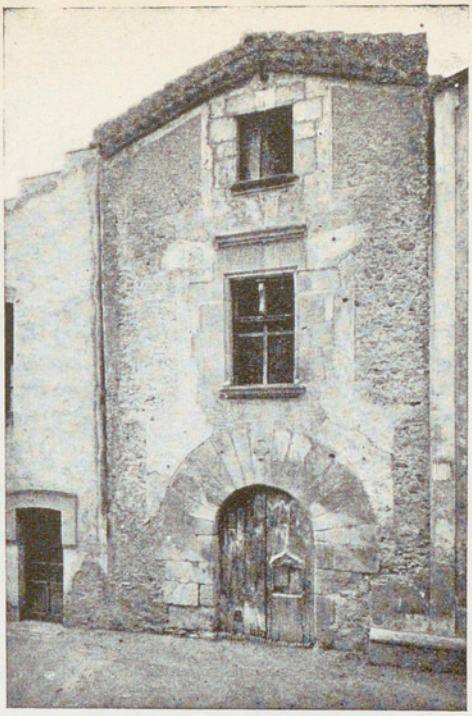

XXXI. - 1. Capelleta del Sant Crist en el camí de La Doma [143] *(clixé Ruaix).*— 2. Façana de can Surell, actualment desapareguda i reproduïda al Poble Espanyol de Montjuïc ; en la fotografia es pot veure el fragment de pilastra estriada, d'època romana, aparedat en la casa veïna [8 i 203] *(clixé Mas).* — 3. Interior actual de la capella de Sant Gervasi i Sant Protasi, de can Nualart [204] *(clixé Ruaix).* — 4. Reconstrucció moderna de can Mallol ; les dues finestres grans del primer pis i les galeries del segon són de l'antiga casa ; noteu a la part baixa de l'edifici les marques de la humitat provinent de les aigües termals existents allà a poca profunditat en el subsòl [196] *(clixé Ruaix).*

A 19 d'agost de l'any 1546 en *Joan Pau i Clementa, muller sua, venen a carta de gràcia, per preu de 70 lliures, moneda de Barcelona, a Jaume Caselles, ballester, de Sant Esteve de La Garriga, bisbat de Barcelona, tot aquell hostal i pati de terra, ab dit hostal, en vers lo occident contiguo, ab tarongers i altres arbres de diferents gèneres que allí són, ab dos portals en dit hostal, fora, en la plaça pública de dit lloc, o en lo camí real que's va de Vic a Barcelona; en vers orient, ab parets i a detràs un portal; envers a ponent, en dit pati obert... i un altre portal darrera; en vers a migdia, ab un carreró obert entre dit hostal i la casa de Joan Mallol.* Després aclareix un xic els termes dient que a llevant hi havia la plaça i el camí, a migjorn el carreró, a ponent una finca d'En Mallol i al nord unes finques d'En Camps i de Lluís Pau [8]. L'hostal continuà en poder d'En Caselles, car els números 60 i 61 de dita *Rúbrica* són *àpoca de totes les obres que féu Jaume Caselles, ballester de La Garriga, en les cases anomenades lo hostal de Joan Pau de La Garriga, situades en lo carrer o en la sagrera de La Garriga;* les àpoques són de 24 d'agost de 1553 i 30 de maig de 1555.

196. De can Mallol

a.—L'esmentat Pere Mallol o Mayol [1], a 6 de setembre de 1405, va atorgar capítols matrimonials amb la seva muller Sibilla, filla de Francesc Coromina, *hostaler*, de La Garriga, i de Margarida, la seva consort [2]; una germana de la dita Sibilla, anomenada Elisendis, va casar-se amb Antoni Terrés, *boter* de La Garriga [3]. Hem vist [4] com el beneficiat de Sant Macari establí dues cases i una peça de terra de la sagrera, a Francesc Mallol.

Segons unes referències de l'arxiu de can Terrés [5], Margarida, l'esmentada consort de Francesc Coromina, *hostaler*, pagà un deute, a 27 de gener de 1420, com a fiadora de Pere de Perafita, hereu del mas Perafita de La Garriga; i, a 11 de febrer de 1505, Bernat Mallol es titula hereu i propietari de l'esmentat Mas Perafita.

---

8. *Rúbrica*, número 62.
1. Vegeu número 114.
2. Arxiu de can Terrés; pergamí 172.
3. Arxiu citat, pergamí 14, de 14 de febrer de 1422.
4. Vegeu el número 35.
5. Llibre Registre, números 13 i 477.

A mitjans del segle XVI trobem successivament dos Joan Mallol, el segon dels quals fou el notari Joan Mallol [6], del qual sabem que l'any 1547, a 18 de maig, comprà una finca; a 30 de desembre En Pere Vinyals li vengué, a carta de gràcia, dos camps, per preu de 22 lliures; a 24 de juliol de l'any següent, 1548, el mateix Pere Vinyals li vengué, a carta de gràcia, una altra peça de terra; i, a 4 de desembre de 1550, En Joan Mallol comprà una finca [7].

Passat algun temps, Antoni Parera, pagès, i el seu fill Salvador Parera, de Granollers, reconegueren a Francesca Mallol, consort de l'esmentat Salvador Parera i filla de Joan Mallol, agricultor i notari, i d'Elianor, la seva muller, vivent a la parròquia de La Garriga, que, per mans de Miquel Mallol i Vidal, també agricultor de La Garriga, havia aportat dues-centes lliures en diner, una calaixera i accessoris, en dot, mitjançant capítols matrimonials. L'àpoca s'atorgà a 25 de maig de 1567.

Al cap d'uns anys, Joan Colomer, de Granollers, procurador del monestir de Ripoll, confessa a Pere Mallol, propietari del mas i heredat Mallol, fill i hereu de Joan Mallol, difunt, notari que fou de La Garriga, que li havia pagat cinquanta lliures degudes a l'esmentat monestir, com a senyor directe, per raó de les mencionades vendes fetes per Pere Vinyals. Aquesta àpoca s'atorgà a 29 de març de 1580 [8].

b.—Sembla que el mas Mallol ocupava l'espai on actualment s'aixeca can Raspall, formant l'edifici de la part nord de l'antiga plaça, avui placeta de Santa Elisabet. L'actual edifici és una restauració modificada de l'antiga edificació, en la qual figuraven ja les galeries cobertes del pis superior i les dues finestres grans del primer pis, mirant cap a la plaça, tot això segons una fotografia feta l'any 1902, conservada actualment a la mateixa casa Raspall. Una de les dites finestres és canopial; l'altra és rectangular i a la part de fora de l'ampit hi ha un curiós relleu, que representa successivament, un pa, un home ajegut i en posició horitzontal, una llançadora, un gos ajupit i un pa; hom ha volgut interpretar el seu simbolisme dient que, quan l'home deixa les eines del treball i les provisions i s'ajeu a descansar,

---

6. Del qual hem parlat en els números 175 i 176.
7. Totes aquestes dades són extretes de l'esmentat Registre de l'arxiu de can Terrés, números 997, 56, 1001 i 1002.
8. Les dues darreres notícies també són extretes de l'esmentat Registre, números 99 i 77.

aleshores és el gos fidel el qui vigila. En la façana que mira a llevant hi ha una altra finestra canopial que no era a la casa. Els altres finestrals de la casa són moderns [9].

197. Finques de la placeta

a.—A 31 de gener de 1540, *Donya Toda de Centelles i de Carrós establí a Andreu Ros i a sa muller Joana, filla de Joan Pau, aquell com a usufructuari i aquesta com a propietària... aquelles cases ab un portal fora obrint, que los dits cónjuges, en sos respectius noms, tenen i posseeixen en la plaça de La Garriga; que termenen, a orient ab la plaça de dita parròquia de La Garriga, a migdia ab la horta de Joan Oliveres, a ponent ab lo hort de Mestre Miquel Junyent de dita parròquia, i a tramuntana ab les cases de dit Miquel Junyent, que tot és en alou de la mateixa senyora.*

A 20 d'abril de 1777 s'atorgà una venda feta per *Gerònima Ros, viuda, i Melcior Augé, jove. teixidor de lli, i Tecla Augé i Ros, cónjuges, mare, filla, gendre i marit, respectivament, a favor de Jaume Mallol, pagès de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, de tot aquell casalot o pati que conté dos casals de casa, situat en la parròquia de La Garriga, en la plaça de baix; ... i termena dit casalot o pati a solixent ab la plaça de baix, a migdia ab honor de Francesc Rosselló i Caselles, ciutadà honrat de Barcelona, i part ab lo Doctor Francesc Oliveres i Torra de la plaça, a ponent ab dit Doctor Oliveres i Torra i part ab honor de Bernat Pla de la plaça, i a tramuntana ab dit Bernat Pla...;* Tecla Augé Ros ho havia adquirit del seu pare Sebastià Ros, aquest per herència de l'avi Pau Ros, i aquest, per herència del besavi Andreu Ros, suara esmentat al començament d'aquest número. En el mateix document hi ha *una nota que la mitat de dita casa és reconeguda i cedida a Esteve Mallol, son germà, ... com així est ho ha declarat lo dia 28 d'abril 1788.*

En efecte, a 27 d'abril de 1770 Josep Mallol, pagès, féu donació al jove Esteve Mallol d'un tros de terra de la quintana de baix del Mas

9. Sembla que a l'escut de can Mallol figuraven tres falçs de cap per avall. Vegeu COMERMA, *Els cognoms catalans*, pàgs. 117 i 183. Recordem que un Mallol és un cep novell o vinya novella. A la col·lecció de can Pòlit de La Garriga es conserva un capitell molt primitiu i molt rudimentari, que encara que immediatament procedia d'una de les cases de la placeta, no pot pas assegurar-se que hagués figurat en alguna casa de La Garriga.

Mallol; a 21 de juliol de 1776, s'atorgaren els capítols matrimonials del dit *Esteve Mallol, jove, pagès, d'una part, i Rosa Llorens, donzella, de part altra, tots de La Garriga.*

Per això, a 9 de setembre de 1802 els germans Jaume i Esteve Mallol, havien pagat a *Pere Vilardell, prevere i actual ecònomo de la Parroquial església i rectoria de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga, del present bisbat, i Esteve Argelés, prevere i Domer actual,* un censal que gravava l'esmentada finca que fou de Gerònima Ros [1].

b.—A 11 de gener de 1618, Benet Caselles establí a Joan Montmany una casa que afrontava *a orient amb la plaça pública de la mateixa parròquia, a migjorn amb l'horta del Comte, que ara posseeix Joan Pau Torra de la plaça, i a l'occident part amb dita horta i part amb honor d'En Ros de la plaça de la mateixa parròquia i a cerç amb la casa de dit Ros de la plaça. I es té dita casa, juntament amb altres per mi posseïdes, per l'Illustríssima Comtesa de Quirra i de Centelles, de la diòcesi de Vic, i sots domini i alou de la mateixa.* Una nota del mateix document diu: *vui són les basses de la molina de Caselles.* A 20 d'octubre de 1706, *Dionís Carbonell, pagès, de la parròquia de Sant Esteve de La Garriga,* reconegué a Magdalena de Rosselló Caselles que per ella posseïa l'esmentada casa [2].

198. Altres velles pedres de la placeta

a.—A la part de ponent de la plaça hi ha quatre cases. La primera, començant pel nord, i tocant a l'antiga casa Mallol, tingué una porta amb dovelles, i sobre d'ella hi havia la bonica finestra que avui s'ha installat al pis superior de la mateixa casa, però reduint la seva altura; es tracta d'una finestra canopial, de les més antigues de La Garriga.

b.—La segona casa, tocant a l'anterior [1], tenia també una portalada amb dovelles, que avui està desmuntada en el pati de la casa; en la dovella central hi havia esculpit [2] l'escut de can Caselles. La

1. Totes les notes d'aquest número han estat extretes dels documents actualment existents a l'arxiu de can Macari Mallol, de La Garriga, el primer dels quals és un pergamí.
2. Les notes d'aquesta lletra *b* també són extretes de l'arxiu de can Macari Mallol.

1. Avui propietat del Sr. Genís Garriga, i que abans era de cal Veler.
2. Vegeu número 194.

mateixa casa tenia una bonica finestra que ha desaparegut i no sabem on anà a parar ; en la façana que dóna a ponent, o sigui al pati de la casa, hi ha una altra finestra rectangular, presidida par un relleu que representa una flor i remata amb una creu.

c.—La casa número tres, que segueix a continuació de l'anterior [3], posseí, també fins fa poc temps, una portalada amb dovelles [4] ; té un finestral rectangular, presidit per una petita creu.

d.—La casa número quatre, que ve a continuació, i que, encara, s'estén per tota la part de migjorn de la placeta, actualment no presenta cap particularitat arqueològica digna d'esment, llevat del seu nom: can Macari Mallol, que ens recorda la vella casa dels Mallol i la vella devoció a Sant Macari, en la seva capella allà a la vora situada.

e.—Davant de can Macari, a l'altra banda del carrer Gran, en l'angle sud-est de la placeta, i formant la cantonada dels actuals carrers dels Banys i Caselles, hi havia edificada l'antiga casa Torra de Plaça ; posteriorment va dir-se'n can Pedral. Ens asseguren que l'arxiu de can Torra de Plaça fou cremat ja fa força d'anys [5]. Aquesta casa tindria primitivament una façana cap a ponent, amb portalada amb dovelles i finestral gòtic, partit per una columna, amb el corresponent capitell ; car en enderrocar-se la casa, posteriorment a l'any 1940, encara varen trobar-se restes de la portalada, de la columna i el capitell íntegre [6] ; a la façana de llevant hi havia un finestral rectangular amb la següent inscripció: I H S ANTIC TORRA I58II [7]. Posteriorment va avançar-se cap a ponent l'antiga façana, i en la portalada va collocar-s'hi una porta de fusta on havíem pogut llegir la data de 1726 i el nom de VILLEGAS ; la tradició de la casa contava que els cops de baioneta que s'observaven en la porta havien estat donats per les forces reials anant a la recerca de refugiats carlins [8].

---

3. Avui anomenada can Figueres.
4. Que eren ja mutilades.
5. Havia anat a parar a can Pedrals de Granollers.
6. Avui es conserva a la collecció de can Pòlit de La Garriga.
7. Aquesta darrera data vol dir 1582. Avui aquesta pedra es troba sobre la llar de foc de la porteria de la casa.
8. Actualment en els solars que ocupava la casa Torra de Plaça, propietat de la senyora de Pallés, s'ha edificat un gran edifici en la façana del qual s'han fet uns bellíssims esgrafiats representant columnes, frisos, capitells i altres motius ornamentals i, particularment, quatre figures femenines, simbolitzant les quatre estacions de l'any ; és una de les millors façanes que mai hi hagi hagut a La Garriga.

f.—La part de llevant de la placeta estava antigament limitada per la capella de Sant Macari i la casa Caselles [9]. És ben de doldre la poca fortuna que han tingut els vells edificis que emmarcaven pels quatre costats aquesta placeta, que havia estat el rovell de l'ou de La Garriga ; però per les restes que hem pogut veure pot fàcilment reconstruir-se imaginativament el seu conjunt urbà, que, sense cap dubte, era el nucli de cases més interessant de La Garriga.

9. Vegeu els números 36 i 194.